

วารสาร



# มจร พุทธโสธรปริทรรศน์

JOURNAL OF MCU BUDDHASOTHORN REVIEW

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2564  
Vol.1 No.1 January – June 2021

ISSN: 2773-9554 (Online)

# JMBR



# วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์

## Journal of MCU Buddhasothorn Review

ISSN: 2773-9554 (Online)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2564

Vol.1 No.1 January – June 2021

### • วัตถุประสงค์

วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการ ราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ) คือ ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-มิถุนายน, ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ในการเผยแพร่บทความวิชาการและบทความวิจัยแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านศาสนาและปรัชญา พระพุทธศาสนานุกรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ในขอบข่ายเนื้อหาสาขาวิชาสังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิง ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
- บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้รับการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่านต่อบทความ
- ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะของกองบรรณาธิการวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์

### • เจ้าของ

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000 โทรศัพท์/โทรสาร 0-3882-0916

Email: [mcujsothorn@gmail.com](mailto:mcujsothorn@gmail.com)

<http://sothorn.mcu.ac.th>

• **ที่ปรึกษาวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์**

พระราชปรียัติสุนทร

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูปรียัติวรรณภรณ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พระมหาวิเชียร สิริวฑฒโน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **บรรณาธิการ**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุพล พรหมมี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **หัวหน้ากองบรรณาธิการ**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภูริทัต ศรีอร่าม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **กองบรรณาธิการ**

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ปาอ้าย

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนนครินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด

มหาวิทยาลัยบูรพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด ดวงจักร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

ดร.บุญยอด ศรีรัตนสรณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนนครินทร์

ดร.สกุล อ้นมา

มหาวิทยาลัยบูรพา

พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

พระพรหมพิริยะ ถาวโร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

นายพรภิรมย์ ยอดบุญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ (Peer Review)**

สาขาวิชา ศาสนา, ปรัชญา, พระพุทธศาสนา, ครุศาสตร์, มนุษยศาสตร์, สังคมศาสตร์

• **ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง

รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก

รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรหมเลิศ

รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย สมอเนื่อ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มัน เสือสูงเนิน  
พระมหาภคณัฏฐนนท์ เสฎฐเมธี, ดร.

• **ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย**

ศาสตราจารย์เกียรติ บัญเจือ  
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์  
รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์  
รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน  
รองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภัคดีคำ  
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ พจนอารีย์วงศ์  
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี  
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย คงศิริภักดี  
ดร.สกฤติ อีสริยานนท์  
ดร.รวิช ตาแก้ว  
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เอนก สุวรรณบัณฑิต  
ดร.วิฑิตลักษณ์ จันทนสมบัติ

• **ฝ่ายประสานงานและจัดการ**

• **พิธีจันอักษร**

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติพโล  
พระครูสังฆรักษ์สรวงค์ นาถสีโล  
พระเอนก คุณวุฑฒ  
นายเจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์  
นางสาวศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา  
นางนิรมล ตริตราเพชร

• **งานสมาชิก**

พระมหาเกรียงไกร กิตติบุญโย  
นายสมศักดิ์ ธรรมศร

• **บันทึกข้อมูล**

นางกาญจนา เชี่ยวชาญ  
นางวลัยพรรณ ไชทอง

• **งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ**

พระมหาประสพสุข ปิยภาณี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดุลย์ คนแรง  
พระมหาปิยะบุตร ปญญาทตฺตโน, ดร.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา  
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์  
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ  
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม  
นักวิชาการอิสระ  
มหาวิทยาลัยบูรพา  
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา  
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา  
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

พระครูสังฆรักษ์วิจิตร ธิวจิตโต, ดร.  
พระมหาสหาย กนตธมโม  
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมภพ สายหยุด  
นายศิลปะ หินไชยศรี  
นางน้ำทิพย์ มั่งคั่ง

นางสาวนฤมล โพธิ์ทอง

นางสาวสุธิดา ทองอินทร์  
นางสาววารุณี กราบตุ้ม

- **นิติกร**

นายสมศักดิ์ ทารินทร์

นายปัญญา โพธิ์ทอง

นายไพสม สายหยุด

- **ภาพ/ศิลปะ**

พระมหาประสพสุข ปิยภาณี

นายสิทธิกร พันศิริ

- **ออกแบบปก**

พระพรหมพิริยะ ถาวโร

- **จัดรูปเล่ม**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภูริทัต ศรีอร่าม

นายพรภิรมย์ ยอดบุญ

- **สำนักงาน**

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง  
ฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000 โทรศัพท์/โทรสาร 0-3882-0916

## บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564) มีบทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ จำนวน 5 เรื่อง ดังนี้

1) เรื่อง การวิเคราะห์โครงสร้างการศึกษาแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการคลาสสิก: กรณีศึกษา 3 ประเทศ โดย เอนก สุวรรณบัณฑิต มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นต้นแบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมสำหรับประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

2) เรื่อง อกติ 4: หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในฉันทวรรณพฤติพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าवासูกกรี) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ 7 โดย พระมหาวิเชียร ไกรฤกษ์ศิลป์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอกติ 4: หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในฉันทวรรณพฤติพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าवासูกกรี) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ 7

3) เรื่อง การรังสรรค์ศักยภาพของปัจเจกเพื่อเข้าถึงพุทธเกษตรตามแนวมหาปณิธานของพระอมิตาภพุทธเจ้า โดย กรกนก ศรีสุวรรณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการรังสรรค์ศักยภาพของปัจเจกบุคคล เพื่อเข้าถึงพุทธเกษตรตามแนวมหาปณิธานของพระอมิตาภพุทธเจ้าในพุทธศาสนาแบบมหายาน

4) เรื่อง อหิงสาวิถีตามแนวพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ลึงกาวตารสูตร โดย ชาริสวิณี รัตนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอหิงสาวิถีตามแนวพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ลึงกาวตารสูตร กล่าวถึงพระมหาเมตติโพธิสัตว์ผู้ต้องการจะรู้ประโยชน์และโทษของการกินเนื้อสัตว์ คุณธรรมของผู้กินเนื้อสัตว์และไม่กินเนื้อสัตว์ เพื่อหาแนวทางแห่งการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

5) เรื่อง พลวัตผ้าย้อมโคลนทะเล โดย คิตภัทร ศิริฉัตรเดชา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการทำผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าผลงานวิชาการที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดี



ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุพล พรหมมี

บรรณาธิการ

## สารบัญ

	หน้า
<b>บทบรรณาธิการ</b>	<b>I - V</b>
<b>บทความวิจัย</b>	
การวิเคราะห์โครงสร้างการศึกษาแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการคลาสสิก: กรณีศึกษา 3 ประเทศ	1 - 14
<p>เอนก สุวรรณบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา</p>	
<b>บทความวิชาการ</b>	
อคติ 4: หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในฉันทวรรณพฤติพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าवासูกกรี) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 7	15 - 30
<p>พระมหาวิเชียร ไกรฤกษ์ศิลป์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p>	
การรังสรรค์ศักยภาพของปัจเจกเพื่อเข้าถึงพุทธเกษตรตามแนวมหาปณิธานของพระอมิตาภพุทธเจ้า	31 - 44
<p>กรกนก ศรีสุวรรณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย</p>	
อหิงสาวิถีตามแนวพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ลัทธิสังฆวารสูตร	45 - 57
<p>ชาริสวิณี รัตนบุรี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย</p>	
พลวัตผ้าอ้อมโคลนทะเล	58 - 67
<p>ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p>	

# การวิเคราะห์โครงสร้างการศึกษาแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการคลาสสิก: กรณีศึกษา 3 ประเทศ

## Structural Analysis of the Participatory Education with the Classic Design: a Case Study of 3 Countries

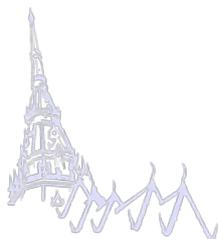
เอนก สุวรรณบัณฑิต

Anek Suwanbundit

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Graduate School Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand

Email: asuwanr@hotmail.com



Received February 20, 2021; Revised March 10, 2021; Accepted May 10, 2021

### บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีรูปแบบการวิจัยเอกสารเรื่องการศึกษาแบบมีส่วนร่วม วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบของการศึกษาแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการคลาสสิก: กรณีตัวอย่าง 3 ประเทศ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาชนิดการวิเคราะห์โครงสร้างด้วยวิธีการคลาสสิก ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างเชิงระบบของการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของประเทศฟินแลนด์ แคนาดาและญี่ปุ่น แต่ละประเทศมีโครงสร้าง 3 ระดับ ได้แก่ โครงสร้างหลัก โครงสร้างรอง และโครงสร้างสนับสนุน โดย 1) ประเทศฟินแลนด์มีโครงสร้างที่เน้นการจัดการเชิงพื้นที่ในระดับโรงเรียน มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นมีอิสระในการเข้ามาเกี่ยวข้องจัดการกับโรงเรียนภายในเขตพื้นที่ของตนเองในทุก ๆ ด้าน มีอำนาจในการตัดสินใจด้านนโยบายการศึกษาของแต่ละพื้นที่ในระดับสูง แต่ละพื้นที่มีนโยบายการศึกษาแตกต่างกัน 2) ประเทศแคนาดามีโครงสร้างที่เน้นการจัดการเชิงพื้นที่ในระดับมลรัฐ การมีส่วนร่วมเกิดผ่านสมัชชาการศึกษาในระดับประเทศ ด้วยการดำเนินการผ่าน First Nations-Government of Canada terms of reference for joint collaboration 2016 มีการกระจายอำนาจโดยแต่ละรัฐมีการบริหารผ่านกระทรวงศึกษาธิการมลรัฐ และ 3) ประเทศญี่ปุ่นมีโครงสร้างที่เน้นการจัดการในระดับจังหวัด โดยมีสภาการศึกษากลางดำเนินการให้มีการกระจายอำนาจและบทบาททางการศึกษาในทุกระดับ นโยบายการศึกษานำเข้าถึงการศึกษา การเพิ่มระบบความรับผิดชอบเชิงข่าวสาร และการให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส มีสภาการจัดการโรงเรียนทำให้อำนาจการตัดสินใจอยู่ในระดับจังหวัดหรือเขตพื้นที่

องค์ความรู้จากงานวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อกระทรวงศึกษาธิการ สภาการศึกษาและสถานศึกษาในการนำไปเป็นต้นแบบสำหรับแนวทางการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพต่อไป

**คำสำคัญ:** การมีส่วนร่วม; การศึกษา; โครงสร้าง; วิธีการคลาสสิก



## Abstract

This research was a documentary research on the participatory education. The objective was to analyze the structure of the participatory education with the classic design. The data were analyzed by content analysis technique with the classic design. The research findings indicated that the systematic structure of participatory education of Finland, Canada and Japan could be categorized into three levels: mainframe, braced frame and facilitating structures. Moreover, it revealed that 1) Finland had a structure emphasizing on area-based management at the school level. It decentralized to the locality. By this, each local organization had the freedom to be involved in dealing with schools within their own districts in all aspects. It highly had the power for decision-making on education policy in each area, each area has a different education policy; 2) Canada had a structure focusing on area-based management at the state level. Participation occurred through the national education assembly. It was conducted through the First Nations-Government of Canada terms of reference for joint collaboration 2016. It was decentralizing system; each state administered through the provincial ministry of education; and 3) Japan had a structure focusing on educational management in provincial level. The Central Education Council proceeded to decentralize the educational powers and roles at all levels. Education policy emphasized on the education accessibility, increased the information responsibility system and as well as provided educational opportunities for the underprivileged. By this, the school management councils were established for decision-making at the provincial or educational area level.

The body of knowledge of the research would result in the benefits to Ministry of Education, education councils and schools for furthering the model of the effective participatory education management.

**Keywords:** Participation; Education; Structure; Classic Design

## บทนำ

การปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยมุ่งเน้นการกระจายอำนาจไปให้สถานศึกษาเพื่อความอิสระ คล่องตัว ปรากฏใน พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีเจตนารมณ์ในการสร้างการมีส่วนร่วมทำให้มีการ ส่งเสริมการจัดตั้งสมัชชาการศึกษาระดับจังหวัด (provincial education assembly) เพื่อศึกษาและเสนอ แนวทางการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในจังหวัด และเสนอต่อ คณะกรรมการนโยบาย มีแนวทางในการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารการศึกษา เน้นการกระจายอำนาจให้ สถานศึกษา ทั้งนี้ แนวคิดสมัชชาศึกษามองภาพรวมในระดับจังหวัด ภูมิภาคและภาพรวมระดับประเทศ



ดังนั้น การจัดการศึกษาให้เกิดผลดีในระดับรัฐจะต้องมีการให้คำปรึกษาต่อนโยบายการศึกษาระดับชาติซึ่งมีกระทรวงศึกษาธิการเป็นองค์กรหลัก ลำดับถัดมาย่อมเป็นการจัดการศึกษาในระดับพื้นที่ที่เน้นการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ตรงตามความต้องการของประชาชน ชุมชนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559) ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ ซึ่งสถานศึกษาแต่ละแห่งเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (delegated power) ทำให้สถานศึกษาได้รับการยอมรับจากชุมชน เกิดความรักและหวงแหนสถานศึกษา และมุ่งไปสู่การกำกับดูแลโดยประชาชน (citizen control) (Arnstein, 1969) ในด้านการศึกษา มีการสนับสนุนทรัพยากรการศึกษา และให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในระดับการดำเนินการยังต้องพิจารณาโครงสร้างระบบ (System Structures) ของการศึกษา อันเป็นโครงสร้างของระบบที่ก่อให้เกิดรูปแบบของการศึกษาที่มุ่งเป้านั้น การเปลี่ยนหรือสร้างโครงสร้างระบบใหม่ผ่านการออกแบบใหม่หรือสร้างใหม่จะก่อให้เกิดรูปแบบการศึกษาที่เปลี่ยนไปด้วย ซึ่งจำเป็นต้องวิเคราะห์การศึกษาแบบมีส่วนร่วมของต่างประเทศออกมาเป็นเป็นตัวอย่างง่ายเพื่อมาเป็นแนวทางสำคัญในการประยุกต์ใช้ในประเทศไทยต่อไป

### วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบของการศึกษาแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการคลาสสิก: กรณีตัวอย่าง 3 ประเทศ

### การทบทวนวรรณกรรม

ปรัชญาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมพิจารณาได้ 2 แนวคิด ได้แก่ 1) ปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) ยึดหลักการของปรัชญาปฏิบัตินิยม มีความเชื่อว่า นักเรียนเป็นบุคคลที่มีทักษะพร้อมที่ปฏิบัติงานจึงจำต้องรู้เสียก่อนว่าตนเองมีความสนใจอะไร หรือตนเองมีปัญหาอะไร การจัดการศึกษามีครูเป็นผู้นำทางในด้านการทดลองและวิจัย หลักสูตรเป็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับประสบการณ์ต่าง ๆ ของสังคม การสอนแบบเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ให้ความสนใจต่อการนำความคิดให้ไปสู่การกระทำเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี หลักการนี้ทำให้เกิดวิธีการเรียนแบบแก้ปัญหา (problem solving) หรือ เรียนด้วยการปฏิบัติ (learning by doing) และการเรียนรู้ของเราจึงมิได้หยุดอยู่แต่ในโรงเรียนเท่านั้น แต่จะดำเนินไปตลอดชีวิตของผู้เรียน เป็นการศึกษาคือชีวิต (education is life) อย่างไรก็ตาม การจัดหลักสูตรให้สนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนทั้งหมดเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ความสนใจและความต้องการบางอย่างของผู้เรียนอาจจะไม่มีประโยชน์ในชีวิตก็ได้ (ทิตินา แชมมณี, 2545) และ 2) ปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) มุ่งแสวงหาอุดมการณ์ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาสังคมและสร้างสังคมที่ดีขึ้นมาใหม่ โดยมองว่าโรงเรียน เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างระเบียบทางสังคมขึ้นมาใหม่ การจัดหลักสูตรจึงเน้นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของสังคมและใช้วิธีการที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความรับผิดชอบที่จะปฏิรูปและสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่าขึ้นมา ทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และระดับโลกในที่สุด กระนั้น การ



จัดการศึกษาเพื่อเน้นอนาคตที่ดีนี้ยังเป็นเรื่องที่ต้องใช้จินตนาการและต้องอาศัยปัจจัยอื่นนอกเหนือระบบการศึกษาปกติ (ทีศนา แคมมณี, 2545)

กระบวนการมีส่วนร่วม (Arnstein, 1969) เป็นกระบวนการในการกระจายอำนาจที่ยอมให้ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในทางกระบวนการนโยบายและเศรษฐกิจได้เข้ามามีส่วนในการประเมินและตัดสินใจว่าจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างไร กำหนดชุดเป้าหมายและนโยบายอย่างไร ใช้เงินภาษีอย่างไรอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิรูปสังคมได้ โดยมีการจำแนกเป็นขั้นบันได ได้แก่

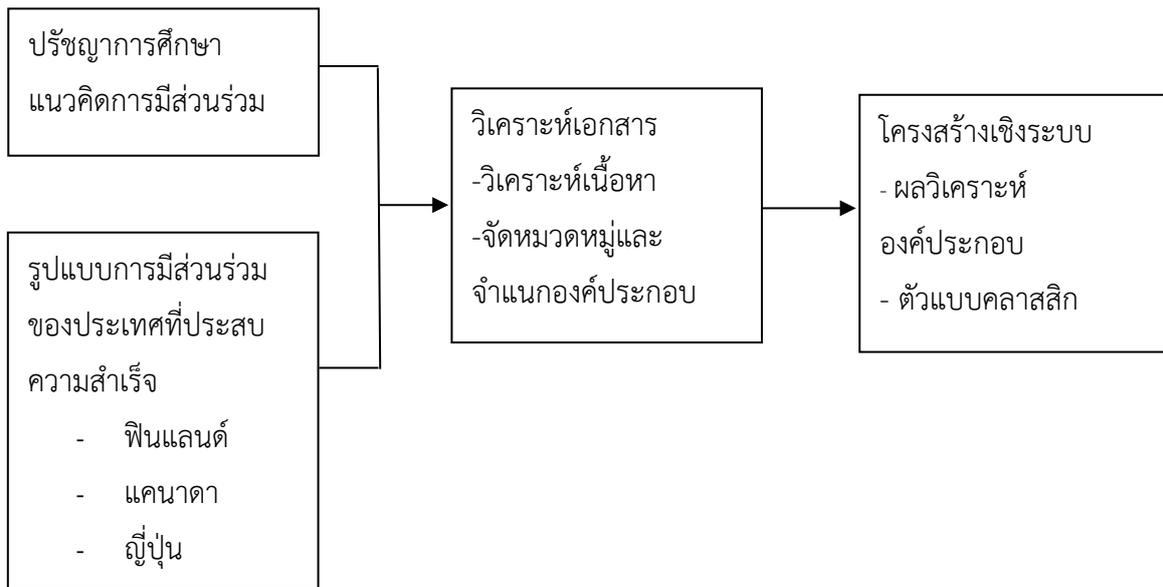
1. Manipulation กำกับการดำเนินการผ่านแผนงาน มุ่งเน้นการได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนผ่านการประชาสัมพันธ์
2. Therapy เน้นการรักษาผู้มีส่วนร่วมไว้ ให้ความรู้แก่ผู้มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง
3. Informing เน้นการมีส่วนร่วมที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย มุ่งการสนับสนุน ช่วยเหลือ การให้ข้อมูลแก่กลุ่ม ยังไม่มีช่องทางของข้อมูลป้อนกลับ
4. Consultation เน้นกิจกรรมที่เป็นขั้นตอนที่ถูกต้องตามกฎหมาย การประชุมเชิงพื้นที่ การสอบถามความคิดเห็นประชาชน
5. Placation คณะกรรมการการของกลุ่มการมีส่วนร่วมกำหนดประเด็นที่จะมุ่งเป้า เปิดให้ทุกภาคส่วนให้คำแนะนำ แต่ยังคงสิทธิในการดำเนินการไว้ที่กลุ่มของตน
6. Partnership มีการแบ่งปันงานและความรับผิดชอบในการวางแผนและการตัดสินใจผ่านคณะกรรมการร่วมฝ่ายต่าง ๆ
7. Delegated power ภาคประชาสังคมมีเสียงข้างมากในคณะกรรมการ มีสิทธิที่จะตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบต่อโครงการต่าง ๆ ที่ตัดสินใจไป
8. Citizen control ไม่ต้องมีหน่วยงานกลางสำหรับการวางแผนงาน การกำหนดนโยบายและการดำเนินการโครงการ

การวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบมุ่งเน้นที่จะใช้อธิบายพฤติกรรมของระบบเชิงบูรณาการได้ จึงต้องแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ที่สอดคล้องกับเป้าประสงค์ของระบบในระดับประเด็นหลัก ประเด็นรอง และส่วนเพิ่มเติม ซึ่งในโครงสร้างเชิงระบบเทียบเท่าโครงสร้างหลักที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นของระบบ โครงสร้างรองอันเป็นโครงสร้างที่จะสร้างแรงขับเคลื่อนของระบบ และโครงสร้างสนับสนุนเป็นโครงสร้างที่เข้ามากระตุ้นหล่อลื่นระบบให้ขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ในการออกแบบจะต้องสอดคล้องกับปรัชญาของการออกแบบที่จะต้องพิจารณาทางเลือกที่กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผนและกำหนดสัดส่วน ขนาดและรายละเอียดของส่วนประกอบที่เหมาะสมที่สุด และการเชื่อมต่อเพื่อสร้างตัวเลือกโครงสร้างเชิงระบบที่เป็นไปได้ (FAO, 2011) เพื่อให้ระบบคงอยู่อย่างต่อเนื่อง เพราะมีกระบวนการเชิงระบบที่ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีการบำรุงรักษา บูรณาการเพื่อความมั่นคงของระบบ (stability) ความเข้มแข็ง (strength) และความคงตัว (rigidity) ซึ่งแสดงความเกี่ยวเนื่องกันของส่วนต่าง ๆ เพื่อรองรับพันธกิจ (system of connected parts used to support a load) โดยแสดงความเป็นกลไก (mechanical system) โดยพิจารณาถึงความจำเพาะ (specification) การทำงานได้จริง (serviceability) ได้ตามความต้องการเบื้องต้น (functional



requirement) โดยที่การถอดตัวแบบโครงสร้างเชิงระบบในการวิจัยนี้ใช้วิธีการคลาสสิก (classical design) เป็นแนวทางในการจัดโครงสร้างอย่างง่าย (simple structural member subject) โดยมีการพิจารณาการวางตำแหน่งกลไกไว้ตามผลลัพธ์ที่ได้วิเคราะห์ไว้ (alternative solutions) แล้วทดลองประกอบรวมเป็นโครงสร้างที่น่าจะเหมาะสมที่สุด (suitable proportions) ที่สามารถขับเคลื่อนผ่านพื้นเฟืองของระบบ (superimposed using) โดยความเป็นไปได้ได้อย่างสมเหตุสมผลไปสู่เป้าหมายของระบบนั้น

### กรอบแนวคิดการวิจัย



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

### วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีการแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลระบบการศึกษาในประเทศที่มีชื่อเสียงในด้านการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ประเทศฟินแลนด์ ประเทศแคนาดา และประเทศญี่ปุ่น

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล จำแนกออกตามโครงสร้าง (Structural analysis) ของระบบการศึกษา โดยนำข้อมูลมาจัดกลุ่มองค์ประกอบเป็นโครงสร้างหลัก โครงสร้างรอง และโครงสร้างสนับสนุน

ขั้นตอนที่ 3 การถอดแบบโครงสร้างเชิงระบบโดยใช้วิธีการคลาสสิก (classical design) อันเป็นแนวทางในการจัดโครงสร้างอย่างง่าย (simple structural member subject)



## ผลการวิจัย

การวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบของการศึกษาแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการคลาสสิก: กรณีตัวอย่าง 3 ประเทศ พบว่า องค์ประกอบและตัวแบบโครงสร้างเชิงระบบของการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ได้แก่

### 1. โครงสร้างการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศฟินแลนด์

เมื่อประเทศฟินแลนด์ได้รับเอกราชในปี 1917 ระบบการศึกษาก็ได้กำหนดให้สิทธิแก่ประชาชนในทุกภาคส่วนและทุกพื้นที่ของประเทศ รัฐธรรมนูญปี 1919 ได้กำหนดให้การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นแบบไม่เสียค่าใช้จ่าย สำหรับบทบาทหลักของระบบการศึกษาในระดับพื้นที่ รายงานของ OECD ปี 2010 ชี้ว่าเป็นการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่น (local administration) ร้อยละ 100 ในขณะที่ประเทศส่วนใหญ่ยังเป็นการบริหารจัดการจากส่วนกลาง (central/stage) โดยมีการบริหารในระดับพื้นที่เล็กน้อย (OECD, 2013) ทั้งนี้ระบบการบริหารการศึกษาของประเทศฟินแลนด์มี 2 ระดับ ได้แก่ 1) ส่วนกลางคือ กระทรวงศึกษาธิการและวัฒนธรรม ผ่านหน่วยการศึกษาระดับชาติเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา โดยกำหนดนโยบายการศึกษาฟรีสำหรับทุกระดับการศึกษา สิทธิในการเข้าถึงการสนับสนุนด้านการศึกษา การจัดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาพิเศษเฉพาะ การศึกษาตลอดชีวิต และทุนสาธารณะด้านการศึกษา และ 2) ระดับท้องถิ่น โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทหลักกับโรงเรียนในด้านการรับผิดชอบด้านบริหาร การตัดสินใจและการใช้ทรัพยากร รวมไปถึง การมีผู้แทนในสมัชชาโรงเรียนโดยอัตโนมัติ เพื่อให้การจัดการศึกษามีการบริหารจัดการตนเอง ให้ความสำคัญกับความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่น ใช้การประเมินคุณภาพการศึกษาแทนการใช้ระบบควบคุม ตารางเรียนเป็นไปตามท้องถิ่นนั้นกำหนด ดังภาพที่ 2 โดยการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังตาราง 1

### 2. โครงสร้างการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศแคนาดา

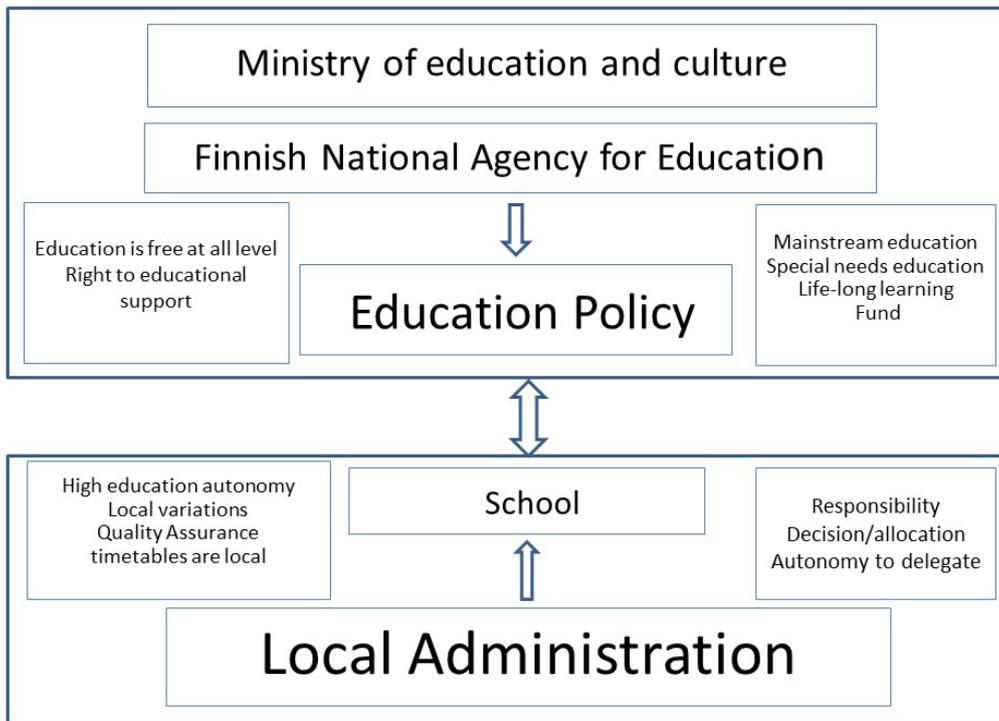
รัฐบาลกลางประเทศแคนาดามีนโยบายกระจายอำนาจในระบบการศึกษา ทำให้หน่วยการตัดสินใจอยู่ในระดับรัฐ (provincial school board) เน้นการมีส่วนร่วมกับภาคประชาชน ส่วนกลางมีหน้าที่วางระบบประเมินเพื่อควบคุมคุณภาพการศึกษาเท่านั้น แต่ละรัฐปกครองอิสระ มีรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการมลรัฐ (provincial ministry of education) ซึ่งรับเลือกมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของมลรัฐทำงานร่วมกับข้าราชการประจำที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยกระทรวงศึกษาธิการมลรัฐและส่งเสริมการศึกษาแบบเขตพื้นที่ โดยมีคณะกรรมการการศึกษาระดับมลรัฐ (school board of provinces) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มผู้แทนต่าง ๆ โดยเน้นนโยบายการศึกษาเปิดกว้างในด้านหลักสูตรการเรียนการสอน พัฒนาระบบครูและการให้อิสระกับครู ในการจัดการการเรียนการสอน มีการจัดการให้ทุนการศึกษาเพื่อสนับสนุนการศึกษาท้องถิ่นและชนกลุ่มน้อย โดยแต่ละโรงเรียนจะมีสภาโรงเรียน (school council) เพื่อดำเนินการกิจการของโรงเรียนในสอดคล้องกับแนวทางของนโยบายการศึกษาระดับพื้นที่ ดังภาพที่ 3 โดยการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังตาราง 2

### 3. โครงสร้างการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นมีกระทรวงการศึกษา วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นระบบกระทรวงที่ดูแลด้านการศึกษา โดยมีสภาการศึกษากลาง (the central council of education) ที่ดำเนินการ



ให้มีการกระจายอำนาจและบทบาททางการศึกษาระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ (ระดับชาติ) จังหวัดและเมือง เพื่อให้มีการเปิดกว้างให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาในระดับพื้นที่ ในปี 2000 ได้มีการออกพระราชบัญญัติการศึกษาซึ่งกำหนดกลไกผ่านคณะที่ปรึกษาโรงเรียน (the school advisors) ทำหน้าที่เสนอความต้องการของผู้ปกครองและชุมชนต่อโรงเรียน สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน และกระตุ้นให้โรงเรียนมีความรับผิดชอบต่อชุมชนในด้านการเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร ต่อมา มีพระราชบัญญัติการศึกษาระดับท้องถิ่น เพื่อให้มีการตั้งสภาการจัดการโรงเรียน (school management council) ในระดับพื้นที่จังหวัดหนึ่ง ๆ จะมีคณะกรรมการบริหารการศึกษาพื้นที่ (board of education) โดยมี การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการศึกษาโดยตำแหน่งจากผู้ว่าราชการจังหวัด (ดูแลการศึกษาระดับ-มัธยมศึกษาตอนปลาย) นายกเทศมนตรี (ดูแลการศึกษาระดับประถมศึกษา-มัธยมศึกษาตอนต้น) มีคณะกรรมการ 3-5 คน ระยะเวลา 4 ปี ทำหน้าที่กำกับดูแลโรงเรียน จัดสรรงบประมาณและพิจารณาการจ้างครูและการอบรมพัฒนาบุคลากร รองลงมา มีสภาการจัดการโรงเรียน โดยโรงเรียนที่เข้าร่วมส่งตัวแทน 1 คน กรรมการบริหารการศึกษาพื้นที่มีตัวแทน 1 คน สมาชิกสภา มีจำนวน 11-15 คน ทำหน้าที่อนุมัติแผนการสอนและแผนบริหารโรงเรียน เสนอแนะด้านบุคลากรและสร้างความร่วมมือกับชุมชน นอกจากนี้ยังมี community education council เป็นการดำเนินงานแบบ NGO ด้านการศึกษาทำหน้าที่เป็นสภาการศึกษาภาคประชาชนเพื่อการสนับสนุนการศึกษาในห้องเรียนและการลดความเหลื่อมล้ำของนักเรียน และส่งเสริมแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังภาพที่ 4 โดยการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังตาราง 3

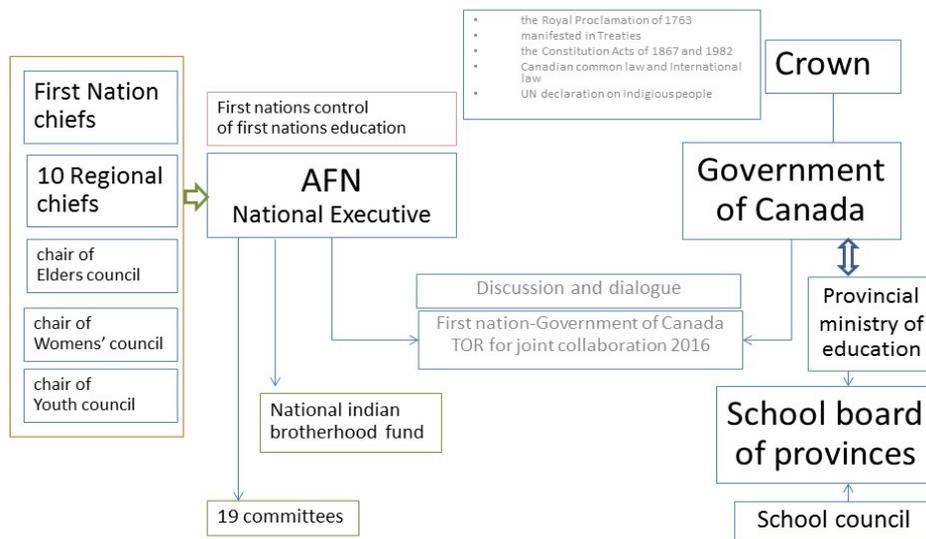


ภาพที่ 2 โครงสร้างเชิงระบบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศฟินแลนด์



ตารางที่ 1 ผลวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศฟินแลนด์

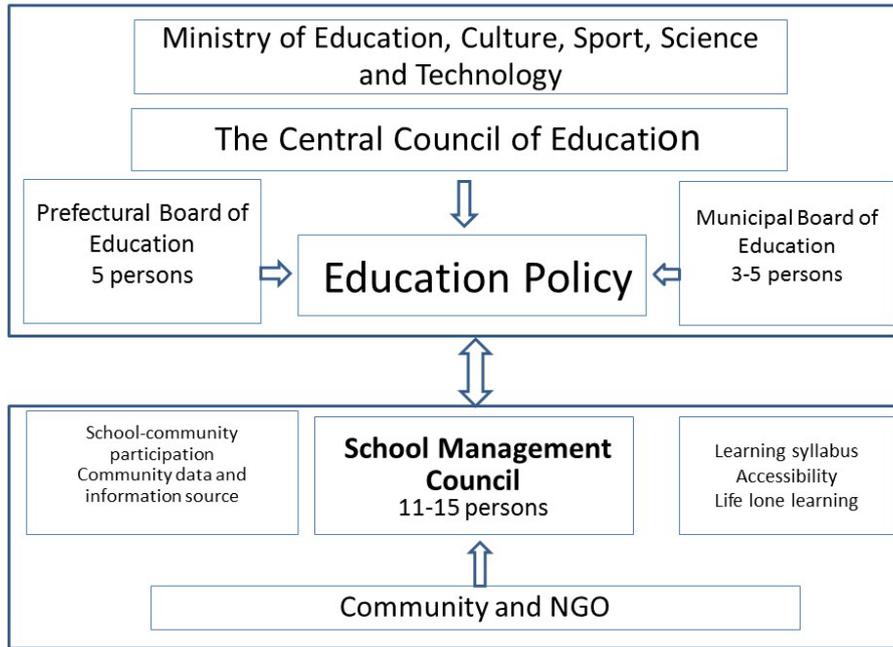
โครงสร้างหลัก	โครงสร้างรอง	โครงสร้างสนับสนุน
1. นโยบายการศึกษา	1. การศึกษาฟรีและการเข้าถึง	1. สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ
2. โรงเรียน	สิทธิของประชาชน	2. กระทรวงการศึกษาและวัฒนธรรม
	2. การจัดการทรัพยากรการศึกษาเชิงพื้นที่	3. ผู้ว่าเมือง (พื้นที่)
	3. หลักสูตรการศึกษา	
	4. การมีส่วนร่วม	



ภาพที่ 3 โครงสร้างเชิงระบบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศแคนาดา

ตารางที่ 2 ผลวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศแคนาดา

โครงสร้างหลัก	โครงสร้างรอง	โครงสร้างสนับสนุน
1. การมีส่วนร่วม	1. รัฐบาลแคนาดา	1. ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
2. สภาชนพื้นเมืองแห่งชาติ	2. กระทรวงศึกษาธิการมลรัฐ	แห่งสหราชอาณาจักร
3. คณะกรรมการการศึกษา ระดับมลรัฐ	3. กองทุนการศึกษา	
	4. สภาโรงเรียน	



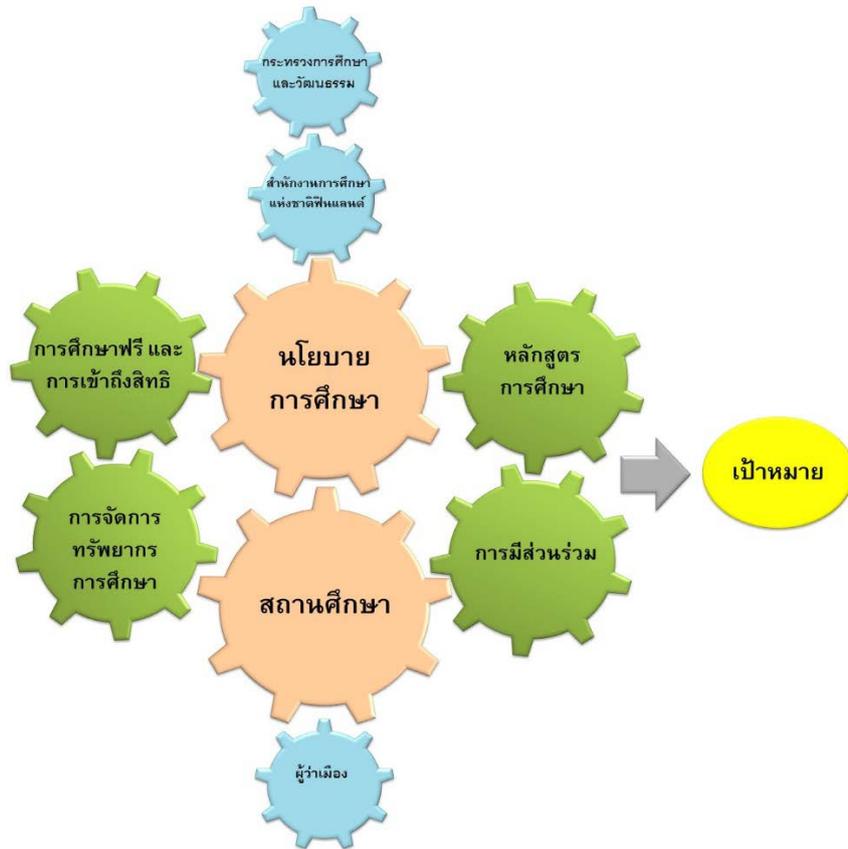
ภาพที่ 4 โครงสร้างเชิงระบบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศไทย

ตารางที่ 3 ผลวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศไทย

โครงสร้างหลัก	โครงสร้างรอง	โครงสร้างสนับสนุน
1. สภาการศึกษากลาง	1. คณะกรรมการการศึกษา จังหวัด	1. กระทรวงศึกษาธิการฯ
2. นโยบายการศึกษา	2. ภาควิชาช่วย ชุมชน องค์กร สาธารณะไม่แสวงกำไร	2. คณะกรรมการการศึกษา ระดับเมือง
3. สภาการจัดการโรงเรียน		3. กระบวนการมีส่วนร่วม
		4. หลักสูตรการเรียนการสอน

### องค์ความรู้ใหม่

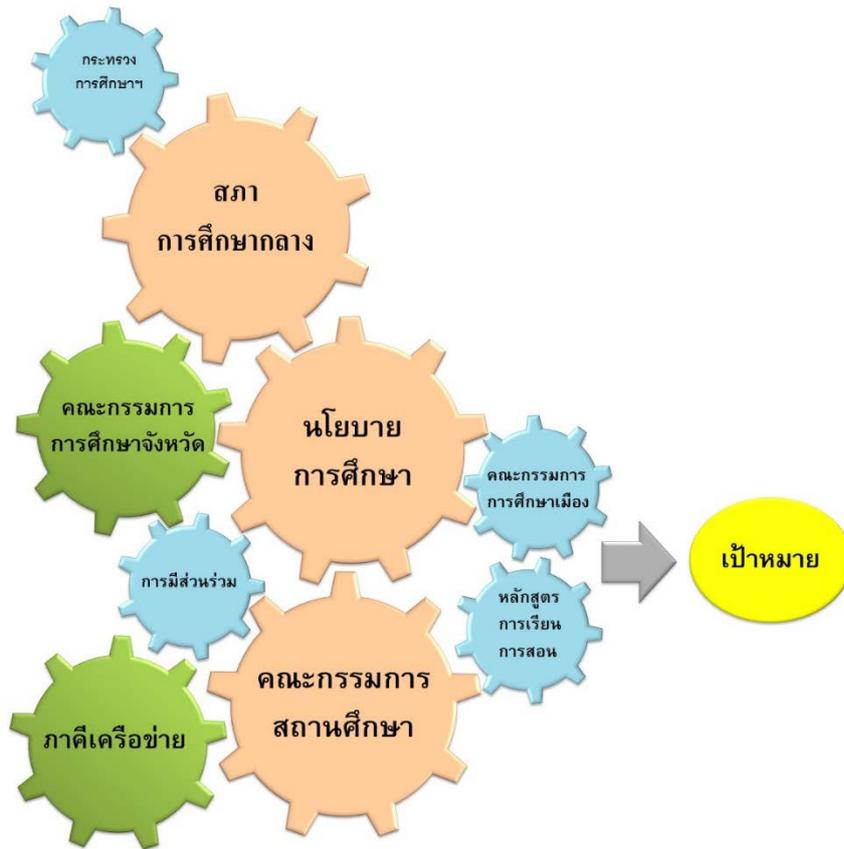
การศึกษาแบบมีส่วนร่วมเชิงพื้นที่สอดคล้องกับปรัชญาปฏิรูปนิยมมุ่งแสวงหาอุดมการณ์ที่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมและสร้างสังคมที่ดีขึ้นมาใหม่ โดยมองว่าโรงเรียนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างระเบียบทางสังคมขึ้นมาใหม่ การจัดหลักสูตรจึงเน้นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของสังคมและใช้วิธีการที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความรับผิดชอบที่จะปฏิรูปและสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่าขึ้นมาทั้งในระดับชุมชน ประเทศ ดังนั้น เมื่อนำผลการวิเคราะห์มาถอดตัวแบบโครงสร้างเชิงระบบในการวิจัยด้วยวิธีการคลาสสิก (classical design) เป็นแนวทางในการจัดโครงสร้างอย่างง่าย (simple structural member subject) โดยมีการพิจารณาการวางตำแหน่งกลไกไว้ตามผลลัพธ์ที่ได้วิเคราะห์ไว้ ได้เป็นโครงสร้างเชิงระบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ดังนี้



ภาพที่ 5 ตัวแบบโครงสร้างเชิงระบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศฟินแลนด์



ภาพที่ 6 ตัวแบบโครงสร้างเชิงระบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศแคนาดา



ภาพที่ 7 ตัวแบบโครงสร้างเชิงระบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประเทศญี่ปุ่น

### อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาโครงสร้างเชิงระบบของการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของต่างประเทศจำนวน 3 ประเทศพบว่า ตัวแบบโครงสร้างเชิงระบบของประเทศฟินแลนด์สะท้อนการจัดการเชิงพื้นที่ในระดับโรงเรียน มีระดับการบริหารมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นมีอิสระในการเข้ามาเกี่ยวข้องจัดการกับโรงเรียนภายในเขตพื้นที่ของตนเองในทุก ๆ ด้าน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับเมืองและหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมผ่านเทศบาลเมืองเพื่อกำหนดและกำกับนโยบายการศึกษาในระดับชาติและความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อการจัดการศึกษาทำให้แต่ละพื้นที่มีนโยบายการศึกษาแตกต่างกันได้ (Lavonen, 2020) ผู้ว่าเมืองและส่วนงานบริหาร (Mayoral model) ร่วมกับตัวแทนขององค์กรท้องถิ่น (the civic-participation model) มีอำนาจในการตัดสินใจด้านการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกัน (the purchaser-provider model) สำหรับการจัดซื้อจัดจ้างต่าง ๆ (Maruszak & Batorova, 2015) ทั้งนี้ ส่วนกลางมีหน้าที่หลักในการออกนโยบายและกำกับนโยบายการศึกษาและใช้การรับรองคุณภาพการศึกษามาเป็นเกณฑ์มาตรฐานโดยท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบ

ตัวแบบโครงสร้างเชิงระบบของประเทศแคนาดาสะท้อนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม อันได้แก่ชาติพันธุ์ที่เป็นชนพื้นเมืองแคนาดา ได้แก่ first nation-Government of Canada TOR for joint collaboration 2016 ระหว่าง First Nation Assembly ซึ่งเป็นตัวแทนชนพื้นเมืองกับรัฐบาลแคนาดา เพื่อ



การกำหนดและกำกับนโยบายการศึกษาในระดับชาติและความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อการจัดการศึกษาของชนพื้นเมืองที่เน้นการอนุรักษ์การแสดงออกทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของชนพื้นเมือง การเชื่อมต่อกับครอบครัว ชุมชนและประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ (Assembly of first nations, 2019) การจัดการเชิงพื้นที่เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายดำเนินการผ่าน คณะกรรมการการศึกษาภมรรัฐ (school board of provinces) ทำให้เน้นการจัดการในระดับภมรรัฐ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มผู้แทนต่าง ๆ ซึ่งจะกำหนดนโยบายการศึกษาในระดับภมรรัฐให้สอดคล้องกับ TOR for joint collaboration 2016 โดยเน้นนโยบายการศึกษาเปิดกว้างในด้านหลักสูตรการเรียนการสอนและการมีวิชาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชนพื้นเมือง โดยมีระบบกฎบัตรและกฎหมายที่ให้สิทธิและความคุ้มครองแก่ชนกลุ่มน้อยโดยมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แห่งสหราชอาณาจักรเป็นผู้แทนการยินยอมในสิทธินี้ นำไปสู่ขอบเขตการจัดการศึกษา 4 ระดับ ได้แก่ สถานศึกษากับชุมชน การศึกษาระดับพื้นที่ การศึกษาอิสระ และการศึกษาระดับภมรรัฐ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการเน้นผู้เรียนชนพื้นเมืองเป็นสำคัญ

ตัวแบบโครงสร้างเชิงระบบของประเทศญี่ปุ่นสะท้อนการปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดให้มีโครงสร้างการบริหารเชิงพื้นที่ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับเมืองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาผ่านคณะกรรมการการศึกษาเมือง และหลักสูตรการเรียนการสอน โดยที่สภาการจัดการโรงเรียน หรือคณะกรรมการสถานศึกษา มีอำนาจการตัดสินใจอยู่ในระดับจังหวัดหรือเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อโรงเรียน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรภาคเอกชน ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการกำกับและตรวจสอบโรงเรียน แต่ยังไม่ขยายถึงระดับการรับฟังเสียงจากประชาชนทั้งหมด รวมถึงการเปิดโอกาสในการเป็น board of education เพื่อการกำหนดและกำกับนโยบายการศึกษาในระดับพื้นที่ (จังหวัดและเมือง) และการส่งต่อไปสู่ระดับสมัชชาการศึกษาแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม ยังมีคณะกรรมการการศึกษาจังหวัด เป็นหน่วยงานจัดตั้งตามกฎหมาย เพื่อขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ ผ่านการอนุมัติแผนการสอนและแผนบริหารโรงเรียน เสนอแนะด้านบุคลากร การบริหารจัดการทรัพยากร การศึกษา และสร้างความร่วมมือกับชุมชน เช่น การเข้าถึงการศึกษา การเพิ่มระบบความรับผิดชอบเชิงข่าวสาร และการร่วมกับหน่วยงานเอกชนหรือองค์กรไม่แสวงหารายได้ในท้องถิ่น และมีคณะที่ปรึกษาโรงเรียน (the school advisors) ที่เป็นตัวแทนเสนอความต้องการของผู้ปกครองและชุมชนต่อโรงเรียน และกำกับดูแลหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนให้อยู่ในมาตรฐานการศึกษาที่ดี (Yamanaka & Suzuki, 2020)

ผลวิเคราะห์แสดงว่า การศึกษาแบบมีส่วนร่วมมีพื้นฐาน 2 แนวคิดได้แก่ ปรัชญาพัฒนาการนิยมที่ให้ความสำคัญกับหลักสูตรการเรียนการสอนที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน และปรัชญาปฏิรูปนิยมที่มุ่งเน้นให้โรงเรียนเป็นเครื่องมือที่ในการสร้างระเบียบทางสังคมที่ดีในระดับพื้นที่ เมื่อวิเคราะห์โครงสร้างเชิงระบบแล้ว ระบบการศึกษาของแต่ละประเทศเน้นหนักในองค์ประกอบที่แตกต่างกัน ประเทศฟินแลนด์เน้นนโยบายการศึกษาและโรงเรียนเป็นสำคัญ หลักสูตรการศึกษาและการมีส่วนร่วมเป็นโครงสร้างรอง ประเทศแคนาดานำการมีส่วนร่วมของสภาชนพื้นเมืองและการบริหารจัดการในระดับภมรรัฐเป็นสำคัญ ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่นเน้นนโยบายการศึกษาและสภาการจัดการโรงเรียน โดยกิจกรรมการมีส่วนร่วมและหลักสูตรการเรียนการสอนเป็นเพียงโครงสร้างสนับสนุน จึงแสดงให้เห็นได้ว่า ทั้ง 3 ประเทศนี้ได้วางแนวทาง



ระบบโครงสร้างการบริหารจัดการเพื่อการศึกษาแบบมีส่วนร่วมแตกต่างกัน แต่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น การนำแนวคิดโครงสร้างเชิงระบบมาใช้ในประเทศไทยจึงควรประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับโครงสร้างเชิงระบบของประเทศและจัดองค์ประกอบเพิ่มหรือองค์ประกอบใหม่ให้สอดคล้องกับพื้นที่ ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์เพื่อส่งเสริมระเบียบทางสังคม ความเข้าใจของผู้เรียนต่อสภาพและปัญหาของสังคมและผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความรับผิดชอบที่จะปฏิบัติและสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่า

## ข้อเสนอแนะ

### 1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

กระทรวงศึกษาธิการ สภาการศึกษา และสถานศึกษาควรนำไปใช้ในการดำเนินการดังนี้ การจัดองค์กรใหม่ด้วยการประยุกต์ตัวแบบการบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม โดยกำหนดโครงสร้างเป็นโครงสร้างหลัก โครงสร้างรองและโครงสร้างสนับสนุน และแต่ละหน่วยงานในระดับโครงสร้างนั้น ๆ ทำหน้าที่ตามที่ตัวแบบได้เสนอไว้เพื่อก่อให้เกิดรูปแบบการจัดการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงได้เหมาะสมอย่างแท้จริง

### 2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 การศึกษาการจัดโครงสร้างเชิงระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของประเทศไทย

2.2 การศึกษาการจัดโครงสร้างเชิงระบบสมัชชาการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์เชิงพื้นที่

## เอกสารอ้างอิง

ทิตินา แชมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน*. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *รูปแบบการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่: บทเรียนทางเลือก และเงื่อนไขความสำเร็จ*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *J Am Institute Planners*, 35(11), 216-224.

Assembly of First Nations. (2019). First Nations Control of First Nations Education. Retrieved July 30, 2019, from <https://www.afn.ca/policy-sectors/education/>

Lavonen J. (2020). Curriculum and Teacher Education Reforms in Finland that Support the Development of Competences for the Twenty-First Century. In: Reimers F. (eds) *Audacious Education Purposes*. Springer, Cham. Retrieved August 5, 2020, from [https://doi.org/10.1007/978-3-030-41882-3\\_3](https://doi.org/10.1007/978-3-030-41882-3_3)

FAO. (2011). *Rural structures in the tropics. Design and development*. Rome.



Maruszak KR, Batorova M. (2015). Citizen Participation and Engagement in Urban Governance: Perception of Finnish and Polish Local Official. *The NISPACEE J Public Administration and Policy*, 3(1), 85-110.

OECD. (2013). *Education policy outlook 2013: Finland*. OECD Publishing.

Yamanaka S., Suzuki K. H. (2020). Japanese Education Reform towards Twenty-First Century Education. In: Reimers F. (eds) *Audacious Education Purposes*. Springer, Cham. Retrieved August 5, 2020, from [https://doi.org/10.1007/978-3-030-41882-3\\_4](https://doi.org/10.1007/978-3-030-41882-3_4).

อคติ 4: หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในตำราฉันทวารณพฤติ พระนิพนธ์  
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าวาสุกรี)

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ 7

4 Agatis (Prejudice): Doctrines of Buddhism as Found in the Text Book of  
Chan Wannaprut by The Supreme Patriarch H.R.H. Prince  
Paramanujitajinorasa (His Majesty Wasukri)  
The 7<sup>th</sup> Supreme Patriarch

พระมหาวิเชียร ไกรฤกษ์ศิลป์

Phramaha Wichian Krairerksil

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: wichian.kra@mcu.ac.th



Received January 20, 2021; Revised February 30, 2021; Accepted April 10, 2021

### บทคัดย่อ

อคติ 4 ประการ เหตุให้เกิดจิตอคติทุจริต ประกอบด้วย ฉันทาคติ มีจิตรักใคร่ยอมถูกชักนำให้เห็นผิด  
โทสาคติ มีจิตก่อบริด้วยความโกรธ ลุแก่งความโกรธ ปรากฏลักษณะมีพิรุณให้ประจักษ์ มิได้มั่นคงเชื่อถือตรง  
โมหาคติ มีจิตก่อบริด้วยความหลง ไม่รอบคอบบริพินพิพากษาตัดสิน ภัยาคติ มีจิตก่อบริด้วยความกลัว ปรากฏจาก  
ความเที่ยงธรรม ไร้สิ่งจางจา ฉะนั้น ผู้เป็นอำมาตย์ที่มีหน้าที่วินิจฉัยตัดสินพึงระวังตนให้ดำรงอยู่ด้วยความ  
เที่ยงธรรม อคติ 4 ประการนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าวาสุกรี)  
ทรงพระนิพนธ์ไว้ในสวาคตาฉันท์ แปรจากคัมภีร์วุตโตทัยซึ่งระบุฉันทวารณพฤติ 83 ชนิด แต่พระองค์ทรง  
แสดงแบบของฉันทวารณพฤติไว้ 50 ชนิด เนื้อเรื่องในการแต่งฉันท์นั้น ทรงนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา  
มาทรงพระนิพนธ์ ตามพระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่โปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่น  
ไกรสรวิเชียร กราบอาราธนาให้ทรงพระนิพนธ์ ฉันทวารณพฤตินี้จารึกบนแผ่นศิลาติดไว้ที่เสาศระระเบียงพระ  
อุโบสถชั้นในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

คำสำคัญ: อคติ 4; พระพุทธศาสนา; ฉันทวารณพฤติ; สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส



## Abstract

4 Agatis (Prejudice) are a cause for the Mindfulness of prejudice and bad behavior which consisted of Chandagati: Prejudice caused by love and desire; Dosakati: Prejudice caused by hatred and enmity, leading to suspicious and inconsistent behavior; Mohagati: Prejudice caused by infatuation, leading to hasty decisions and preconceived notions; Phayagati: Prejudice caused by fear, leading to injustice and dishonesty. Therefore, the appointed judge must remain cautious and follow paths to uphold justice at all times. The 4 Agatis were incorporated in Chan Savagata by The Supreme Patriarch H.R.H. Prince Paramanujitajinorasa. Chan Savagata was translated from Vuttothai Scripture and originally identified 83 types of Chan Wannaprut, but only 50 types were mentioned in the writing. The outline of Chan was derived from the teachings of Buddhism as per royal command of King Rama III (Phrabat Somdej Phranungklae Chao Yoohua Phramaha Jedsadarajchao) who had assigned Krommuenkraisaraivichit to engrave the teachings onto stone tablets and pillars in the inner balcony of Phra Uposatha hall of Wat Phra Chetuphon Vimolmangkhalaram (Wat Pho).

**Keywords:** 4 Agatis (Prejudice); Buddhism; Chan Wannaprut; Supreme Patriarch H.R.H. Prince Paramanujitajinorasa

## บทนำ

วิถีชีวิตของประชาชนในสังคมไทยมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา จึงยึดมั่นในหลักธรรมคำสอน ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่ได้หล่อหลอมมาจากคตินิยมผ่านความเชื่อความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องความกตัญญูกตเวทิต การให้ทาน ความเมตตาการุณา ความซื่อสัตย์ เป็นต้น การปลูกฝังค่านิยมด้าน คุณธรรมเหล่านี้ บรรพบุรุษของไทยมีกุศโลบายในการสอดแทรกให้ผู้รับได้ซึมซับโดยไม่รู้ตัวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงท้องถิ่น หรืองานวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ สื่อเหล่านี้ทำให้ผู้ที่ได้รับการสอนไม่รู้สึกรู้สิด อัดเหมือนกับการถูกบังคับ จึงซึมซับรับไปโดยไม่รู้สึกรู้สิดต่อต้าน ทำให้เป็นบุคคลที่ดีมีคุณธรรมตามที่สังคมต้องการ สังคมที่ประชาชนมีคุณธรรมมีความเจริญทางด้านจิตใจเป็นสังคมที่พึงประสงค์ของมนุษย์ ต่อมากระแสความ เปลี่ยนแปลงของโลกมีผลกระทบต่อสังคมไทย ประเทศไทยรับวัฒนธรรมตะวันตกที่เป็นสังคมแบบ อุตสาหกรรมและวัตถุนิยมเข้ามา ทำให้คนไทยหลงใหลกระแสวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ ส่งผลให้จิตใจหันไปผูกพันกับวัตถุนิยมภายนอก ให้ความสำคัญกับกิจกรรมทุกอย่างโดยมีเงินเป็น เป้าหมาย สำคัญเพื่อนำมาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการอุปโภคบริโภค จนกลายเป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยม สุดโต่งจนเกิดความขัดแย้งแข่งขันแย่งชิงเอาเปรียบจนเกิดอคติที่รุนแรงขึ้นทุกวัน

สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อรับวัฒนธรรมตะวันตกมาโดยไม่ได้ปรับประยุกต์รูปแบบและ เนื้อหาสาระบางส่วนให้เข้ากับสังคมไทยได้อย่างกลมกลืน ส่งผลให้คนไทยสมัยปัจจุบันไม่สนใจหลักธรรมคำสอน



ทางพระพุทธศาสนา เพราะมองว่าเป็นเรื่องล้าสมัย จึงทำให้ค่านิยมของคนไทยสมัยปัจจุบันต่างกับในอดีตโดยสิ้นเชิง วรรณกรรมที่เป็นภูมิปัญญาไทยใช้ฝึกฝนอบรมสั่งสอนเยาวชนจึงถูกลืมเลือนและกลายเป็นเพียงตำนานเล่าขาน คนในยุคปัจจุบันไม่สามารถศึกษาสภาพสังคมไทยดั้งเดิมได้จากความเป็นจริง การศึกษาวรรณกรรมหรือวรรณคดีที่ได้รับยกย่องว่าโดดเด่นในแต่ละยุคสมัยจะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจสภาพสังคม ค่านิยม และคุณธรรมที่คนในยุคสมัยนั้นยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จึงมีผู้กล่าวว่าวรรณกรรมเป็นกระจกสะท้อนสภาพแวดล้อมในทุกด้านของสังคมยุคนั้น ๆ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าवासูกกรี) พระองค์ได้รับการยกย่องว่าเป็น “รัตนกวี” (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2523) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์เป็นบุคคลที่อยู่ในช่วงรอยต่อของสังคมยุคเก่าที่จะเข้าสู่ยุคเริ่มการเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมตะวันตก พระองค์เปี่ยมด้วยความรู้และพระปรีชาสามารถในเรื่องพระธรรมวินัย พระพุทธศาสนา ราชประเพณี โหราศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ ตำราพิชัยสงคราม และวิชาการทางโลก พระนิพนธ์ของพระองค์ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าถือเป็นแบบฉบับด้านหลักภาษาและการแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เนื่องด้วยพระองค์ทรงดำรงพระชนม์ชีพในสังคมไทยแบบเดิม วรรณคดีของพระองค์จึงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และอนุชนคนไทยสามารถศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแม่แบบในการฝึกฝนอบรมสั่งสอนและหล่อหลอมคุณธรรมของคนไทยในสมัยนั้นตลอดจนศึกษาค่านิยม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและวัฒนธรรม จากเหตุผลดังกล่าวองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จึงได้ประกาศยกย่องพระองค์ซึ่งเป็นพระสงฆ์พระองค์แรกให้เป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2523)

พระองค์มีพระอัจฉริยภาพด้านอักษรศาสตร์ ทรงพระนิพนธ์เรื่องฉันทมาตราพฤติ และวรรณพฤติ ตำราโคลงกลบท คำกฤษฎี เป็นต้น อีกทั้งพระนิพนธ์ทางพระพุทธศาสนาทรงพระนิพนธ์เรื่องพระปฐมสมโพธิ กถา ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก หรือร่ายยาวมหาชาติ นอกจากนี้ได้ทรงพระนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ไว้มาก เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย พระราชพงศาวดาร ฉบับสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เทศนาพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ลิลิตกระบวนพยุหยาตราพระภินิสถลมารคและชลมารค เป็นต้น ด้านพระพุทธรูปได้ทรงวินิจฉัยแบบพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามพระอิริยาบถของพระพุทธเจ้าซึ่งปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จำนวน 40 ปาง ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 จึงโปรดให้หล่อพระพุทธรูปปางต่าง ๆ จำนวน 37 องค์ เสร็จแล้วโปรดให้ตั้งไว้ในหอพระปริตรข้างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยด้านตะวันออก ในพระบรมมหาราชวัง

ฉันทวรรณพฤติที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ ประกอบด้วยฉันท 50 ชนิด รูปแบบการแต่งเป็นฉันทและมีเนื้อหาเป็นวรรณคดีคำสอน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นส่วนนำของเรื่อง กล่าวถึงระยะเวลาในการประพันธ์ สาเหตุและวัตถุประสงค์ของการประพันธ์ ที่มาของการแต่งฉันทว่า มาจากคัมภีร์วุดโตทัย ส่วนที่สองเป็นเนื้อหาของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้อบรมสั่งสอน การประพฤติปฏิบัติของบุคคลทุกระดับชั้นตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ไปจนถึงประชาชน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในส่วนนี้มีเรื่องการเลือกคู่ครอง อกายมุข 6 การคบมิตร อกติ 4 เบญจศีล ลักษณะ



ของสตรี 20 จำพวก กุศลกรรมบถ 10 และมงคลชีวิต 38 ประการ ในส่วนที่สามเป็นส่วนสุดท้ายว่าด้วยเรื่อง  
ราชสตีวัตร ถือเป็นหลักธรรมคำสอนสำหรับข้าราชการบริหารในราชสำนัก ประกอบด้วยเรื่องการประพฤติ  
ปฏิบัติในการถวายงานพระมหากษัตริย์ หลักในการปฏิบัติรับราชการ มารยาทและหลักธรรมสำหรับข้าราชการ  
ข้อควรประพฤติปฏิบัติโดยส่วนตัวของข้าราชการ การปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่นและพระสงฆ์ ตำราฉันทวรรณคดีนี้  
ได้รับการยกย่องว่า มีคุณค่าต่อสังคมไทย เป็นต้นแบบในการแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันท แต่ไม่เป็นที่  
แพร่หลายนัก ด้วยว่าภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่ไม่ได้ใช้สื่อสารกันในปัจจุบัน จึงเป็นการยากที่จะทำความเข้าใจใน  
เนื้อความให้ถ่องแท้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในตำราฉันทวรรณคดีนี้มีเนื้อหาประกอบด้วยหลักธรรม  
หลายหมวดหมู่ เพราะพระนิพนธ์ดังกล่าวพระองค์ทรงนำหลักธรรมจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามาทรงพระ  
นิพนธ์ในรูปแบบบทกวีคำฉันท โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ทรงมุ่งถึงหลักอคติ 4 ประกอบด้วย ฉันทาคติ ลำเอียง  
เพราะชอบ โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงและภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว (สมเด็จพระ  
พุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) เพื่อนำมาพัฒนาบุคคลในสถาบันต่าง ๆ ของสังคมไทยให้เป็นผู้มี  
คุณภาพได้เป็นอย่างดี

### ความเป็นมาของฉันท

ฉันทเป็นคำประพันธ์ประเภทหนึ่งที่ยิยมใช้ในวรรณกรรมไทยภาคกลาง โดยกำหนดคณะ ครุ ลหุ  
และสัมผัส ไทยรับเอาคำประพันธ์ประเภทฉันทนี้มาจากอินเดีย มีประวัติว่าฉันทที่ใช้ในวรรณกรรมของอินเดีย  
มานานนับเป็นเวลาหลายพันปี เชื่อกันว่า ใช้ในรูปมุขปาฐะมาก่อน ฉันทเป็นรูปแบบคำประพันธ์ชนิดหนึ่งที่ฤๅษี  
อินเดียโบราณประดิษฐ์ขึ้น สำหรับใช้สวดสรรเสริญสวดดีเทพเจ้า เพื่อให้เทพเจ้าพึงพอใจจะได้อำนวยพรตามที่ถูก  
สวดปรารภ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2542) ฉันทเป็นคำประพันธ์ที่ยิยมใช้มากในวรรณกรรมยุคพระเวท  
ยุคสันสกฤตมาตรฐานและยุคปรากฏ ฉันทยุคพระเวทพบในวรรณคดีพระเวท ฉันทยุคสันสกฤต-มาตรฐานพบ  
ในวรรณคดีมหากาพย์และบทละคร เป็นต้น และฉันทปรากฏพบในวรรณคดีพระพุทธศาสนา จึงแบ่งฉันท  
ออกเป็น 3 ยุค ตามลักษณะของภาษาที่ใช้ในการประพันธ์ คือ ยุคพระเวท อยู่ในช่วงเวลาประมาณ 1,000 ปี  
ก่อนคริสตกาล ยุคสันสกฤตมาตรฐาน อยู่ในช่วงเวลาประมาณ 400 - 500 ปีก่อน คริสตกาล และยุคปรากฏ  
อยู่ในเวลาใกล้เคียงกับฉันทยุคสันสกฤตมาตรฐาน (ญาดา อรุณเวช, 2539) วิวัฒนาการของฉันทอินเดียทั้ง 3  
ยุค มีความต่อเนื่องเกี่ยวข้องกัน ซึ่งฉันทยุคปรากฏโดยเฉพาะฉันทบาลีเป็นที่มาของฉันทไทยโดยตรง

นอกจากคำประพันธ์ประเภทฉันทจะได้รับความนิยมแล้วยังทำให้เกิดวรรณกรรมเป็นจำนวนมาก อีก  
ทั้งยังทำให้เกิดตำราประพันธ์หลายเล่มทั้งที่เป็นตำราของสันสกฤตและตำราของบาลี ตำราฉันทของสันสกฤตที่  
มีชื่อเสียงมากที่สุดยุคสันสกฤตมาตรฐาน คือ “ปิงคฉันทศาสตร์” ประพันธ์โดยปิงคลาจารย์ เป็นตำราสำคัญ  
ที่ทำให้เกิดการแต่งตำราการประพันธ์อีกหลายเรื่อง หนึ่งในจำนวนนั้น คือ “วฤตตรตนากร” ตำราฉันทศาสตร์  
ภาษาสันสกฤต ซึ่งประพันธ์ขึ้นโดยอาศัยปิงคฉันทศาสตร์เป็นพื้นฐาน ต่อมาพระสังฆรักขิตมหาสาามีเถระ  
พระเถระชาวลังกาได้ประพันธ์ “คัมภีร์วฤตตัทย” ขึ้นโดยอาศัย “วฤตตรตนากร” เป็นหลัก (ญาดา อรุณเวช,  
2539)



ฉันท์แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ ฉันท์วรรณคดีและมาตราพฤติ ฉันท์ทั้ง 2 ประเภทนี้ ในพจนานุกรมบาลีเรียกเป็นอย่างเดียวกันว่า “คาถา” ไม่นิยมเรียกชื่อว่า ฉันท์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะฉันท์ลักษณะมีชื่อเรียกมากมายหลายอย่างตามรูปลักษณะของฉันท์นั้น ๆ ประกอบกับคำว่า คาถา มีความหมายเป็นลักษณะสากลว่า เป็นคำประพันธ์ เป็นคำร้อยกรองมาแล้ว เช่นเดียวกับคนไทยเรียกบทประพันธ์ทั่ว ๆ ไปว่า “คำกลอน” หมายถึงทั้งคำฉันท์ กาพย์ โคลง และกลอนทั้งหมด (ธงชัย สุนนจักร, 2538) ไทยรับเอาฉันท์อินเดียผ่านคัมภีร์วุตโตทัยซึ่งเป็นคัมภีร์ฉันท์บาลีเล่มแรก คัมภีร์วุตโตทัยเป็นผลงานของพระสังฆรักขิตมหาสาามีเถระ ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวลังกาผู้เชี่ยวชาญในด้านไวยากรณ์ วาทศิลป์ และฉันทลักษณะ (G.P. Malalasekera, 1958) แต่งเมื่อประมาณ พ.ศ. 1700 ในสมัยพระเจ้าปรีกรมพาทู ซึ่งเป็นที่ยอมรับในหมู่กวีและนักศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาทว่า เป็นคัมภีร์หลักในเรื่องฉันท์บาลี พระสังฆรักขิตมหาสาามีเถระแต่งคัมภีร์วุตโตทัยขึ้นโดยอาศัยคัมภีร์ฉันท์ภาษาสันสกฤตชื่อ “วุตตรตนากร” เป็นหลัก รวมทั้งได้ตรวจสอบเทียบเคียงกับคัมภีร์ภาษาสันสกฤตอื่นอีกหลายเล่ม (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2533)

คัมภีร์วุตโตทัย คือ ตำราการประพันธ์ฉันท์ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในการศึกษาวิธีการประพันธ์ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ตำรานี้แพร่หลายมาถึงชนชาติต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาติที่ได้รับอิทธิพลด้านการแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันท์จากอินเดีย และถือเอาคัมภีร์วุตโตทัยเป็นหลักในการประพันธ์ฉันท์ได้แก่ พม่า มอญ และไทย สันนิษฐานว่า ชาวอินเดียได้นำคัมภีร์วุตโตทัยเข้ามาให้ชาวไทยได้รู้จักสมัยอยุธยาตอนต้น และเป็นต้นกำเนิดตำราการประพันธ์ฉันท์ของไทยสืบมา (ญาดา อรุณเวช, 2539)

ในคัมภีร์วุตโตทัยมีฉันท์ชื่อต่าง ๆ ถึง 108 ชนิด คือ ฉันท์วรรณคดี เป็นฉันท์ที่ประพันธ์โดยยึดคำหรือพยางค์เป็นเกณฑ์ มี 83 ชนิด และมาตราพฤติ เป็นฉันท์ที่ประพันธ์โดยยึดจังหวะการออกเสียงหนักเบาเป็นเกณฑ์ มี 25 ชนิด โดยกวีไทยได้นำฉันท์ของบาลีมาปรับให้เข้ากับลักษณะซึ่งเป็นที่นิยมตามระเบียบของคำประพันธ์ที่ไทยมีอยู่แล้วเพียงบางชนิดที่เห็นว่าไพเราะ และเหมาะแก่การบรรจุคำในภาษาไทยได้ดีเท่านั้น ฉันท์ที่นิยมใช้ในวรรณกรรมไทยตั้งแต่สมัยโบราณมี 6 ชนิด คือ อินทวิเชียรฉันท์ โตฎกฉันท์ วสันตติลกฉันท์ มาลินีฉันท์ สัททูลวิกิฉันท์ และสัทธราฉันท์ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2542)

ฉันท์ปรากฏในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น โดยใช้ร่วมกับคำประพันธ์ประเภทอื่นในวรรณคดีเรื่องมหาชาติคำหลวง นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีที่แต่งด้วยฉันท์ล้วน ๆ หรือผสมกับกาพย์ ที่เรียกกันว่า “วรรณคดีคำฉันท์” อีกเป็นจำนวนมาก ในสมัยอยุธยา มีวรรณคดีคำฉันท์ซึ่งเหลือถึงปัจจุบัน 11 เรื่อง ได้แก่ เสือโคคำฉันท์ สมุทรโฆษคำฉันท์ ฉันท์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง อนิรุทธคำฉันท์ ราชพิลาปคำฉันท์ คำฉันท์ดุขฎิสังเวย คำฉันท์กล่อมช้างครั้งกรุงเก่า คำฉันท์คชกรรม-ประยูร พระจันทกนิรคำฉันท์ ปุณโณวาทคำฉันท์ และกาฬิกคำฉันท์ เป็นต้น

สมัยธนบุรีพวกรวมวรรณคดีคำฉันท์ 2 เรื่อง คือ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และอิเหนาคำฉันท์ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2542)

สมัยรัตนโกสินทร์มีวรรณคดีคำฉันท์ไม่ต่ำกว่า 120 เรื่อง ได้แก่ เวสสันดรชาดกกัณฑ์ต่าง ๆ ฉันท์กล่อมช้างหลายสำนวน รถมเสนาคำฉันท์ สรรพสิทธิ์คำฉันท์ ตำราฉันท์วรรณคดีและมาตราพฤติ กฤษณาสอน



น้องคำฉันทน์ พระนลคำฉันทน์ วินิตวานิชคำฉันทน์ มัทนะพาธา สามัคคีเภทคำฉันทน์ และฉันทย์อภัยเกียรติ  
ชวามครราชสีมา เป็นต้น (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2542)

### ที่มาของตำราฉันทน์วรรณคดี

ตำราฉันทน์วรรณคดี เป็นตำราการแต่งฉันทน์ที่จารึกบนแผ่นศิลาติดไว้ที่เสาศพระระเบียงพระอุโบสถ  
ชั้นใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระ  
มหาเจษฎาราชเจ้า รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในด้านประวัติความเป็นมาของการทรงพระนิพนธ์ตำราฉันทน์วรรณคดีและมาตราพฤติปรากฏในบท  
พระนิพนธ์ส่วนความนำในฉันทน์วรรณคดี ซึ่งทรงพระนิพนธ์เป็นโคลงและกาพย์ฉบบัง มีใจความว่า “เนื่องด้วย  
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะผดุงการกวี จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นไกรสรวิชิต  
ไปอาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสให้ทรงพระนิพนธ์ขึ้น เมื่อปี จ.ศ. 1204 ปีขาล  
เดือน 9 ขึ้น 5 ค่ำ ตรงกับ พ.ศ. 2385” (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2533)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าวาสุกรี) จึงทรงพระนิพนธ์ขึ้นเพื่อ  
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมผู้สนใจศึกษาการกวี  
นิพนธ์ โดยอาศัยคัมภีร์วุตโตทัย ดังพระนิพนธ์บทนำ ความว่า

“บทฉันทน์วรรณคดีที่ปรากฏแก่ชาวโลกนี้ เป็นแบบอย่างกลบทแห่งฉันทน์ 50 ชนิด ซึ่งกรมขุนชิตชิโนรส  
ได้รจนาไว้เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสยาม

จุลศักราช 1204 (พ.ศ. 2385) ปีขาล เดือน 9 ขึ้น 5 ค่ำ วันพฤหัสบดี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า  
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงมีพระราชดำริที่จะผดุงส่งเสริมการกวี จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นไกรสรวิชิต  
อาราธนากรมหมื่นนุชิตชิโนรสให้แต่งฉันทน์ประเภทต่าง ๆ โดยทรงแปลฉันทน์นี้ มาจากคัมภีร์ฉันทน์วุตโตทัย และได้  
ทรงแปลคัมภีร์นี้จากมคธพากย์ (ภาษาบาลี) มาเป็นสยามพากย์ (ภาษาไทย) เพิ่มเติมจากที่โบราณบัญญัติไว้ 6  
ชนิด ดังปรากฏในบทประณามพจน์ ความว่า

ขอน้อมน้อมสการคุณพระศรีรัตนตรัยจงช่วยขจัดและป้องกันจัญไรและภัยอันตรายทั้งปวง ให้ปราศ  
บาราศไปสิ้นด้วยเถิด บัดนี้จักได้รังสรรค์คณะฉันทน์วรรณคดีซึ่งได้กำหนดจำนวนไว้ 50 ชนิด อีกฉันทน์มาตรา  
พฤติ 8 ชนิดนี้ได้เพียรนิพนธ์ขึ้นใหม่ ตำรับฉันทน์แต่ก่อนนั้นยังไม่มีปรากฏจึงได้สฤษฏ์ขึ้นไว้ในโลก เพื่อเฉลิมพระ  
เกียรติพระมหากษัตริย์ราชเจ้าแห่งกรุงศรีอยุธยา ขอให้ฉันทน์นี้คงอยู่ตราบชั่วกาลปาวสาน เพื่อที่สาธุชนจะได้สืบ  
สานฝึกแต่งได้อย่างเชี่ยวชาญ ตั้งต้นแต่ตะนุ้ฆณาฉันทน์ไปจนถึงวิสิโลกฉันทน์ครบถ้วนสมบูรณ์”

### ความหมายของฉันทน์วรรณคดี

ฉันทน์ มีรากศัพท์มาจากธาตุ ฉนฺท, ฉันท ในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า ปรากฏมีลักษณะเป็นที่น่า  
พอใจ น่าพึงใจ (मारศรี ศุภวิไล, 2528) ในภาษาบาลี คำว่า ฉันท, ฉันท มีความหมาย 2 อย่าง คือ แปลว่า  
ความปรารถนา ความตั้งใจ (मारศรี ศุภวิไล, 2528)

ฉันทน์ แปลว่า ปกปิดเสียซึ่งโทษ (คือความไม่ไพเราะทางภาษา) มีบทวิเคราะห์ ดังนี้



ยชมานรวินิโถยภูมิชลนโสมมารุตนภสงขาเตหิ ย ร ต ภ ข ส ม นาติ อิเมหิ อุกฺขเรหิ นิยม โอุปลกฺขิโต วิธิวิเสโส อวชฺชฺ ฉาเทตฺติ ฉนฺทํ แปลว่า การกำหนด คือวิธีพิเศษที่ท่านกำหนดด้วยอักษรเหล่านี้ คือ ย ร ต ภ ข ส ม น กล่าวคือ ยชมานะ (บุชายอยู่), รวิ (พระอาทิตย์), โถย (น้ำ), ภูมิ (ภาคพื้น), ชลนะ (ไฟ), โสมะ (พระจันทร์), มารุตะ (ลม), และ นกะ (ท้องฟ้า) ชื่อว่า ฉันท เพราะอรรถว่า ปกปิดเสียซึ่งโทษ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536)

วณณนิยม ฉนฺทํ ครุหลุณฺนิยม ภเว วุตฺติ แปลว่า การกำหนดจำนวนคำ ชื่อว่า ฉันท การกำหนดจำนวนครุหลุ ชื่อว่า วุตติ หรือ คาถา

ฉันทและคาถา มีความแตกต่างกัน โดยฉันทเป็นมูลเหตุให้เกิดคาถา ส่วนคาถาเป็นผลของฉันท ทั้งนี้ เพราะฉันทคือการกำหนดจำนวนพยางค์ คาถา คือ การกำหนดวาง ครุ หลุ เป็นแบบต่าง ๆ กันตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณะ ในสังยุตตนิยาย เทวดาสังยุตตมีเทวดาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

กิสฺสู นิทานํ คาถานํ กิสฺสู ตาสํ วิยญฺชนํ

กิสฺสู สนนิสฺสูตฺตา คาถา กิสฺสู คาถานมาสโย.

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

ฉนฺโท นิทานํ คาถานํ อุกฺขรา ตาสํ วิยญฺชนํ

นามสนนิสฺสูตฺตา คาถา กวิ คาถานมาสโย.

(พระอัครคังสเถระ, 2545)

ฉันท โดยทั่วไปกำหนดจำนวนคำ (อักษร) และกำหนดครุหลุในตัว ซึ่งฉันทนี้อาจเรียกอย่างอื่นได้อีก เช่น พันธะ คาถา วุตติ หรือ พฤติ ซึ่งแท้ที่จริง คำเหล่านี้แม้จะเป็นชื่อเรียกคำประพันธ์ ซึ่งกำหนดลักษณะต่างกันอย่างบ้าง แต่ก็เป็นไวพจน์ของกันและกันนั่นเอง

ฉันท หมายถึง ชื่อคำประพันธ์ประเภทหนึ่งที่วางคำ ครุ หลุ เป็นแบบต่าง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

ฉันท หมายถึง ลักษณะถ้อยคำที่กวีได้ร้อยกรองขึ้นให้เกิดความไพเราะซาบซึ้ง โดยกำหนดคณะครุ หลุ และสัมผัสไว้เป็นมาตรฐาน (กำชัย ทองหล่อ, 2537)

วรรณ หมายถึง หนังสือ อักษร (น้อมนิจ วงศ์สุทธีธรรม, 2543)

พฤติ หมายถึง คำฉันท (น้อมนิจ วงศ์สุทธีธรรม, 2543)

ฉันทศาสตร์ หมายถึง ตำราว่าด้วยการแต่งฉันททั้งที่เป็นมาตราพฤติและวรรณพฤติ เป็นศิลปศาสตร์อย่างหนึ่งในศิลปศาสตร์ 18 ประการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

ฉันทลักษณะ หมายถึง คำประพันธ์ที่ร้อยกรองหรือเรียบเรียงขึ้นโดยมีข้อบังคับ จำกัดคำ คณะ เอก โท และวรรคตอน ให้รับสัมผัสกันไพเราะตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้เป็นโคลง ฉันท กาพย์ กลอน ร่าย ลิลิต และกลต่าง ๆ

วรรณพฤติ หมายถึง ฉันทที่กำหนดด้วยอักษรตามอักษรวิธีเป็นเสียงหนักเบาที่เรียกว่า ครุ หลุ เป็นสำคัญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)



ฉันท์วรรณพฤติ หมายถึง ฉันท์ที่กำหนดด้วยจำนวนพยางค์ซึ่งนับครุและลหุเป็น 1 พยางค์เท่ากัน (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2542)

ดังนั้น ฉันท์วรรณพฤติ จึงหมายถึง ฉันท์ที่กำหนดด้วยตัวอักษร คือ วางคณะและกำหนดเสียงหนักเบาที่เรียกว่า ครุ ลหุ เป็นสำคัญ กล่าวคือเป็นการประพันธ์โดยยึดคำหรือนับพยางค์ในแต่ละบาทเป็นเกณฑ์

### ประเภทของฉันท์ที่ปรากฏในตำราฉันท์วรรณพฤติ

คัมภีร์วุดโตทัยแสดงฉันท์วรรณพฤติไว้ 83 ชนิด แต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์เป็นตำราฉันท์วรรณพฤติไว้ 50 ชนิด ฉันท์แต่ละชนิดที่ทรงพระนิพนธ์ พระองค์ทรงยึดตามแบบแผนการประพันธ์ในคัมภีร์วุดโตทัย คือ การกำหนดนับพยางค์ในแต่ละบาท ฉันท์ที่ปรากฏในตำราฉันท์วรรณพฤติแต่ละประเภท ดังนี้

- 1) ตะนุ้ชฌาฉันท์ กล่าวถึง ภริยาชัว 3 จำพวก
- 2) กุมาระลหิตาฉันท์ กล่าวถึง ภริยาตี 4 จำพวก
- 3) จิตรปทาฉันท์ กล่าวถึง อบายมุขเหตุฉิบหาย 6 ประการ
- 4) วิชขุมมาลาฉันท์ กล่าวถึง โทษแห่งการเสพสุรา 6 ประการ
- 5) มาณวะกะฉันท์ กล่าวถึง โทษแห่งการเที่ยวกลางคืน 6 ประการ
- 6) หละมุขีฉันท์ กล่าวถึง โทษแห่งการดมหรสพ 6 ประการ
- 7) รุณะวดีฉันท์ กล่าวถึง โทษแห่งการเป็นนักร้อง 6 ประการ
- 8) อุปัญญิตาฉันท์ กล่าวถึง บาปมิตร 6 จำพวก
- 9) อินทวิเชียรฉันท์ กล่าวถึง โทษแห่งความเกียจคร้าน 6 ประการ
- 10) อุเปนทวิเชียรฉันท์ กล่าวถึง ลักษณะโทษแห่งอัญญาทัตถุหรมิตร 4 ประการ
- 11) อุปชาติฉันท์ กล่าวถึง ลักษณะโทษแห่งวีปรมมิตร 4 ประการ
- 12) สุมุขีฉันท์ กล่าวถึง ลักษณะโทษแห่งอนุปิยภานิมิตร 4 ประการ
- 13) โทระกะฉันท์ กล่าวถึง ลักษณะโทษแห่งอบายสหาย 4 ประการ
- 14) สาลินีฉันท์ กล่าวถึง คุณลักษณะแห่งอุปการมิตร 4 ประการ
- 15) ธาตุมิมิสสาฉันท์ กล่าวถึง คุณลักษณะแห่งสมานสุขทุกขมิตร 4 ประการ
- 16) สุรสะสิริฉันท์ กล่าวถึง คุณลักษณะแห่งอรรธักขาธิบดีมิตร 4 ประการ
- 17) รโถพธตาฉันท์ กล่าวถึง คุณลักษณะแห่งอนุกัมปกะมิตร 4 ประการ
- 18) สวาคตาฉันท์ กล่าวถึง อกติ 4 ประการ
- 19) ภัททิกาฉันท์ กล่าวถึง เบญจวิธภัยเวร 5 ประการ
- 20) วังส์ฐฐฉันท์ กล่าวถึง ทศกุตลกรรมบถ เว้นปาณาติบาต มีองค์ 5
- 21) อินทวงษฉันท์ กล่าวถึง ทศกุตลกรรมบถ เว้นอนินนาทาน มีองค์ 5
- 22) ไตรภูกฉันท์ กล่าวถึง ทศกุตลกรรมบถ เว้นกาเมสุมิฉฉาจาร มีองค์ 4
- 23) พุตะวิลัมพิตะมาลาฉันท์ กล่าวถึง สตรี 20 จำพวก



- 24) ปุฏะฉันท์ กล่าวถึง ทศกัศพลกรรมบถ เว้นมธุสวาท มืองค์ 4
- 25) กุศุมะวีจิตรฉันท์ กล่าวถึง ทศกัศพลกรรมบถ เว้นปิสุณาวาท มืองค์ 4
- 26) ฤษขคปยาตฉันท์ กล่าวถึง ทศกัศพลกรรมบถ เว้นผรุสวาท มืองค์ 3
- 27) ปิยงวทาฉันท์ กล่าวถึง ทศกัศพลกรรมบถ เว้นสัมผัปลาปวาท มืองค์ 2
- 28) ลลิตาฉันท์ กล่าวถึง มโนกรรม อภิขณา
- 29) ปมิตักขราฉันท์ กล่าวถึง พยาบาท
- 30) อุชลาฉันท์ กล่าวถึง ทศกัศพลกรรมบถ เว้นมิจฉาภิภูฏี มืองค์ 2
- 31) เวศเทวีฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้ปฐมคาถามงคล 3 ประการ
- 32) มรสังฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้ทุติยคาถามงคล 3 ประการ
- 33) กมลฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้ตติยคาถามงคล 4 ประการ
- 34) ปหาสินีฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้จตุตถคาถามงคล 4 ประการ
- 35) รุจิราฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้ปัญจมคาถามงคล 4 ประการ
- 36) ปราชิตฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้ฉกัษฐุมคาถามงคล 3 ประการ
- 37) ปหระณะกฤทิกฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้สัตตมคาถามงคล 5 ประการ
- 38) วสันตติลฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้อัฏฐุมคาถามงคล 4 ประการ
- 39) มาลินีฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้นวมคาถามงคล 4 ประการ
- 40) ปภัททกะฉันท์ กล่าวถึง มงคลสูตร อธิบายแก้ทศมคาถามงคล 4 ประการ
- 41) วาณินีฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตร (ราชวสดีธรรม)
- 42) ศิขิริณีฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตรว่าด้วยสำรวมกาย 6 ประการ
- 43) หรณีฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตร
- 44) มันทักกันตาฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตร
- 45) กุสมิตะลดาเวลีตาฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตร
- 46) เมฆวิบุษะตาฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตร
- 47) สัททละวิกกีฬิตะฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตร
- 48) อีทิสังฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตร
- 49) สัทธราฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตร
- 50) ภัทกะฉันท์ กล่าวถึง ราชวสดีวัตร

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพระนิพนธ์ไว้ในตำราฉันท์วรรณพฤติ 50 ชนิด โดยมีสาระตลแห่งตำราฉันท์นั้นประกอบด้วยยคติ 4 มิตรเทียม 4 มิตรแท้ 4 คีล 5 อบายมุข 6 กุศลกรรมบถ 10 ภรรยา 7 จำพวก สตรี 20 จำพวก มงคล 38 ประการ และราชวสดีธรรม

จากหลักธรรมดังกล่าวข้างต้น เมื่อบุคคลนำมาประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังยอมทำให้ผู้นั้น มีความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตตั้งแต่ระดับเริ่มต้นคือตนเอง ครอบครัว และสังคมโดยรวม อีกทั้งยังได้ชื่อว่า



ใกล้ชิดพระบวรพุทธศาสนาในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมนี้จะเป็นปัจจัย  
เกื้อหนุนให้ได้บรรลุสิ่งสูงสุดในพระบวรพุทธศาสนาคือการบรรลุนิพพาน

อคติ 4 เป็นหนึ่งในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในตำราฉันทวรรณพฤติ ที่สมเด็จพระ  
มหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์ขึ้นในรูปแบบของฉันทลักษณ์ เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติ  
ผู้เป็นอำมาตย์ที่มีหน้าที่วินิจฉัยตัดสินพิงระวังตนให้อยู่ในความซื่อตรงเที่ยงธรรม อันจะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง  
และสังคมสืบไป ซึ่งพระองค์ทรงพระนิพนธ์เรื่องอคติ 4 ประการนี้ไว้ในสวาคตาฉันทน์ ดังข้อความที่ปรากฏบน  
แผ่นจารึกที่ติดไว้เสาพระระเบียงพระอุโบสถชั้นใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร แผ่นที่ 18

#### ๑ ถอดคำอ่านฉันทน์ “สวาคตาฉันทน์” ดัง

- 1) มาตยาวิบุลย์ญาณ จะวิจารณ์ธรรม์ ในอเนกนุกิจสรร พคตีสล ฯฯ
- 2) พึ่งประพฤทธิหเทศ นฤเหตุผล แห่งพิไสยอคติกลจตุเกทา ฯฯ
- 3) ฉันทน์ไภยคติโท ชะและโมหา ห่อนจะเหนวิจรรณา ยุติในธรรม์ ฯฯ
- 4) ฉันทน์คืออุทยรัก ก็จักชกผัน ผิดก็เพี้ยนพิกลกรร และกระหลับขอบ ฯฯ
- 5) เหตุอามิตมนะมุง ก็ผดุงตอบ แพ้และแปรกลประกอบ ชยบันดาล ฯฯ
- 6) โทษะคือกระมลโกรธ และพิโรธชาน โภจจิตรวิจลญาณก็บ่ถ่องแกลง ฯฯ
- 7) ถ่วงละโทษะคติทุษ ฐพิรุทธ์แสดง เบาก็เปื้อนครุกระแรง บมิดตรง ฯฯ
- 8) โมหะคือกลพินิจ วิปริตหลง ญาณฤหยังสุขุมะคง ยุติหยาบยล ฯฯ
- 9) ขอบบั้นทฤษนอรรธก็พิบัติดล ดาลวิตถอนุสน ทพิภากษา ฯฯ
- 10) ไภยคือภีรูกชาติ พิปลาตมา โนศคณิงยศนุภา วและคร้ามครัน ฯฯ
- 11) แพ้ก็แปรชยอุบัติ นฤสตัยธรรม์ โทษะละลายคุณมหรธ ตบห่อนควร ฯฯ
- 12) เหตุแห่งอคติจิตร ทุจริตหวล จัดตุราพิธประมวญ ก็ประมาณหมาย ฯฯ
- 13) เนื่องวินิจฉัยยอมมาต ยนิราศวาย โทษะประกอบกลธิบาย บทรำพรรณ ฯฯ
- 14) จักวิจารณ์ยุบล ก็จักยลธรรม์ เทียงบเปียงวิกผัน ณะอัสตัยสาร ฯฯ
- 15) พากยนี้ธีรประกาศ พจนาทขนาน สวาดตวคติบุราณ รจนานาม ฯฯ
- 16) เสนอกระวีคณะเนก รจเรชตาม แบบฉบับนิบุณะคาม ภิรพร้องเพรง ฯฯ

#### อคติ 4 ที่ปรากฏในตำราฉันทวรรณพฤติ

สวาคตาฉันทน์ เป็นฉันทน์ลำดับที่ 18 ในตำราฉันทวรรณพฤติ สวาคตา แปลว่า คำกล่าวที่มีการมา  
เรียบร้อยดี มีรูปวิเคราะห์ว่า สุนทร อาคต์ ยสสา सा สวาคตา แปลว่า คำกล่าวที่มีการมาดี ชื่อว่า สวาคตา  
(ประคอง นิมมานเหมินท์, 2542) เนื้อหาที่ปรากฏในสวาคตาฉันทน์ จำนวน 16 บท กล่าวถึงอคติ 4 ประการ  
ความว่า

“เหตุให้เกิดจิตอคติทุจริต 4 ประการดังได้ประมวลมานี้ ผู้เป็นอำมาตย์ที่มีหน้าที่วินิจฉัยตัดสินพิง  
ระวังให้ดำรงอยู่ด้วยความเที่ยงธรรม



พระบรมศาสดาทรงแสดงลักษณะของจิตและความประพฤติ อันปราศจากเหตุผลตามวิสัยอคติ 4 ประการ คือ ฉันทาคติ ภัยาคติ โทษาคติ และโมหาคติ ดังนี้

ฉันทะ คือ มีจิตรักใคร่ย่อมถูกชักนำให้เห็นผิด ผิดกลับเห็นว่าชอบ แพ้กลับบันดาลให้ชนะ เหตุด้วยมีใจรักใคร่ชอบพอ

โทสะ คือ มีจิตโกรธด้วยความโกรธ จิตที่ล่องลู่แก่ความโกรธย่อมปรากฏลักษณะพิรุณให้ประจักษ์ แม้นสิ่งใดเบาแก้วว่าหนักมิได้มั่นคงเชื่อถือตรง

โมหะ คือ มีจิตโกรธด้วยความหลง มิได้ทอดทศนาอรรถะความอันใดให้รอบคอบก็รีบพิพากษาตัดสิน

ภยะ คือ มีจิตโกรธด้วยความกลัวและครั่นคร้าม แพ้ก็ให้ชนะ โทษกลับว่าเป็นคุณ ปราศจากความเที่ยงธรรม และไร้ซึ่งสัจวาจา”

#### อคติ 4 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

อคติ 4 เป็นหลักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้นำมาทรงพระนิพนธ์ไว้ในสวาคตาคณันท์ ตำราฉันทวารณพฤติ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า หลักคำสอนหัวข้อนี้สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุขและร่มเย็น แก่สังคมได้ตลอดกาล ถึงแม้กาลเวลาจะล่วงมากกว่าสองพันปีแล้วก็ตาม ในปัจจุบันนี้ยังสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ดีไม่ล้าสมัย ธรรมที่ปรากฏในตำราฉันทวารณพฤติล้วนเป็นธรรมที่พุทธบริษัทยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบมาจนบัดนี้ เรียกว่า “คิหิวินัย” หรือ “คิหิปฏิบัติ”

อคติ หมายถึง ฐานะอันไม่พึงถึง, ทางความประพฤติที่ผิด, ความไม่เที่ยงธรรม, ความลำเอียง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ธรรมชาติมิใช่เป็นที่ไปแห่งพระอรียเจ้า, ธรรมชาติมิใช่เครื่องไปแห่งพระอรียเจ้า, ภูมิมิใช่เป็นที่ไปแห่ง พระอรียเจ้า, ภูมิมิใช่เป็นที่ไปแห่งท่านผู้รู้, กิริยาที่ไม่ควรถึง, กิริยาที่ไม่ควรประพฤติ, คติไม่ควร (พันตรี ป. หลงสมบุญ (นามแฝง), 2540) ความไม่เที่ยงธรรม หรือความประพฤติสิ่งที่ไม่ควรประพฤติด้วยความลำเอียง ซึ่งทำไปโดยการขาดความยุติธรรม บุคคลผู้ทำอะไรไม่ซื่อตรง ดำรงอยู่ในสิ่งที่ เป็นอยู่ดีธรรม คดเคี้ยวเข้ากับตนและคนอื่นด้วยอำนาจความรักบ้าง ความชิงช้าบ้าง ความเขลาบ้าง ความกลัวบ้าง เหล่านี้ล้วนเป็นอำนาจแห่งอคติ วิเคราะห์ว่า คมนิ คติ การไป ชื่อว่า คติ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2513) น คมนิ อคติ การไม่ไป ชื่อว่า อคติ (พันตรี ป. หลงสมบุญ, 2540) อริยา เอตายน คจฉนตีติ อคติ, อนริยา อมินา อคติ คจฉนตีติ อคติคมนิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532)

การถึงอคติ (ความลำเอียง) 4 ประการ คือ

1. ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะชอบ หมายถึง การประพฤติสิ่งที่ไม่ควรประพฤติด้วยอำนาจความรักใคร่ชอบพอกันเป็นประมาณ เช่น การให้ลาภ การให้ยศ เป็นต้น คนที่รักใคร่ผู้หญิง ทำความต้องการ ด้วยหวังจะให้เธอสรรเสริญตน อย่างนี้ไม่จัดว่าเป็นฉันทาคติ เพราะความรักเป็นเหตุให้ทำความดี แต่เป็นโลกาธิปไตย



2. โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะชัง หมายถึง การประพฤติที่ไม่ควรประพฤติด้วยอำนาจความเกลียดชังกันเป็นประมาณ เช่น การไม่ให้ลาภ การไม่ให้ยศ เป็นต้น

3. โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะหลง หมายถึง การประพฤติสิ่งที่ไม่ควรประพฤติ ด้วยอำนาจความโง่เขลาเป็นประมาณ เช่น ผู้พิพากษาอรรถคดีไม่รู้จักฟังคำของพยานแล้วตัดสินความผิดไป ในกรณี ผู้พิพากษาอรรถคดีตัดสินผิดพลาดเสียความยุติธรรมไปเพราะอรรถคดีนั้นเป็นเรื่องยุ่งยาก ดังนี้ ถ้าผู้พิพากษาตัดสินไปโดยความโง่เขลา ไม่ใช่สติปัญญาจัดเป็นโมหาคติ แต่ถ้าตัดสิน โดยใช้สติปัญญา มีเจตนามุ่งความยุติธรรมเป็นใหญ่ แม้จะผิดพลาดไปเช่นนั้น ก็ไม่จัดเป็นโมหาคติ เพราะมิได้ทำไปโดยโง่เขลา

4. ภยากติ คือ ลำเอียงเพราะกลัว หมายถึง การประพฤติสิ่งที่ไม่ควรประพฤติ ด้วยอำนาจความกลัวเป็นประมาณ เช่น ผู้พิพากษาบางคนตัดสินผู้ที่ควรจะให้กลับเป็นผู้ชนะ เพราะเหตุที่บิดาของเขาเป็นผู้มีอำนาจและอิทธิพล ตัดสินไปเพราะเกรงกลัวต่ออำนาจและอิทธิพล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ความกลัวในทางพระพุทธศาสนาจัดเป็นความดีก็มี จัดเป็นความชั่วก็มี กล่าวคือ ความกลัวที่เป็นเหตุให้ประพฤติสุจริต เรียกว่า โอตตปปะ จัดเป็นความดี ส่วนความกลัวที่เป็นเหตุให้ประพฤติทุจริต เรียกว่า ภยากติ จัดเป็นความชั่ว ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอคติ 4 ประการดังกล่าวนี้ แก่สังคาลกมาณพ ณ เมืองราชคฤห์ ไว้ในสังคาลกสูตร โดยพระองค์ได้ตรัสพระคาถาสรุปรียบเทียบอคติไว้ว่า

บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม เหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น

บุคคลใดไม่ละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ ยศของบุคคลนั้นย่อมเจริญ เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

อคติ 4 ประการ มีฉันทาคติเป็นต้น ที่เป็นเหตุให้เสื่อมยศ และความไม่มีอคติ 4 ประการ ที่เป็นเหตุให้เจริญด้วยยศ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ในปฐมอคติสูตร ทุตติยอคติสูตร และตติยอคติสูตร

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงถึงภัตตทุทเทสกะ หมายถึง ภิกษุผู้ทำหน้าที่นิมนต์พระหรือแจกภัตต่าง ๆ มีสลากภัตเป็นต้น ไว้ในภัตตทุทเทสกะสูตร ว่า ภัตตทุทเทสกะผู้มีอคติ 4 เป็นภัตตทุทเทสกะแล้ว ส่วนภัตตทุทเทสกะผู้ไม่มีอคติ 4 เป็นภัตตทุทเทสกะดี

เนื้อหาคติ 4 ประการเป็นหลักธรรมคำสอนที่แสดงให้เห็นความลำเอียง 4 ประการ ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์แสดงให้เห็นถึงลักษณะของจิตและความประพฤติของผู้มีหน้าที่วินิจฉัยตัดสินคดีความ โดยให้ตั้งตนอยู่ในเหตุผลด้วยความเที่ยงธรรม ปราศจากอคติ ไว้ในสวาดตฉันท จำนวน 16 บท พร้อมแนะนำวิธีประพฤติตนให้พ้นจากอคติ 4 ด้วยการประพฤติโดยไม่เห็นแก่ความรักใคร่ชอบพอกันเป็นส่วนตัว ประพฤติปฏิบัติโดยปราศจากอำนาจโทสะโกรธเคืองหรือเกลียดชังกัน สิ่งประกอบนั้นต้องใช้ความพินิจพิจารณาอย่างมีเหตุผล ไม่ทำไปด้วยความหลงงมงาย กระทำสิ่งที่ชอบธรรมไม่เกรงกลัวต่อเหตุปัจจัยภายนอก ซึ่งจะทำให้ไม่ลู่ถึงความสำเร็จได้



## คุณค่าของการปราศจากอคติ 4 ในการวินิจฉัยพิพากษาอรรถคดี

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า อคติ 4 เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในฉันทวรรณพถมีคุณค่าต่อสังคมไทยในการวินิจฉัยพิพากษาอรรถคดีซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์ไว้ในตำราฉันทวรรณพถิต เพื่อใช้เป็นธรรมะเตือนใจผู้มีหน้าที่พิพากษาคัดสินคดีความซึ่งถือเป็นการปกครองบ้านเมือง โดยนัยสำคัญนั้นการปกครองไม่ว่าจะในระบอบใดก็ตาม การปกครองที่ดี จะต้องประกอบด้วยธรรม คือ สร้างความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมโดยเริ่มไปจากการวินิจฉัยพิพากษาอรรถคดีแบบไร้อคติทั้ง 4 ประการ เมื่อการปกครองที่ให้น้ำหนักไปที่ตัวบทกฎหมายที่เป็นธรรม การวินิจฉัยก็จะเป็นธรรม ผลการวินิจฉัยก็จะสร้างความชอบธรรม และเกิดผลต่อบุคคลอย่างยุติธรรม แต่ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้วินิจฉัยคดีความที่ไม่เอนเอียงหรือไม่มีอคติ หากมีอคติในใจทั้ง 4 ประการหรือแค่เพียงข้อใดข้อหนึ่ง ความไร้มาตรฐานจะนำไปสู่การสร้างเกณฑ์มาตรฐานใหม่ หรือที่เรียกในสังคมปัจจุบันว่า “สองมาตรฐาน” ได้ทันที และจะส่งผลในระยะยาว คือ การทำลายมาตรฐานทางศีลธรรมจริยธรรมหรือจรรยาบรรณวิชาชีพและทำลายบรรทัดฐานทางสังคมในการวินิจฉัยพิพากษาคัดสินคดีความด้วยตัวบทกฎหมาย เมื่อกฎหมาย คือ ที่พึ่งที่จะสร้างสรรค์ และจรรยาบรรณสร้างระบอบอันชอบธรรมถูกทำลายลงด้วยอคติของผู้พิพากษา รัฐและประชาชนย่อมพลอยถูกทำลายไปด้วย ก่อให้เกิดความสับสนขึ้นในสังคมเพราะการวินิจฉัยความผิดให้เป็นถูก และสร้างความถูกให้เป็นผิด เท่ากับเปิดช่องให้เกิดการทุจริตในหน้าที่การวินิจฉัย อาจนำไปสู่การรับสินบน เมื่อนั้นประชาชน รัฐ สังคม ก็จักขาดที่พึ่งอันชอบธรรมและหวาดระแวงในความยุติธรรมต่อระบอบการปกครองที่ถูกทำลายด้วยระบบของศาลพิพากษาอรรถคดีความที่เต็มไปด้วยอคติ

ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสจึงได้นำอคติ 4 มานิพนธ์ไว้ในฉันทวรรณพถิต ได้กล่าวถึงคำสั่งสอนเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรม กล่าวถึงความประพฤติที่ผิดด้วยความลำเอียง ความไม่เที่ยงธรรม เรียกว่า อคติ 4 ประการ ประกอบด้วย ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ ทรงอธิบายสั่งสอนผู้เป็นอำมาตย์ที่มีหน้าที่วินิจฉัยตัดสินคดีความให้พึงระวังเหตุที่จะทำให้เกิดอคติทุจริต 4 ประการนั้น ให้ดำรงตนอยู่ในความเที่ยงธรรม แนวทางในการวินิจฉัยตัดสิน โดยปราศจากอคติ ดังความใน “สวาคตาฉันท” คือ

1. ฉันทาคติ มีจิตรักใคร่ย่อมถูกชักนำให้เห็นผิดเป็นชอบ บันดาลแพ้วกลับให้ชนะ เหตุด้วยมีใจรักใคร่ชอบพอ ทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักจะได้กับตนเอง ญาติพี่น้อง มิตรสหาย ดังนั้น ต้องทำใจให้เป็นกลาง ปฏิบัติให้เสมอเหมือนกันต่อทุกคน
2. โทสาคติ มีจิตโกรธด้วยความโกรธ จิตที่ล่วงล้ำแก่ความโกรธย่อมปรากฏลักษณะมีพิรุณให้ประจักษ์ แม้สิ่งใดเบาที่ตัดสินว่าหนัก มิได้มั่นคงเชื่อถือตรง ทำให้เสียความยุติธรรม เพราะความโกรธหรือลู่อ่านาจโทสะ ดังนั้น ต้องทำใจให้หนักแน่น และแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานให้ออกจากกัน
3. โมหาคติ มีจิตโกรธด้วยความหลง มิได้ทอดทศนารรรถความอันใดให้รอบคอบ ก็รีบพิพากษาคัดสิน เพราะความไม่รู้หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทำให้เสียความยุติธรรม เพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน ดังนั้น ต้องตัดสินด้วยการเปิดใจกว้าง ทำใจให้สงบ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น



4. ภาวคติ มีจิตกอบปรด้วยความกลัวและครั่นคร้าม ตัดสินฝ่ายแพ้ให้ชนะ ตัดสินโทษว่าเป็นคุณ ปราศจากความเที่ยงธรรม และไร้ซึ่งสัจวาจา ทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว เกรงกลัว ภัยอันตรายจะมาถึงตน ดังนั้น ต้องฝึกให้เกิดความกล้าหาญในทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม

เมื่อชนชั้นปกครอง ผู้บังคับบัญชา หรือผู้อยู่ในฐานะตัดสินคดีความลุ่มอนาจคติ ย่อมทำให้เสียความยุติธรรมและเสียชื่อเสียง เป็นการทำลายระบบการปกครองเปรียบเสมือนพระจันทร์ข้างแรม แต่หากชนชั้นปกครองประพฤติปฏิบัติโดยปราศจากอคติ 4 ซึ่งเป็นอกุศลกรรม เป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง ไม่ควรประพฤติ ผู้ใดหลีกเลี่ยงอคติ ผู้นั้นย่อมจะเป็นผู้เจริญด้วยเกียรติยศ มีผู้เคารพนับถือบูชา มีผู้เชื่อฟังคำสั่งสอน มีผู้ยกย่องสรรเสริญ เป็นปัจจัยสำคัญและมีคุณค่าต่อการปกครองทำให้เกิดผลดีสมประสงค์ ผู้ปกครองที่หวังผลสำเร็จในการปกครอง หวังความเจริญก้าวหน้าของหมู่คณะของสังคมส่วนรวมพึงประพฤติหลีกเลี่ยงจากอคติ 4 ประการเหล่านี้

## บทสรุป

ฉันทวีรณพฤติ เป็นวีรณคดีที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ขณะดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส จำพรรษาอยู่ ณ วัดพระเชตุพน ทรงพระนิพนธ์ขึ้น เมื่อปีจุลศักราช 1204 ปีชวด เดือน 9 ขึ้น 5 ค่ำ วันพฤหัสบดี ตรงกับ พ.ศ. 2385 เพื่อจารึกบนแผ่นศิลาติดไว้ที่เสาพระระเบียงพระอุโบสถชั้นใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

ฉันทวีรณพฤติมีเนื้อหาเป็นลักษณะวีรณคดีคำสอน คติคำสอนที่ปรากฏเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ขึ้นในรูปตำรา ฉันทลักษณ์ เพื่อเป็นข้อเตือนใจบุคคลทั่วไปและผู้ชายไทย ซึ่งจะต้องทำหน้าที่เป็นทั้งหัวหน้าครอบครัวและเสนาอำมาตย์ ผู้รับสนองพระบรมราชโองการพระเจ้าแผ่นดิน ในฉันทชนิดต่างๆ พระองค์ทรงบรรยายถึงลักษณะบุคคลที่พึงประสงค์ในสังคม คือต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดี สงบเสงี่ยมเจียมตัว ไม่หลงมัวเมาในอบายมุข เลือกรรยาและเพื่อนที่ดี และเป็นคนปราศจากอคติ

อคติ 4 เป็นลักษณะของจิตและความประพฤติที่เกิดจากความรักใคร่ชอบพอ มีจิตที่ลุแก่ความโกรธ ประกอบกับมีความหลง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ และความกลัวต่ออันตรายที่จะเกิดกับตน จึงทำให้เกิดอคติในการวินิจฉัยตัดสินได้ ดังนั้น ตุลาการหรือผู้พิพากษาที่มีหน้าที่ในการวินิจฉัยพิพากษาอรรถคดีต้องมีหลักยึดมั่นในการวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดีโดยปราศจากอคติ 4 ประการดังกล่าว เพื่อให้เกิดความมั่นใจและศรัทธาที่ประชาชนมีต่อองค์กรกระบวนการยุติธรรม

หลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในฉันทวีรณพฤติชนิดต่าง ๆ นี้ ได้รับการเผยแพร่โดยการรวบรวมจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อเป็นแหล่งวิชาการให้ผู้คนได้ศึกษา และเป็นการปลูกฝังคุณธรรมให้เข้าถึงจิตใจของผู้ศึกษา เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ในรูปของบทร้อยกรองมีคุณค่าต่อสังคมไทยตั้งแต่อดีตจวบถึงปัจจุบัน เป็นประโยชน์สำหรับเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ต้องดำรงตนอยู่ในสังคมและปฏิบัติหน้าที่ในราชการ ซึ่งต้องคำนึงถึงการมีคู่ครองที่



ดี มีมิตรที่ดี มีสติ ปฏิบัติหน้าที่ที่ดี รู้จักกาลเทศะ มีบุคลิกภาพที่ดี อันจะก่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในคุณธรรมของตนเอง ทำให้คนมีความรัก ความสามัคคี มีความรับผิดชอบ ความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และกตัญญูต่อบิดามารดา มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และชวนชวายเป็นการประกอบอาชีพอย่างซื่อสัตย์สุจริต ประพฤติปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับคติความเชื่อที่สืบทอดมาตามประเพณี ย่อมจะทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติมีความเชื่อมั่น ในตนเองและประสบแต่ความสุข ความเจริญรุ่งเรือง ถึงพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติและยศศักดิ์ อีกทั้งเป็นผู้มีคุณธรรมและจะมีส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมให้สงบสุขเรียบร้อย

## เอกสารอ้างอิง

- กำชัย ทองหล่อ. (2537). *หลักภาษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. (2513). *ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต*. กรุงเทพฯ: ศิวพร.
- ญาดา อารุณเวช. (2539). พัฒนาการของฉันทน์ในวรรณกรรมคำฉันท์ (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธงชัย สุนจนจักร. (2538). *ประมวลฉันทลักษณ์*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- น้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม. (2543). *วรรณกรรมกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2533). *ฉันทน์วรรณคดีและมาตราพฤติ: วรรณคดีคำสอนในรูปตำราฉันทน์ 200 ปี กวีแก้ว : กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- \_\_\_\_\_. (2542). *ฉันทน์*. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- พระอัครวงษ์เสระ. (2545). *สัททนต์ที่สุดตมาลา*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.
- พันตรี ป. หลงสมบุญ (นามแฝง). (2540). *พจนานุกรม มคอ-ไทย*. กรุงเทพฯ: อาหารการพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- \_\_\_\_\_. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2536). *มงคลตถทีปนี ปฐม ภาค*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มารศรี ศุภวิไล. (2528). การศึกษาวิเคราะห์คำประพันธ์ประเภทฉันทน์สมัยอยุธยา (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.



สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2523). *200 ปี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 30). กรุงเทพฯ: พลิซิมม์.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. (2544). “ตำราฉันทวรรณพฤติ” *ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Malalasekera, G.P. (1958). *The Pali Literature of Ceylon*. Columbo: M.D. Gunasena & Co.Ltd.

การรังสรรค์ศักยภาพของปัจเจกเพื่อเข้าถึงพุทธเกษตรตามแนวมหาปณิธาน  
ของพระอมิตาภพุทธเจ้า

Building the potential of individuals to reach Buddhist agriculture along  
the great aspiration of Amita Bhuddha

กรกนก ศรีสุวรรณ

Kornkanok Srisuwan

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย  
Buddhist Studies Mahamakut Buddhist University, Thailand  
Email: ay\_4959@hotmail.com



Received January 22, 2021; Revised February 10, 2021; Accepted April 20, 2021

### บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “การรังสรรค์ศักยภาพของปัจเจกเพื่อเข้าถึงพุทธเกษตรตามแนวมหาปณิธานของพระอมิตาภพุทธเจ้า” มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ การรังสรรค์ศักยภาพของปัจเจกบุคคล เพื่อเข้าถึงพุทธเกษตรตามแนวมหาปณิธานของพระอมิตาภพุทธเจ้าในพุทธศาสนาแบบมหายาน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “พระพุทธานามมหายานมีแนวคิดที่ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายมารถอาศัยสัมโภคกายของพระพุทเจ้า เพื่อสดับพระสังฆธรรม แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจักเสด็จดับขันธปรินิพพานนานแล้ว ยังสดับรับฟังการสาธยาย มนต์ของเวไนยชนอยู่เรื่อยไป นามแห่งสุขาวดีโลกธาตุมักปรากฏอยู่ในพระสูตรของมหายานอย่างสม่ำเสมอ และมักถูกใช้แสดงถึงอุดมคติสถานที่บุคคลควรจักสามารถได้เข้าถึง ประหนึ่งอุดมคติของชาวพุทธเถรวาทที่ปรารถนาความสำเร็จในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เป็นสุคติภูมิในภพหน้า หากแต่พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานถือเอาสุขาวดีพุทธเกษตรนี้ เป็นจุดหมายสำคัญ มีความมุ่งหมายว่า การได้ไปถือปฏิบัติในพุทธเกษตรแดนนี้ จักเป็นโอกาสอันดีต่อการบ่มเพาะโพธิญาณให้แกร่งกล้า จัดเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบรรลุพระนิพพานในกาลต่อไป ชาวทิวยุทธแสดงโลกธาตุในทิศทั้ง 6 คือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศเบื้องล่างและทิศเบื้องบนว่า มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจำนวนประมาณดั่งเมล็ดทรายแห่งแม่น้ำคงคาหาวที่ ตรีสหัสโลกธาตุ วมลเกียรติินิเทศสูตร แสดงพุทธเกษตรของพระอัครโศภยพุทธเจ้า ส่วนสังฆธรรมปุณชริกสูตร แสดงถึงพระประภุติตถาคต คราใดที่มีการแสดงสังฆธรรมปุณชริกสูตร ย่อมจักเกิดพระรัตนสฤปขึ้น พระตถาคตพระองค์นั้นย่อมประทับอยู่ในสฤปดังกล่าว

**คำสำคัญ:** การรังสรรค์ศักยภาพ, การเข้าถึงพุทธเกษตร, มหาปณิธาน, พระอมิตาภพุทธเจ้า



## Abstract

Articles “Building the potential of individuals to reach Buddhist agriculture along the great aspiration of Amita Bhuddha” The objective is to study the concept of Building the potential of the individual to access Buddhism agriculture along the great aspiration of the Amita Buddha in Mahayana Buddhism The results of the study concluded that "Mahayana Buddhism thinks that All Bodhisattva came to live the Buddha's life. To hear the Buddha's truth Even though the Lord Buddha has extinguished the end of the last nirvana Still listen to the recitation of the mantra of the late people the name of the Sukhavati world is often present in the Mahayana Sutra. And is often used to represent the ideals that people should have access to Like the ideal of Theravada Buddhists who desire success in the heavens Is the ideal landscape in the next world If only Mahayana Buddhism considered the Sukavadee Buddhism agriculture Is an important destination Intended that To be considered in this area of Buddhist agriculture It will be a good opportunity to cultivate the body of Has high performance. It is an important factor in achieving Nirvana in the next time. Su Khao Tiew Yuu Sutra Show the world in all 6 directions, namely east, south, west, north, lower and higher. The Lord Buddha, approximately the same amount as the sand of the Ganges River. Trisahaloslokthat Wimonkiet Nittessut Show the Buddhist agriculture of the Lord Buddha. As for the Saddharmapundarikasūtra Represents the Buddha statue Whenever the Saddharmapundarikasūtra is shown Would have formed the Ratana Stupa the Tathagata He is in that Stupa.

**Keywords:** Building the potential of individuals; Reach Buddhist agriculture along; The great aspiration; Amita Bhuddha

## บทนำ

การที่มนุษย์ไม่สามารถหาเหตุผลจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนได้ นับเป็นปัญหาที่บ่งบอกได้ว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นไปตามความเคยชิน และอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล จึงมีความสงสัยเกิดขึ้นมากมายในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำเพื่อตนเอง การกระทำเพื่อผู้อื่น และสังคม และส่วนหนึ่งก็เกิดจากทัศนคติที่อยู่ภายในแต่ละปัจเจกบุคคล ในความเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าและส่งผลดีออกมาให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคม “การมีชีวิตที่ถูกต้องดีงามและประเสริฐอย่างแท้จริง คือ การมีชีวิตที่เป็นปัจเจกบุคคลอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อื่นได้” (Siddhi But in, 2016:90) ในสังฆธรรมปฐกฐิกสูตรกล่าวว่า “ถ้าสรรพสัตว์ได้สดับธรรมจากพระภิกษุบังเกิดศรัทธาความเชื่อปราศจากความเลื่อมใส ได้วิริยะ บำเพ็ญบารมี เพื่อสรรเพชญดาญาณอันเป็นธรรมชาติ ญาณอันปราศจากครูอาจารย์ ญาณแห่งพระตถาคต กำลังความกล้า



หาญ มีความกรุณาปรารถนาต่อความสุขของสรรพสัตว์ บำเพ็ญทานุทานิตประโยชน์ต่อทวยเทพและมนุษย์ โปรตสารพนิกรให้พ้นทุกข์นั้น ชื่อว่า “มหายาน” และยอมรับว่าในหลักคำสอนที่สอดคล้องกันว่า “ปัจจัยเป็นสิ่งที่เกื้อกูลต่อการสำนึกรู้ตัวเองได้ด้วย ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกภายนอกมีความสำคัญ จึงมีเหตุการณ์ในคราวหนึ่งที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “กุมารทั้งหลาย พวกเธอจะแสวงหาหญิง หรือแสวงหาตนอย่างไรหนะจะประเสริฐกว่ากัน” (Thai Tripitaka, 4/36/45) สิ่งที่ปรากฏแก่กุมารเหล่านั้นที่มัวส่งใจไปภายนอก คือ เรื่องของสตรีนางนั้น จึงทำให้กุมารได้สติกลับคืน ด้วยการตระหนักได้แล้วตอบว่า “การที่ข้าพระองค์แสวงหาตนนี้ แหะละประเสริฐกว่า” (Thai Tripitaka, 4/36/64) “เธอจงเตือน ตนด้วยตนเอง จงพิจารณาตนด้วยตนเองถ้าเธอคุมครองตนเองได้แล้วมีสติเธอก็จักอยู่เป็นสุข” (Thai Tripitaka, 25/379/151) จากข้อความนี้พุทธศาสนามหายาน มองความสำคัญของมนุษย์ว่า “พระพุทธศาสนาได้นำหน้าปรัชญามนุษยนิยม (Humanism) มานานแล้ว โดยให้เกียรติแก่มนุษย์ ยกย่องมนุษย์ ตั้งขึ้นโดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ด้วยกันเน้นให้มนุษย์พยายามด้วยตนเองในการบรรลุผลต่าง ๆ มนุษย์จึงมีเสรีภาพในการเลือกวิถีชีวิตของตนเอง” (Wasin Inthasara, 1994) จึงมีหลักการดำเนินการเพื่อเข้าถึงพุทธภาวะตามหลักพุทธศาสนามหายาน ที่เรียกว่า บารมีธรรม อาจเรียกให้สรวหรือว่า “การรังสรรค์ศักยภาพความเป็นปัจเจก” ที่จริงก็คือการปฏิบัติตนเพื่อข้างพ้นกระแสแห่งวิภูสงสารนั่นเอง

### การรังสรรค์ศักยภาพความเป็นปัจเจก

การรังสรรค์ศักยภาพเพื่อความเป็นปัจเจก คือการบำเพ็ญบารมี (ทศปารมิตา) ตามหลักแกงโพธิสัตว์ยาน คือ ยานของพระโพธิสัตว์ ได้แก่ผู้บำเพ็ญบารมีธรรม ประกอบด้วย มหากรุณาในสรรพสัตว์ ไม่ต้องการอรรถภูมิ ปัจเจกภูมิ แต่ปรารถนาพุทธภูมิ เพื่อโปรดสัตว์ได้กว้างขวางกว่า และเป็นผู้รู้แจ้งในศูนยตาธรรม หลักพระโพธิสัตว์ยานนั้น ถือว่าจะต้องโปรดสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นทุกข์เสียก่อนแล้วตัวเราค่อยหลุดพ้นทุกข์ทีหลัง คือจะต้องชักพาให้สัตว์โลกอื่น ๆ ให้พ้นไปเสียก่อน ส่วนตัวเราเป็นคนสุดท้ายที่จะหลุดพ้นไป เป็นหลักแห่งโพธิสัตว์ยาน พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญ ทศปารมิตา คือ บารมี 10 ชั้น ของฝ่ายมหายาน ได้แก่

- ชั้นที่ 1: ทานปารมิตา หรือ ทานบารมี
- ชั้นที่ 2: ศีลปารมิตา หรือ ศีลบารมี
- ชั้นที่ 3: กุชานติปารมิตา หรือ ชันติบารมี
- ชั้นที่ 4: วิริยปารมิตา หรือ วิริยบารมี
- ชั้นที่ 5: ธ्यानปารมิตา หรือ ฌานบารมี
- ชั้นที่ 6: พรชญาปารมิตา หรือ ปัญญาบารมี
- ชั้นที่ 7: อุปายปารมิตา หรือ อุบายบารมี
- ชั้นที่ 8: ประณิธานปารมิตา หรือ ประณิธานบารมี
- ชั้นที่ 9: พลปารมิตา หรือ พลบารมี
- ชั้นที่ 10: ชญานปารมิตา หรือ ญาณบารมี



พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมิได้ปฏิเสธ พระไตรปิฎกดั้งเดิม หากแต่ถือว่าอาจยังไม่เพียงพอ เนื่องจากเกิดมีแนวคิดที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นโลกุตระสภาวะ ไม่อาจดับสูญ ที่ชาวโลกคิดว่าพระองค์ดับสูญไปแล้วนั้นเป็นเพียงภาพมายาของรูปขันธ์ แต่พระธรรมกายอันเป็นสภาวะธรรมของพระองค์เป็นธาตุพุทธะบริสุทธิ์ยังคงดำรงอยู่ต่อไป มหายานถือว่ามนุษย์ทุกคนมี พุทธธาตุ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า หากมีกิเลสอวิชชา บดบังธาตุพุทธะจึงไม่ปรากฏ หากกิเลสอวิชชาเบาบางลงเท่าใดธาตุพุทธะก็จะปรากฏมากขึ้นเท่านั้น มหายานมีแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและมีความสามารถที่จะบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ และสามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ หากฝึกฝนชำระจิตใจจนบริสุทธิ์ผุดผ่องด้วยบารมีทั้ง 10 ประการ พระโพธิสัตว์ของฝ่ายมหายานจึงมีมากมาย แม้พระพุทธเจ้าก็มีปริมาณที่ไม่อาจคาดคำนวณได้ และพระโพธิสัตว์ทุกองค์ย่อมโปรดสรรพสัตว์เช่นเดียวกับจริยาของพระพุทธเจ้า คำสอนของพระโพธิสัตว์จึงมีน้ำหนักเท่ากับพระไตรปิฎก ในพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจึงมีคัมภีร์สำคัญระดับเดียวกับพระไตรปิฎกเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก เพื่อให้เหมาะสมกับจริตและอินทรีย์ของสรรพสัตว์แต่ละจำพวก อีกทั้งเพื่อเป็นกุศโลบายในการสั่งสอนพุทธธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อเจตจำนงจะแก้กุลสรรพชีวิตทั้งมวลให้ถึงพุทธธรรมและบรรลุลความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ คัมภีร์ของมหายานดั้งเดิมเขียนขึ้นด้วยภาษาสันสกฤต แต่ก็มีใช้สันสกฤตแท้ หากเป็นภาษาสันสกฤตที่ปะปนกับภาษาปรากฤตตลอดจนบาลี และภาษาท้องถิ่นอื่น ๆ เรียกว่าภาษาสันสกฤตทางพุทธศาสนา คัมภีร์เหล่านี้กล่าวในฐานะเป็นพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าบ้าง คำสอนพระโพธิสัตว์บ้าง หรือแม้แต่ทวยเทพต่าง ๆ โดยมีเนื้อหาหลากหลาย สันนิษฐานว่าพระสูตรปรัชญาปารมิตา เป็นพระสูตรมหายานรุ่นเก่าที่สุด และได้มีการเขียนพระสูตรขึ้นมาอีกอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยคุปตะ พระสูตรบางเรื่องก็เกิดขึ้นในประเทศจีน และในหมู่คณาจารย์ของมหายานเองก็เขียนคัมภีร์ที่แสดงหลักปรัชญาอันลึกซึ้งของตน เรียกว่าศาสตร์ซึ่งเทียบได้กับภิกขุธรรมของฝ่ายเถรวาท ที่มีชื่อเสียง คือ ฌานยัมศาสตร์ โยคาจารย์ภูมิศาสตร์ อภิธรรมโกศศาสตร์ มหายานศรัทธาปาตศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้ในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือมหายาน ก็มีการรณาคัมภีร์ขึ้นเพื่อสั่งสอนหลักการของตนเองอีกเป็นอันมาก คัมภีร์ของมหายานจึงมีมากมายเท่า ๆ กับความหลากหลายและการแตกแยกทางความคิดในหมู่นักปราชญ์ของมหายาน

มนุษย์ทุกคนมีธาตุพุทธะร่วมกับพระพุทธเจ้า ถ้ามีกิเลสมาบดบังธาตุพุทธะก็ไม่ปรากฏ มนุษย์ทุกคนจึงมีศักยภาพที่จะ เป็นพระโพธิสัตว์ได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ถ้าได้รับการฝึกฝนชำระจิตใจจนบริสุทธิ์ พระโพธิสัตว์จึงมีจำนวน มหาศาล และมีหน้าที่ส่งเสริมงานของพระพุทธเจ้า คำสอนของพระโพธิสัตว์จึงมีน้ำหนักเท่ากับพระไตรปิฎก ด้วยสำนึก เช่นนี้ ฝ่ายมหายานจึงมีคัมภีร์เกิดขึ้นมากมาย และให้ความเคารพเทียบเท่าพระไตรปิฎก พุทธศาสนิกายมหายาน มีแนวความคิดเรื่องพุทธภาวะหลังปรินิพพานว่า พระพุทธเจ้าเมื่อได้แสดงตนว่า “ปรินิพพานแล้วนั้น ที่จริงหาได้เป็นการสิ้นสุดของพุทธภาวะไม่ การปรินิพพานเป็นเพียงอุบายแห่งการสั่งสอนสรรพสัตว์เท่านั้น พระองค์ยังคงมีพุทธภาวะอยู่โดยสมบูรณ์ในรูปของสัมโภคกายสามารถที่จะรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้ และจะดำรงอยู่เช่นนี้ตลอดชั่วกาลนาน จนกว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้หมด พระองค์จึงจะเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน” (Phrarajadammanidhiet), (Rabab Thitayano), (1993) พระพุทธศาสนา มหายาน “เกิดขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6-7 อันเป็นผลของการรวมตัวกันของนิกายต่าง ๆ ในฝ่ายมหาสังฆิกะ ตั้งเป็นลัทธินิกายใหม่ เพื่อจะปรับปรุงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ทันสมัยทันเหตุการณ์



สามารถที่จะแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์และฮินดู ซึ่งเริ่มกลับมาเฟื่องฟูขึ้นอีกครั้ง” การปรับปรุงคำสอนของมหายานนั้น เป็นไปในสองแนว คือ แนวคิดที่ให้คนทุกคนปรารถนาพุทธภูมิ บำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ โดยมีพระบรมโพธิสัตว์เป็นที่พึ่ง และแนวแห่งการอธิบายพุทธธรรมโดยวิธีทางตรรกวิทยาและปรัชญา อันลึกซึ้งไพศาล และควรเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในเรื่องยาน 3 ประการ คือ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในยาน 3 ประการเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้น ได้แก่

ประการที่ 1 สวากยานหมายถึง ยานของพระสาวกที่มุ่งสู่อรรถภูมิ ซึ่งรู้แจ้งในอริยสัจ 3 เพื่อข้ามพ้นวัฏสงสารเท่านั้น ไม่ได้หวังพุทธภูมิแต่อย่างใด มหายานจึงถือว่าสาวก-ยานเป็นการทำประโยชน์เฉพาะตนในวงแคบและช่วยเหลือสรรพสัตว์ไปได้น้อย และที่สำคัญพระสาวกที่จะหลุดพ้นได้จะต้องอาศัยคำชี้แนะสั่งสอนจากพระพุทธเจ้าก่อน เพราะไม่อาจหลุดพ้นได้ด้วยความสามารถของตนเพียงลำพัง

ประการที่ 2 ปัจเจกยาน หมายถึง ยานของพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้รู้แจ้งด้วยตนเอง แต่ไม่อาจแสดงธรรมสั่งสอนผู้อื่นได้ เพราะมิได้สั่งสมจริตในการโปรดสรรพสัตว์อื่น

ประการที่ 3 โพธิสัตว์ยาน หมายถึง ยานของพระโพธิสัตว์ผู้มีน้ำใจกว้างขวาง ประกอบด้วยพระมหากรุณาในสรรพสัตว์ ก้าวล่วงอรรถภูมิ จึงกล่าวได้ว่าโพธิสัตว์ยานเป็นการสร้างเหตุอันมีพุทธภูมิเป็นผล หรือกล่าวได้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในนิยามมหายานนั้น คือ พระโพธิสัตว์ที่ได้สร้างบารมีมาด้วยการช่วยสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์นั่นเอง (Sathier Phantharangsri, 2000)

แนวคิดเรื่องตริยาน สะท้อนให้เห็นรากฐานความเชื่อของมหายานที่มองว่า “ทางหลุดพ้น สายเดิมหรือสายเถรวาทนั้นเป็นทางแคบที่มุ่งเน้นเฉพาะคนบางกลุ่ม กล่าวคือ ผู้ที่จะหลุดพ้นด้วยสวากยานได้จะต้องเป็นพระอรหันต์ผู้มีปัญญาและประกอบความเพียรมาแล้วอย่างยิ่งยวดเท่านั้น อีกทั้งผลสำเร็จที่เกิดจากความหลุดพ้นดังกล่าว ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่บุคคลผู้นั้น เพียงผู้เดียว ฉะนั้นจึงดูเหมือนว่าได้ละเลยคนส่วนใหญ่ที่ยังดิ้นรนอยู่ในโลกไปเสีย ในขณะที่โพธิสัตว์ยานของฝ่ายมหายานกลับเป็นเหมือนพาหนะใหญ่ที่สามารถรับคนทุกประเภท ทุกชนชั้นวรรณะ ทุกเพศทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ โดยไม่เคยปฏิเสธ หรือจำกัดว่าเป็นผู้ใด จึงควรยกย่องว่าเป็นยาน อัน สูง สุด เพราะ สามารถ ช่วย เหลือ สรรพ สัตว์ ไป ได้ มาก ที่ สุด นั้น เอง ” (Saddharmapundarikasūtra, 1982) สัทธรรมปุณฑริกสูตร เป็นพระสูตรที่สำคัญในพระพุทธศาสนา มหายาน เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนิกชนมหายานโดยเฉพาะชาวจีนและประเทศในเอเชียตะวันออก “เวลาการแต่งพระสูตรนั้น ไม่มีมิติที่แน่นอน บ้างก็ว่าหลายร้อยปีหลังพุทธปรินิพพาน บ้างก็ว่าแต่งขึ้นในราวพุทธศักราช 300 เป็นอย่างรวดเร็ว แต่ต้นฉบับสันสกฤตที่ค้นพบในเนปาลล้วนมีอายุหลังพุทธกาลราว 1,500 ปี ทั้งสิ้น แม้ฉบับแปลของทิเบตก็มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 วินเตอร์นิตซ์ได้เสนอความเห็นที่ พระนาคารชุนได้อ้างถึงข้อความจากสัทธรรมปุณฑริกสูตรอยู่หลายตอน เพราะฉะนั้นต้นฉบับเดิมย่อมต้องมีอยู่แล้วในพุทธศักราช 693 จึงสันนิษฐานได้ว่า สัทธรรมปุณฑริกสูตรน่าจะมีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 6 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ความคิดแบบมหายานพัฒนาขึ้นอย่างสมบูรณ์แล้วในอินเดีย” (Saddharmapundarikasūtra, 1982) พระสูตรนี้มีด้วยกัน 3 ภาค หรือยาน ได้แก่ “สวากยาน (ศราวากยาน) ปัจเจกพุทธยาน (ปรตเยกพุทธยาน) และโพธิสัตว์ยาน (โพธิสตุวยาน) แต่มีใช้หนทางที่ต่างกัน 3 สาย อันจะนำไปสู่เป้าหมาย 3 อย่างต่างกัน ทว่าเป็นหนทางหนึ่งเดียวที่จะนำไปสู่เป้าหมายหนึ่งเดียว ในสัทธรรมปุณฑริกสูตรได้กล่าวถึงพระศรีอริย



เมตไตรยว่าเป็นพระมานุชิพุทธเจ้า คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เสด็จมาตรัสรู้ในโลกมนุษย์ เป็นผู้ซึ่งได้สำเร็จพระโพธิญาณ โดยอาศัยที่ได้เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์มาแล้วเป็นลำดับ ซึ่งโดยแท้ที่จริงแล้วพระมานุชิพุทธเจ้านั้น ก็คือพระฉานิพุทธะที่แบ่งภาคลงมาเกิดเพื่อการแสดงธรรมโปรดสัตว์โลกนั่นเอง การที่ทำเช่นนี้เป็นเพียงแต่มาয়াแสดงให้เห็นและเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้นจริง เพื่อช่วยส่งเสริมสรรพสัตว์ที่ย่อหย่อนความเพียรให้มีมานะที่จะปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ตัวอย่างของพระมานุชิพุทธเจ้าได้แก่ พระศรีศากยมุนีพุทธเจ้าหรือพระสมณโคดม พระกัสสปพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายที่มาตรัสรู้ในโลกมนุษย์โลกนี้ สัทธิธรรมปุณฑริกสูตรกล่าวถึงพุทธภาวะหลังปรินิพพาน เนื่องจากพระพุทธานามหายานมีความเชื่ออยู่ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้อุบัติขึ้นในโลก เพื่อทำหน้าที่สั่งสอนธรรมแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายนั้นจะอยู่ในรูปของนิรมานกาย ซึ่งยังมีการเกิด แก่ เจ็บและตาย เหมือนมนุษย์ธรรมดาทั่วไปที่ตกอยู่ในไตรลักษณ์ เมื่อพระองค์ได้สั่งสอนสรรพสัตว์เป็นระยะเวลาอันเหมาะสมแก่อายุกาลแล้ว ร่างกายก็จะแตกดับ เหมือนสังขารแห่งปุถุชนทั่วไป และมหายานยังมีความเชื่อว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรินิพพานไปนั้น หาได้เป็นการสิ้นสุดพุทธภาวะไม่ แท้จริงพระองค์ทรงดำรงอยู่ตลอดกาล ดังปรากฏเรื่องราวอยู่ในคัมภีร์สัทธิธรรมปุณฑริกสูตร ดังนี้ “แต่เพื่อสร้างพีชกุศลในสรรพสัตว์ ผู้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน และประพฤติปฏิบัติตามความเข้าใจที่ต่างกัน พระองค์ทรงแสดงธรรมบรรยายต่าง ๆ ด้วยหลักพื้นฐานที่แตกต่างกันพระตถาคตเจ้า ผู้ได้ตรัสรู้พระสัมโพธิญาณนานแล้วทรงมีพระชนมายุกาลอันไม่จำกัด พระองค์ทรงเป็นอยู่ตลอดไป โดยไม่ดับสูญ แต่ทรงแสดงว่ามี การเสด็จดับขันธปรินิพพานเพื่อสั่งสอนผู้ที่ยังศึกษาอยู่กุลบุตรทั้งหลาย แม้ขณะนี้ตถาคตก็ยังมีได้ทำโพธิสัตว์มรรคแต่อดีตให้สมบูรณ์ และพระชนมายุกาลของพระตถาคตก็ยังไม่เต็ม กุลบุตรทั้งหลาย ตถาคตยังมีพระชนมายุกาลอีก 2 เท่าของหลายร้อยพันหมื่นโกฏิกลับ ก่อนที่อายุของตถาคตจะเต็ม ตถาคตประกาศการเสด็จดับขันธปรินิพพาน กุลบุตรทั้งหลาย ทั้ง ๆ ที่ตถาคตเองยังไม่ดับขันธฯ ด้วยวิธีนี้ กุลบุตรทั้งหลายตถาคตสามารถน้อมนำสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ถึงพร้อมด้วยเหตุนี้ตถาคตจึงประกาศการดับขันธปรินิพพาน ทั้ง ๆ ที่พระองค์มิได้ทรงดับขันธฯ จริง เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังศึกษาอยู่ กุลบุตรทั้งหลายนี้เป็นวิธีการสอนของพระตถาคต” (Saddharmapundarikasūtra, 1982)

พระพุทธานามหายานมีแนวความคิดในเรื่องพุทธภาวะหลังปรินิพพานว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อได้แสดงตนว่าปรินิพพานแล้วนั้น ที่จริงหาได้เป็นการสิ้นสุดของพุทธภาวะไม่ การปรินิพพานเป็นเพียงอุบายแห่งการสั่งสอนสรรพสัตว์เท่านั้น แท้จริงพระองค์ยังคงมีพุทธภาวะอยู่โดยสมบูรณ์ในรูปของสัมโมคคกายสามารถที่จะรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้ และจะอุบัติมาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อีกเพื่อสั่งสอนสัตว์โลก เมื่อถึงช่วงเวลาที่เหมาะสม และจะดำรงอยู่เช่นนี้ตลอดช่วงกาลนาน จนกว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้จนหมดสิ้น พระองค์จึงจะเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน” (Saddharmapundarikasūtra, 1982)

### การเข้าถึงพุทธเกษตร

คำว่า พุทธเกษตรสุขาวดี (ksetra - Sukhavati) หรือ สุขาวดีโลกธาตุ (Sukhavati - lokadhatu) (Lin Guangming-Lin Yixin, 2005) คือ “ดินแดนแห่งหนึ่งตามคติธรรมในพระพุทธานามหายาน” (Thaweewat Puntharikwat, 1983) ได้กล่าวถึงโลก หรือ “ภูมิภพแห่งหนึ่ง อุดมไปด้วยความสุขอันประณีต



อันเป็นเขตแดนแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่ในปัจจุบัน เป็นมณฑลสถานแห่งการฝึกฝนบำเพ็ญ เพื่อการรู้แจ้งในพุทธภาวะ” (Honorable Chen Yixiao, 2007) แนวคิดเรื่องโลกธาตุของพุทธศาสนามหายานนั้น มีการอธิบายในพระสูตรชั้นต้น เช่นในคัมภีร์ ทศสหัสพุทธนามสูตร ได้กล่าวแสดงว่า “ในทิศานุทิศทั้งมวลนั้น ล้วนมีโลกธาตุอยู่จำนวนมากมาย นอกเหนือจากสหายโลกธาตุ หรือ โลกมนุษย์แห่งนี้แล้ว แม้ในโลกอื่นในเวลาเดียวกันนี้ ยังมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่กำลังอุบัติขึ้น ที่อุบัติแล้ว และกำลังจะอุบัติในอนาคตอีกจำนวนมาก ‘สุชาวดีโลกธาตุ’ คือ โลกแห่งหนึ่งตามคติดังกล่าว ตั้งอยู่ในเวลานี้ และมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากำลังประทับอยู่ในปัจจุบัน” (Phrawisvaphatra Xiaikeak, 2009) และคำว่า “พุทธเกษตร หรือสุชาวดี” นี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ดินแดนอันมีความสุข” (Royal Academy, 2003) พจนานุกรมฉบับ อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ดินแดนอันมีความสุขตลอดกาล” (Plaeng Na Nakorn, 2001) สาเหตุที่ภูมิภพดังกล่าวได้ชื่อว่า “ดินแดนแห่งความสุข” เป็นเหตุมาแต่คุณลักษณะสำคัญของสถานที่แห่งนั้นเป็นปัจจัย คัมภีร์ “สุชาวดีวายุสูตร” พุทธวาระที่ทรงตรัสแก่พระสารีบุตรเถระถึงมูลเหตุของนามนี้ว่า “สารีบุตร เหตุใดภูมิภพนี้จึงมีนามว่าสุชาวดีก็ด้วยว่า มวลมหาชนทั้งหลายในภูมิภพดังกล่าว ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ปราศจากเสียซึ่งความทุกข์ทั้งมวลเสวยเพียงสุขอารมณ์อยู่เป็นปกติ เหตุนี้แล จึงมีนามว่า สุชาวดี” (Phrawisvaphatra Xiaikeak, 2009)

ความมหัศจรรย์ยิ่งแห่งโลกธาตุนามว่าสุชาวดีนี้ มิเพียงแต่จะสำเร็จด้วยความสุขเป็นอเนกประการเท่านั้น หากแต่โลกธาตุดังกล่าวยังมีองค์คุณพิเศษที่สำคัญ ซึ่งพระคัมภีร์สุชาวดีวายุสูตรได้แสดงไว้อีกว่า “ปราศจากเสียซึ่งอบายภูมิ แม้นามแห่งอบายมุขทั้งสามก็ไม่ปรากฏ” (Phrawisvaphatra Xiaikeak, 2009) โลกธาตุ ที่มีคุณลักษณะแห่งความสุข ปราศจากมูลเหตุแห่งอกุศลนี้ ได้ถูกขนานนามตามคติพระพุทธศาสนามหายานว่าเป็นดินแดน “วิสุทธิภูมิที่มีความหมายว่า ดินแดนที่ปราศจากมลทิน ดินแดนแห่งความบริสุทธิ์” (Royal Academy, 2003) โดยพจนานุกรมไทย-จีน ฉบับ ชวน เสียว โซลิต ได้ขยายความไว้ว่า “เป็นพุทธโลก และพุทธทิพย์” (Chuan Xiaocholit, 1962) ด้วย และจำนวนแห่งวิสุทธิภูมิตามคติแห่งมหายานมีจำนวนมากมายเป็นอเนกอนันต์ วิสุทธิภูมิบางแห่งเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า และวิสุทธิภูมิบางแห่งเป็นที่พำนักของพระโพธิสัตว์ วิสุทธิภูมิใดที่มีพระพุทธเจ้ายังทรงประทับอยู่เพื่อแสดงพระสัทธรรม เรียกวินิเทศภูมินี้ว่า “พุทธเกษตร” หรือ “พุทธเขต” อันมีความหมายว่า เขตแดน หรือ “ดินแดนแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” (Yengean Bhikkhu and other, 1996)

## แนวคิดมहाปณิธาน

แนวคิดเรื่องมหาปณิธาน ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้น มีคติความเชื่อที่ปลูกฝังมาอย่างต่อเนื่องและยาวไกล มหาปณิธาน คือ ทางดำเนินของพระโพธิสัตว์ผู้ต้องการมุ่งต่อพุทธภูมิ โดยประพฤติตามหลักคำสอนที่เรียกว่า “โพธิสัตว์มรรค” ประกอบด้วย

1. บารมี 6 หมายถึงคุณธรรมเป็นเหตุให้ถึงฝั่งซึ่งได้แก่ทานบารมี ศีลบารมี กษานตบารมี วิริยบารมี ฌานบารมี และปัญญาบารมี



2. อัปมัญญา 4 คือ การอบรมจิตให้มีคุณสมบัติอันประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา ทำให้คุณธรรมเหล่านี้แผ่ไปถึงสรรพสัตว์อย่างไม่มีประมาณ

3. มหาปณิธาน 4 คือ ความตั้งมั่นอันแน่วแน่นมั่นคงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งพระโพธิสัตว์จำต้องมี ซึ่งได้แก่ จักช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากความทุกข์ จักตัดมวลกิเลสทั้งหลายให้ถึงที่สุด จักศึกษาพุทธธรรมให้จบสิ้นและจักบรรลุปุทธภาวะอันประเสริฐ

4. คุณสมบัติอีก 3 ประการ คือ “หลักมหาปัญญา หลักมหากรุณา และหลักมหาอุบาย”

หลักบารมีธรรมที่สามารถนำมาใช้ควบคู่กันและลดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทย คือ เน้นการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยปัญญา และประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์ สุจริต มีมานะอดทน เน้นการมีเมตตา ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ในการดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลางมุ่งเน้นสันติ นอกจากนี้ การพยายามละกิเลสและความโลภซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมที่เน้นการเสี่ยง ที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม และการเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียด และเกรงกลัวการกระทำความผิด มีจิตใจเป็นกุศล มีเจตนาหรือความตั้งใจดีต่อผู้อื่น จิตที่บริสุทธิ์ยอมนำมาซึ่งจิตที่สงบและมีสติมั่นคง นำไปสู่ปัญญาและความพ้นทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักบารมี 6 คือ ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ทานบารมี ศีลบารมี ขันติบารมี วิริยบารมี ฌานบารมี และปัญญาบารมี และอัปมัญญา 4 คือ “เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา” ของหลักโพธิสัตว์จรรยาในพุทธศาสนาแบบมหายานนั่นเอง

ความศรัทธาในเรื่องสุขาวดีพุทธเกษตรนั้น มีมาแต่ครั้งพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานรุ่งเรืองอยู่ในประเทศอินเดีย ซึ่งบ่อเกิดความศรัทธาในดินแดนสุขาวดีนี้สัมพันธ์กับพัฒนาการแนวคิดของพุทธศาสนา มหายานยุคต้นในหลาย ๆ ด้านแนวคิดของพุทธศาสนิกชนมหายานในช่วงยุคต้นนั้น มีอิทธิพลต่อการบังเกิดแนวคิดเรื่องสุขาวดีพุทธเกษตรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะที่คณะบางประการที่กลุ่มพุทธใหม่นี้ มีความเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแตกต่างไปจากชาวพุทธกลุ่มเดิม เช่น เห็นว่า (Sathier Bhodhinantha, 2000) พระพุทธองค์เป็นผู้หลุดพ้นจากโลกแล้วจึงมีสภาวะทั้งรูปกายและนามกายเป็นโลภุตรภาวะ และทรงมีพระรูปกายและพระชนมายุไพศาลอนันตกาล ปราศจากขอบเขต มีพระรูปกายอันเป็นทิพย์อมตภาวะรุ่งเรืองไพศาล มีพระชนมายุปราศจากขอบเขต ที่เห็นว่า สังฆารของพระพุทธเจ้ามีความหลุดโรจนที่สูงสุดมีการปรินิพพานนั้น แท้จริงแล้วเป็นเพียงมายา ซึ่งพระองค์ได้นิรมิตให้เป็นไปด้วยพระเหตุที่เปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณา เพื่อให้สรรพสัตว์ได้เห็นถึงความไม่เที่ยงพระพุทธรูปองค์นั้นยังทรงดำรงอยู่เพื่อโปรดสัตว์ในสกลจักรวาล สืบไป สภาวะกายแท้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ควรจะเป็นกายธรรมที่สมบูรณ์พร้อม ไม่มีการแก่ การเจ็บ ไม่แปรเปลี่ยนด้วยธุลีใด ๆ เมื่อสภาวะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นไปตามมตินี้ สภาวะนั้นย่อมสถิตอยู่ ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งดังนั้น เพื่อที่จะรองรับแนวคิดนี้ จึงมีพัฒนาการเรื่องของ “ตรีกาย” มาอธิบายโลภุตรภาวะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามทัศนะดังกล่าว และคำสอนเกี่ยวกับพระกายหลายระดับของพระพุทธเจ้าก็ถูกโยงกับความเปี่ยมมหายานมาโดยตลอด (Sumalee Mahanarongchai, 2007) หลักการหรือแนวคิดเรื่อง “ตรีกาย” อันว่าด้วยเรื่องกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ประกอบด้วย

1. นิรมานกาย คือ กายเนื้อ ที่ปรากฏต่อสายตามหาชนทั้งหลาย มีสภาพเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ มีความ แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา (Sumalee Mahanarongchai, 2007) กายเนื้อนี้มีความต้องการ



อาหาร มีความต้องการการพักผ่อน เป็นธรรมดาเยี่ยงกายของปุถุชนทั่วไป นิรมาณกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อดำรงพระชนมายุได้ 80 พรรษาก็เสด็จเข้าสู่พระนิพพาน เป็นการสิ้นจากนิรมาณกายนั้น คือ

2. ธรรมกาย คือ กายธรรม ตามคติเดิมนั้น ธรรมกาย หมายถึง พระคุณทั้งหลายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แก่ พระมหาปัญญาคุณ พระมหาวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ หรือ ได้แก่คุณชาติ ความตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง มหายานได้ขยายออกไปอีกว่า ธรรมกายนั้น คือ คุณสมบัติของพระพุทธรูปที่มีสภาวะความเป็นจริงของธรรมชาติที่ไม่ดับสูญ มีอยู่ตลอดเวลาเป็นนิรันดร์ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา หรือเงื่อนไขใด ๆ เป็นอมตะ ไม่มีเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด แม้คลุมอยู่ทั่วไป

3. สัมโภคกาย คือ กายทิพย์ เป็นกายที่ปรากฏในพุทธเกษตร เพื่อโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ และแสดงกายนี้ให้แก่บรรดาพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เพื่ออนุศาสตร์พระพุทธรธรรมยงจิตของพระโพธิสัตว์ให้เจริญในพระโพธิมรรคอย่างไม่เสื่อมถอย มีคุณลักษณะที่เป็นรัศมีเรืองรอง เป็นแสงสว่างที่ไม่มีที่สิ้นสุดพุทธศาสนิกชนเหล่าใด ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมจักทัศนาเห็นพระกายนี้ได้

อุดมการณ์เรื่องพระโพธิสัตว์ มีคุณสมบัติเป็นตัวเชื่อมทำให้ไม่มีช่องว่างมากนักระหว่างบรรพชิตกับฆราวาส เนื่องจากผู้ที่จะเป็นโพธิสัตว์ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นบรรพชิต แม้ฆราวาสเองก็เป็นโพธิสัตว์ได้ และหัวใจของการเป็นโพธิสัตว์ขั้นแรกนั้น ต้องมีโพธิจิต คือ จิตตั้งมั่น ยึดพุทธภูมิเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต มีศรัทธาในโพธิ หรือความรู้อย่างแจ่มชัดว่าเป็นอุดมการณ์สูงสุด และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าในการที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ มหาปณิธาน หมายถึง ความมุ่งมั่น หรือเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ ในขณะที่พุทธศาสนิกชนในภพภูมิมีจุดมุ่งหมายเพื่อการสิ้นกิเลสทั้งมวลเป็นการเฉพาะของแต่ละบุคคล

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์ (Apichai Phoprasitsast, 2008) ได้เสนอรายละเอียดไว้ว่า พุทธศาสนิกมหายานเน้นการประกาศปณิธานหรือเป้าหมายสูงสุดของบุคคลผู้นับถือนิกายมหายานไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. จักช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะพระพุทธรศาสนาฝ่ายมหายานมุ่งให้พิจารณาพระกรุณาธิคุณของพระพุทธรเจ้าที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ การบำเพ็ญพุทธกิจตลอดพระชนม์ชีพ แสดงให้ประจักษ์ชัดถึงโพธิจิตที่ยิ่งใหญ่ (จิตที่ปรารถนาจะเป็นพระพุทธรเจ้า) เพื่อทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง และความกรุณาที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ ทำให้พระโพธิสัตว์ทั้งหลายแสวงหา และค้นพบพระธรรมอันที่จริงความทุกข์ของสัตว์โลกนั้นมีมากมายสุดจะพรรณนาได้ ต่างชนิด ต่างแบบ บุคคลอยู่ในฐานะอย่างใดก็ประสบทุกข์ตามฐานะของตน คนเราล้วนมีปัญหาในเรื่องเฉพาะตัวทั้งสิ้น ความขาดแคลน ความยากจน ความเจ็บป่วย ความต้องพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก ความต้องประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความคับแค้นใจจากสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแวดล้อมมนุษย์อยู่อย่างหนาแน่น เพราะฉะนั้น ในบทสวดมนต์ทางพระพุทธรศาสนา ท่านจึงให้สวดเตือนใจไว้ตอนหนึ่งว่า เราหยั่งลงสู่ทุกข์แล้ว มีทุกข์ติดอยู่เบื้องหน้าอีก “ทุกโข ติณโณ ทุกขปเรโต” (Pali Tripitaka, 13/191/198)

2. จักตัดมวลกิเลสทั้งหลายให้ถึงที่สุด การจะช่วยเหลือโดยการทาประโยชน์แก่สรรพสัตว์ได้นั้น พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญและพากเพียรในการดับกิเลส เนื่องจากแม้มีเพียงโพธิจิต แต่หากไม่ขัดเกลาและทำลายรากเหง้าของกิเลสทั้งหลายแล้ว ก็ยากที่ความกรุณาของพระพุทธรเจ้า และพระโพธิสัตว์จะแผ่ไปสู่



สัตว์โลกทั้งหลายได้ กล่าวคือ ไม่สามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้ตราบเท่าที่ตนเองยังไม่สิ้นกิเลส กิเลสทำให้มนุษย์ทำลายตนเอง และทำลายผู้อื่น

3. จักศึกษาพุทธธรรมให้จบสิ้น หมายถึง ศึกษาเล่าเรียนจนรู้แจ้งเห็นจริงทั้งหมด เพราะพระธรรมเป็นวิธีการหรืออุบายในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ เนื่องจากสรรพสัตว์ประกอบด้วยกิเลส การกำจัด กิเลสต้องอาศัยเครื่องมือที่จะจัดให้หมดสิ้นไป พระพุทธธรรมเท่านั้นที่เป็นเหมือนอาวุธชั้นยอดซึ่งสามารถตัดกิเลสทั้งปวงให้หมดสิ้นไปได้ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีมากมาย เพราะทรงสั่งสอนทุกวันอยู่ถึง 45 ปี แต่เมื่อก้าวโดยสรุปก็มีเพียง 2 ฝ่าย คือ

3.1 ฝ่ายปหานะ สิ่งที่ต้องละได้แก่ อกุศล บาป ทุจริตทั้งหลาย

3.2 ฝ่ายภาวนา สิ่งที่ต้องบำเพ็ญ อบรม ให้เกิดขึ้น ทำให้มีขึ้น ได้แก่บุญกุศล สุจริต

พระองค์ท่านทรงสอนให้รู้อย่างถ่องแท้ รอบคอบว่าอะไรเป็นบาป อะไรเป็นบุญ อะไรเป็นกุศล อกุศล อะไรเป็นสุจริต ทุจริต เพื่อสาวกผู้ใคร่ธรรมรู้แล้วจักละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละบาป บำเพ็ญบุญ ละชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส การศึกษาปริยัติธรรมนั้นมีหลายแบบ ในอรรถกถาพุทธปิฎก ได้กล่าวถึงการศึกษาศาสนา 3 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1: อลคัททูปมปริยัติ การศึกษาที่เปรียบเหมือนจับงูพิษ อธิบายว่าคนเข้าป่าต้องการงูพิษ แต่จับไม่ดี จับงูพิษข้างทาง เขาย่อมถูกงูพิษเอี้ยวตัวมากัดมือหรือเท้าถึงตายหรือเจียนตายฉันทบุคคลบางคนศึกษาเพื่อยกตนข่มผู้อื่นเพื่ออวดตน นำความเสื่อมมาสู่ตน ดังที่ทรงแสดงไว้ว่าความรู้เกิดแก่คนพาลเพื่อความพินาศของเขาเอง

แบบที่ 2: นิสสรณัตถปริยัติ การศึกษาเพื่อสลัดตนออกจากภพ คือ ศึกษาเพื่อละกิเลส เพื่อว่ารู้แล้วจักเว้นชั่วหาดี ทำใจให้บริสุทธิ์และช่วยเหลือผู้อื่นให้เป็นเช่นนั้นด้วย

แบบที่ 3: ภัณฑาคาริกปริยัติ การศึกษาเพื่อเป็นคลังของตำรา คลังของวิชาการเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ข้อนี้ท่านยกตัวอย่างการศึกษาของพระอรหันต์ องค์ท่านเองไม่จำเป็นต้องใช้วิชาความรู้เพื่อประโยชน์ของตนเองแล้ว แต่ท่านศึกษาเล่าเรียนเพื่อประโยชน์ในการสั่งสอนผู้อื่น การศึกษาพระธรรมของพระโพธิสัตว์อยู่ในลักษณะ 2 ประการสุดท้าย (Thai Tripitaka, 12/274/181)

4. จักบรรลุพุทธภาวะอันประเสริฐยิ่ง เพราะพุทธภาวะ คือ “ความเป็นพระพุทธเจ้า คือ เป้าหมายสูงสุดของการเข้าสู่พุทธภูมิอันสมบูรณ์ เป็นความประเสริฐสูงสุดที่มนุษย์พึงพยายามพากเพียรบากบั่นให้ถึงพร้อมด้วยพุทธภาวะ เป็นอิสระจากความไม่รู้ (อวิชชา) ที่ครอบงำให้มีมม

วสิน อินทสระ, (Wasin Inthasara, 1998) ได้เสนอทัศนคติไว้ว่า มหานิกายนอกจากจะประพลาติโพธิสัตว์จรียอันเป็นหลักสำคัญแล้วยังต้องมีหลักการประจำชีวิตอีก 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 หลักมหาปัญญา มุ่งสู่ปัญญาอันยิ่งใหญ่ไพศาล ตัวอย่างข้อนี้พึงเห็นได้จากการที่มหานิกายอธิบายพระธรรมเรื่องอนัตตาโดยใช้ชื่อใหม่ว่าศูนยตาหรือสุญญตา อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง พรั่งพร้อมด้วยตรรกวิทยาและปรัชญาอย่างที่ปราศรัยทางฝ่ายเถรวาทไม่เคยได้อธิบายไว้เลย ปรัชญามารยมิกของท่านนาคารชุนเป็นตัวอย่างแห่งความละเอียดลึกซึ้งในเรื่องศูนยตา มหานิกายถือว่าศาสนิกชนจะพ้นทุกข์ได้ก็ด้วยการเข้าถึงศูนยตาทั้งสองชั้น คือ ชั้นที่หนึ่ง ชั้นบุคคลศูนยตา ชั้นที่สอง ชั้นธรรมศูนยตา” กล่าวคือ ไม่ควรยึดถือทั้ง



บุคคลและธรรม พิจารณาเห็นความศุนย์หรือความว่างทั้งในบุคคลและในธรรมจนกระทั่งพระนิพพานก็ไม่ควรมียึดมั่นถือมั่น นี่คือปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ชั้นสูง

หลักการที่ 2 หลักมหากรุณา มหานิกชนต้องตั้งโพธิจิตมุ่งพุทธภูมิเพื่อช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ ไม่ควรมุ่งเพียงอรหัตตภูมิอันเป็นทางรอดของตนเพียงผู้เดียว ด้วยความกรุณาอันยิ่งใหญ่นี้ พระโพธิสัตว์จะทำลายชีวิตผู้อื่นเสียด้วยความกรุณาที่ควร ตัวอย่างเช่น พระโพธิสัตว์เห็นบุคคลบางคนก่อกรรมทาสั่ว จะสั่งสอนตักเตือนห้ามปรามอย่างไรก็ไม่ฟังหรือกลับตัวไม่ได้ เห็นว่าปล่อยไว้จะก่อกรรมทาสั่วหนักลงไปอีก พระโพธิสัตว์ตั้งมหากรุณาจิตปลงชีวิตของบุคคลผู้นั้นเสียก็ได้ ถ้าการกระทำเช่นนั้นจะเป็นบาปต้องตกนรก พระโพธิสัตว์ก็ยอมตกนรกเสียเองเพื่อป้องกันผู้อื่นไม่ให้ทำกรรมชั่ว การพัฒนาแรงจูงใจมหายานที่แท้ เรียกว่า ปลูกโพธิจิต ได้แก่จิตของการตรัสรู้หรือจิตที่ตื่น โพธิจิตอันนี้เป็นผลมาจากมหากรุณาอันลึกซึ้งซึ่งมีต่อความทุกข์ของผู้อื่น องค์ดาไล ลามะ ตรัสไว้ในที่บางแห่งจาก “ความกรุณาอันนี้ คือ พื้นฐานแห่งพลังกระตุ้นให้กับพระโพธิสัตว์และจากกรุณาที่เองคุณธรรมต่าง ๆ ของมหายานก็เกิดขึ้น กมลศีลระบุว่าพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ทรงบรรลุเป็นพระสัมพันธุญญานโดยการเข้าถึงพระกรุณา พระพุทธเจ้าเหล่านั้นทรงยินดีที่จะบำเพ็ญพุทธกิจอยู่ในโลกที่พระองค์ประทับอยู่ ไม่มีพระพุทธเจ้าองค์ใดอยู่ในพระนิรวาณ ทั้งนี้ก็ด้วยความกรุณาของพระองค์ ดาไลลามะตรัสว่า “พวกเราควรมีความกรุณาอันกลั่นออกมาจากส่วนลึกของหัวใจประดุจว่ามั่นถุ่กมัดตรึงไว้ ณ ที่นั้น ความกรุณาเช่นนี้ไม่ควรจะเกี่ยวข้องกับหมู่สัตว์เพียงเล็กน้อยเช่นมิตรสหายหรือญาติ แต่ควรจะได้ขยายไปให้ถึงสุดขอบจักรวาลในทุกทิศทางและตรงไปยังสรรพสัตว์ในทุกที่” (Paul William and Somwang Kaewsupong, 2003)

หลักการที่ 3 หลักมหาอุบาย ข้อนี้หมายความว่าพระโพธิสัตว์จะต้องมีอุบายอันชาญฉลาด นานัปการเพื่อช่วยเหลือปวงสัตว์ ต้องประกอบด้วยปฏิภาณไหวพริบในการเข้าถึงอิมุติ (อริยาตัย) ของสัตว์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนแพทย์ผู้ฉลาดวางยาให้ถูกกับโรคของคนไข้ อาศัยหลักมหาอุบายนี้เองทางฝ่ายมหายานจึงเพิ่มเติมข้อธรรมพระสูตรและพิธีการขึ้นมากมายเพื่อให้เหมาะสมกับอุปนิสัยของเวไนยชนถือว่าเป็นอุบายชักจูงผู้ที่ยังอ่อนต่อศาสนาให้โน้มเข้ามาก่อนแล้วให้รู้สัจธรรมในภายหลัง

### แนวคิดเกี่ยวกับพระอมิตาภพุทธเจ้า

ในมวลพระพุทธเจ้าทั้งหลายในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้น พระอมิตาภพุทธเจ้าทรงเป็นพระพุทธเจ้าที่สาธุชนมหายานต่างให้การเคารพศรัทธามากที่สุดพระองค์หนึ่ง โดยในบททำวัตรเย็นของพุทธศาสนิกชนมหายานนั้น มีธรรมคาถากล่าวว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งสามกาลในทศทิศ พระอมิตาภพุทธะทรงเป็นปฐมเบื้องต้น” (Supaphan Sethapong, 2004) พระนามว่า “อมิตาภะ นั้น หมายถึง แสงสว่างอันหาประมาณมิได้ คือ แสงสว่างแห่งพระรัศมีในพระองค์นั้น รุ่งเรืองฉายส่องไปอย่างไม่ติดขัดในที่ทั้งปวง มีคาถาพรรณนาสรรเสริญว่า พระอมิตาภพุทธเจ้าทรงมีพระวรกายเป็นสีทอง” (Sethaphong Jongsanguan, 2006) และ “พระวรลักษณ์ กอปรด้วย อปรมิติรัศมี อันสว่างไสว” (Foundation for the Promotion of Buddhism for Society, 2007) พระคัมภีร์มหาไวปุลยสูตรกล่าวถึงความสว่างไสวแห่งพระรัศมีนั้นว่ามีความรุ่งเรืองกว่า “พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทั้งแสงสว่างแห่งรัศมีนั้นยังโชติช่วงชัชวาล ฉายส่องไปในพุทธเกษตรอีก



ร้อยโลกธาตุในทิศทั้งสี่ อาศัยแสงสว่างดังกล่าวพระอมิตาภะจึงทรงพระสมัญญาว่า พระพุทธเจ้าผู้มีแสงเป็นอนันต์ ผู้มีแสงไม่มีประมาณ ผู้มีแสงไม่ติดขัด ผู้มีแสงไม่สามารถคำนวณได้ ผู้มีรัศมีอันเป็นราชาแห่งความรุ่งโรจน์ เป็นต้น ความอลังการแห่งพุทธลักษณะซึ่งสัมพันธ์กับพระนามนั้นมีพระคาถา พรรณนาสรรเสริญไว้ ความว่า มหายานอันยอดเยี่ยมห่างไกลจากสิ่งมัวหมองปิตธิธรรมและจรรยายังให้พิบูลย์ไพศาลวิสุทธิรัศมีโชติช่วงสว่างสู่ดวงจิต จึงทรงพระนามว่า ‘อมิตายุ’ (Mahavaipulya mahasamghata sutra, 2020, Online) นอกจากนี้ พระสูตรต่าง ๆ ยังมีการเรียกพระนามตามพระพุทธคุณของพระองค์ไว้อีกหลายพระนาม อาทิ อภิภูจนประภาพุทธะ อนันตะประภาพุทธะ วิสุทธิประภาพุทธะ เกษมประภาพุทธะ ปรัชญาญาณประภาพุทธะ อจินไตยประภาพุทธะ มริจิตประภาพุทธะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้ ยังมีพระนามที่มีปรากฏอยู่หลายแห่งว่า “อมิตายุ” หมายถึง ผู้มีอายุยั่งยืน ด้วยเหตุว่าทรงมีพระชนมายุที่ยาวนานเป็นอนเนกอนันต์ ภาษาจีนขนานพระนาม “อมิตายุ” นี้ว่า พุทธศาสนิกชนฝ่ายจีนนิยมขนานพระนามพระอมิตาภะทับศัพท์เต็มด้วยสำเนียงว่า “อ อ หมี่ ถัว ฝอ” (阿彌陀第) พระพุทธกายของพระอมิตาภะนั้นประกอบไปด้วยมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการพระวรกายของพระองค์ประดุจทองชมพูช้วนร้อยพันหมื่นโกฏิบนยามาสวรรค์พระวรกายนั้นสูงเป็นจำนวนโยชน์ เท่ากับเม็ดทรายในแม่น้ำคงคาจำนวน 600,000 โกฏิในยุตสาย พระอุณาโลมมีสีดั่งหิมะหรือเงินบริสุทธิ์และเวียนไปทางขวา ประดุจเขาสุมะรุทั้งห้า พระพุทธเนตรประดุจห้วงสาครของมหาสมุทรทั้งสี่ที่ล้อมพราวผุดผาด บรรดาพระโลมาชาติทั่วพระสรรพางค์กายนั้นก็เปล่งรัศมียิ่งใหญ่ประดุจเขาพระสุเมรุ อันพระพุทธรัศมีที่กลมสมบูรณ์นั้น ประดุจตรีศัสมหาสหัสโลกธาตุจำนวนร้อยโกฏิ พระพุทธคุณของพระอมิตาภะพุทธเจ้าก็มีเป็นอนเนกอนันต์ มีพระพุทธคุณทั้ง ๙ ประการเป็นต้นว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นอาทิ คัมภีร์สรรเสริญว่า แม้ว่าจักใช้วงจนะที่มีสรรพสำเนียงเป็นอนันต์ โดยใช้เวลาตลอดกาลก็สรรเสริญพระพุทธคุณของพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ไม่หมดสิ้น ซึ่งคุณธรรมแห่ง พระอมิตาภะนี้พระพุทธเจ้าทั้งหลายในทิศทั้งปวงล้วนแต่ทรงสรรเสริญสาเหตุที่พระอมิตาภะพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุภาพเห็นปานนี้ คัมภีร์มหาสุขาวตัญญูสูตรได้กล่าวไว้ว่า ในอดีตเมื่อครั้งที่พระองค์ยังทรงบำเพ็ญโพธิสัตว์ธรรมเป็นพระภิกษุชื่อว่า “ธรรมมาร” นั้นได้ปฏิบัติธรรมอยู่ในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า “โลกศวรรราชธาต” พระธรรมมารโพธิสัตว์ได้เคยถวายพุทธบูชาต่อพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ และตั้งจิตอธิษฐานปรารถนาพระพุทธภูมิ พร้อมทั้งพระมหาปณิธานสำคัญ เพื่อความสำเร็จจลัการโลกธาตุที่พระองค์จักได้สำเร็จพระโพธิญาณในกาลเมื่อนั้น” (Thotsaporn Koopai, 2012)

## บทสรุป

พระโพธิสัตว์ทั้งหลายก็จักสามารถอาศัยสัมโภคกายของพระพุทธเจ้านี้เพื่อสดับพระสัทธรรม และโดยอาศัยสัมโภคกายนี้เอง แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจักเสด็จดับขันธปรินิพพานนานแล้ว ก็จักยังสดับรับฟังการสาธยายมนต์ของเวไนยชนอยู่เรื่อยไปนามแห่งสุขาวดีโลกธาตุมักปรากฏอยู่ในพระสูตรของมหายานอย่างสม่ำเสมอ และมักถูกใช้แสดงถึงอุดมคติสถานที่บุคคลควรจักสามารถได้เข้าถึง ประหนึ่งอุดมคติของชาวพุทธเถรวาทที่ปรารถนาความสำเร็จในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เป็นสุคติภูมิในภพหน้า หากแต่พุทธศาสนิกชน



ฝ่ายมหายานถือเอาสุขาวดีพุทธเกษตรนี้ เป็นจุดหมายสำคัญ ซึ่งมีความมุ่งหมายว่า การได้ไปถือปฏิบัติในพุทธเกษตรแดนนี้ จักเป็นโอกาสอันดีต่อการบ่มเพาะโพธิญาณให้แก่กล้า ซึ่งจักเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบรรลุพระนิพพานในกาลต่อไป สุขาวดียฺหุสูตร แสดงโลกธาตุในทิศทั้ง 6 คือ ตะวันออก ใต้ ตะวันตก เหนือ ทิศเบื้องล่าง และทิศเบื้องบน ว่ามีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจำนวนประมาณดั่งเมล็ดทรายแห่งแม่น้ำคงคาหาหนที่ในตรีสหัสโลกธาตุ วิมลเกียรติินทเทศสูตร ก็ได้แสดงพุทธเกษตรของพระอภิชัยพุทธเจ้า ส่วนสัทธรรมปุณฑริกสูตร ก็ได้แสดงถึงพระประภุติตถาคต ซึ่งคราใดที่มีการแสดงสัทธรรมปุณฑริกสูตร ย่อมจักเกิดพระรัตนสฤปขึ้น พระตถาคตพระองค์นั้นย่อมประทับอยู่ในสฤปดังกล่าว แม้นในอดีต และต่อไปในอนาคต และปณิธานทั้ง 4 ประการนี้นับเป็นเป้าหมายหรืออุดมคติสูงสุดของพุทธศาสนา มหายาน เพราะเป็นคำสอนหลักหรือหัวใจของนิกาย มหายาน เป็นทั้งแนวคิดทางปรัชญาและแนวทางปฏิบัติ ถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของนิกาย มหายาน ปณิธานทั้ง 4 ข้อนี้ เปรียบเหมือนหนทางภายในใจที่จะทำให้พุทธวิถิ (การปฏิบัติเพื่อหลุดพ้น) สืบทอดต่อไปอย่างไม่ขาดสาย และเปรียบเหมือนยานวิเศษที่จะบรรทุกสรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นทะเลแห่งความทุกข์สู่ฝั่งแห่งความหลุดพ้นได้

### เอกสารอ้างอิง

- Phoprasitsastara, A. (2008). *Mahayana Buddhism*. (1<sup>st</sup> edition). Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Xiaocholit, C. (1962). *Chinese -Thai Dictionary*. Bangkok: Nan Mee Company Limited.
- Foundation for the Promotion of Buddhism for Society. (2007). *Prayer book Fo Guang SanTemple*. Bangkok: Silsiam Packaging and Printing Co., Ltd.
- Chen Yixiao, H. (2007). *Amitabha and his Paradise*. Taiwan: Hongshun Color Printing and Plate Making Co., Ltd.
- Dayal, H. (1970). *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Lin Guangming-Lin Yixin. (2005). *Sanskrit-Chinese Dictionary*. Taiwan: Jiafeng Publishing House.
- Mahavaipulya mahasamghata sutra. (2020: Online). Retrieved January 15, 2021. <http://www.hudong.com/wiki/>.
- Xiaikeak, P. (2009). *Amita Buddhasut And Samanthaphat Chariya Panithanavakha*. Bangkok: Shamsayam.
- Paul William and Somwang Kaewsupong. (2003). *Mahayana Buddhism the basic teachings*. Chiang Mai: Mag publisher.
- Paul Williams and Anthony Tribe. (2000). *Buddhist Thought*. London: Rutledge.
- Academy, R. (2003). *Dictionary of the Royal Institute B.E. 2542*. Bangkok: Nanmee Books Publications.



- Mahanarongchai, S. (2007). Mahayana Human Language - Dharma Language. Bangkok: Amarin Publishing House.
- Mahanarongchai, S. (2007). Mahayana Buddhism (Revised version). 2nd edition. Bangkok: Siam Publishing House.
- Bhodhinantha, S. (2000). History of Buddhism. 4th edition. Nakhonpathom: Publisher of Mahamakut.
- Sethanang, S. (2004). Do the morning routine - Do the morning routine. Bangkok: M.S. 9 1 printing.
- Jongsanguan, S. (2006). Chanting to do the morning-evening. (Chinese monks, Translate). Bangkok: Thammasat University Press.
- Puntharikwat, T. (1983). The Mahayana way. Bangkok: Lynchee Printing Co., Ltd.
- Koompai, T. (2012). The Study of the Interpretation of "Sukhavati Buddhaksetra" in Mahayana. A Thesis Degree Master of Arts (Buddhist Studies). Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Inthasara, w. (1998). Mahayana Buddhism. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Yengean Bhikkhu and other. (1996). Glossary Department of Buddhism Thai-Bali-Chinese. 2nd edition. Bangkok: Wat Pho Man Kunaram Library.

# อหิงสาวิถีตามแนวพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ลัทธิลังกาสูตร

## Nonviolence, the Way of the Bodhisattva in Langkavatarasuth

ซาริสวีณี รัตนบุรี

Sarrisvinee Rantanaburi

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Buddhist Studies Mahamakut Buddhist University, Thailand

Email: seeyanarak@gmail.com



Received January 22, 2021; Revised February 10, 2021; Accepted April 20, 2021

### บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาอหิงสาวิถีตามแนวพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ลัทธิลังกาสูตร กล่าวถึงพระมหามติโพธิสัตว์ผู้ต้องการจะรู้ประโยชน์และโทษของการกินเนื้อสัตว์ คุณธรรมของผู้กินเนื้อสัตว์และผู้ไม่กินเนื้อสัตว์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า การกินเนื้อสัตว์ไม่เหมาะสำหรับพระภิกษุผู้เป็นอนาคาริก รวมทั้งผู้ปฏิบัติธรรมอื่นๆ ด้วย ผู้ปรารถนาพุทธภูมิเชื่อว่ามิโพธิจิตมุ่งบำเพ็ญบารมีเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ปฏิบัติตามวิถีแห่งโพธิมรรคเป็นผู้มีปัญญานำความรู้แจ้งในพระสัจธรรมสั่งสอนแก่สรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ พระโพธิสัตว์จึงเป็นผู้มีปัญญาอันบริสุทธิ์ประกอบด้วยเมตตาและกรุณาที่จะไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ทั้งหลายตามวิธีแห่งอหิงสาวิถี หลักการแห่งอหิงสาวิถีตามแนวพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ลัทธิลังกาสูตร ย่อมเกิดความสุขสบายภายในจิตใจ พร้อมกับมีการส่งเสริมให้สังคมประกอบด้วยความเมตตากรุณาต่อกัน ทำให้เกิดความสุขสันติภายในจิตใจ ย่อมนำไปสู่แนวทางแห่งการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา อันเป็นความสุขแท้จริงที่สามารถนำมาใช้และปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

**คำสำคัญ:** อหิงสา; ตามแนวพระโพธิสัตว์; คัมภีร์ลัทธิลังกาสูตร

### Abstract

This academic article focuses on the study of Nonviolence, the Way of the Bodhisattva in Langkavatarasuth. Talks about the Bodhisattva who wants to know the benefits and harms of eating meat. The virtues of meat eaters and non-meat eaters Buddha said Eating meat is not suitable for Anakarika monks, as well as other dharma practitioners who wish to become a Buddha in the future. Following the path of the Bodhidharma, Bodhisattva, being wise, brings knowledge of the truth to teach all beings to be free from suffering. The Bodhisattva is therefore a pure wise man with compassion and kindness not to encroach upon



all beings according to the way of nonviolence. Principles of Nonviolence in the Langkawatana Sutra will bring peace within the mind along with the promotion of society to be compassionate to each other. Causing the peace of mind would lead to the way of creating peace or peace in society according to Buddhism which is a real happiness that can be applied and practiced in a concrete way.

**Keywords:** Nonviolence; Along the Bodhisattva; Scripture of Lanka

## บทนำ

คัมภีร์ลังกาวตารสูตร เป็นพระคัมภีร์หลัก (Text) ของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เป็นหนึ่งคัมภีร์ ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญที่เรียกว่า “สูตร” ลังกาวตารสูตรพิมพ์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต เมื่อ ค.ศ. 1722 โดยท่าน Bunyin Nangio. M.A. (oxon) D. Litt. Kvoto. สูตรนี้แปลเป็นภาษาจีนครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 433 โดยท่านโพธิรุจิแห่งอินเดียและครั้งที่สามเมื่อ ค.ศ. 700 โดยท่านศึกษาด้วยศีลธรรมล้วน (พุทธทาสภิกขุ, 2552)

เนื้อหาลังกาวตารสูตร กล่าวถึงพระมหามติโพธิสัตว์ผู้ต้องการจะรู้ประโยชน์และโทษของการกินเนื้อสัตว์ คุณธรรมของผู้กินเนื้อสัตว์และผู้ไม่กินเนื้อสัตว์ คำปรารภบางตอนของพระมหามติโพธิสัตว์ติดใจกับข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกบางคนที่ยังมีการกินเนื้อสัตว์อยู่ ตั้งข้อสังเกตว่า แม้แต่พวกเดียรถีย์ผู้ยึดถือคำสอนที่ผิดและยึดติดโลกายัตทิฎฐิ เป็นอุจเฉททิฎฐิและสัสตทิฎฐิยังห้ามกินเนื้อสัตว์และงดเว้นจากการกินเนื้อสัตว์ ส่วนพระพุทธเจ้าผู้ส่งเสริมรสแห่งความเมตตากรุณาและเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะไม่ห้ามกินเนื้อสัตว์ได้อย่างไร พร้อมแสดงเหตุผลในการงดเว้นการกินเนื้อสัตว์ และพระพุทธองค์ทรงแสดงทั้งเรื่องการกินเนื้อและไม่กินเนื้อ

พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงใช้คำว่า “ห้ามกินเนื้อสัตว์” แต่ตรัสว่า “การกินเนื้อสัตว์ไม่เหมาะสำหรับพระภิกษุผู้เป็นอนาคาริก” รวมทั้งผู้ปฏิบัติธรรมอื่นๆ ด้วย, ห้ามการกินเนื้อสัตว์อันจะทำให้เกิดความหวาดสะดุ้งในหมู่ประชาชน เพราะการกินเนื้อสัตว์นั้นย่อมเป็นอุปสรรคต่อธรรม คือ ความหลุดพ้น การไม่กินเนื้อสัตว์นี้เป็นเครื่องหมายของบัณฑิต, การกินเนื้อสัตว์มีห้ามไว้ในหลายสูตร เช่น หัสติกกษยสูตร มหาเมฆสูตร นีรวานสูตร อังลิมาติกาสสูตร และลังกาวตารสูตร การกินเนื้อสัตว์ห้ามไว้ทุกแห่งและทุกเวลา สำหรับบุคคลผู้ดำรงอยู่ในเมตตา พรหมวิหารธรรม เขาผู้กินเนื้อสัตว์จะบังเกิดในภพเดียวกันกับสิงโต เสือ หมาป่า เป็นต้น

เพราะเหตุนี้ปรารภนาพุทธภูมิชื่อว่าโพธิจิตมุ่งบำเพ็ญบารมีเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ปฏิบัติตามวิถีแห่งโพธิมรรคเป็นผู้มีปัญญานำความรู้แจ้งในพระสัจธรรมสั่งสอนแก่สรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ พระโพธิสัตว์จึงเป็นผู้มีปัญญาอันบริสุทธ์ประกอบด้วยเมตตาและกรุณาที่จะไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ทั้งหลายตามวิธีแห่งอหิงสาวิถี หลักการแห่งอหิงสาวิถีตามแนวพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ลังกาวตารสูตร ย่อมเกิดความสงบสุขภายในจิตใจ พร้อมกับมีการส่งเสริมให้สังคมประกอบด้วยความเมตตากรุณาต่อกัน ทำให้เกิดความสงบสุขสันติภายในจิตใจ ย่อมนำไปสู่แนวทางแห่งการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา อันเป็นความสุขแท้จริงที่สามารถนำมาใช้และปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม



## ข้อมูลเกี่ยวกับการกินเนื้อสัตว์

ลังกาวตารสูตรกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ผู้มีธรรมชาติ คือ กรุณา ไม่กินเนื้อสัตว์ใดๆ ด้วยเหตุผลว่า ในช่วงแห่งการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์อันยาวนาน เมื่อมีชีวิตเกิดขึ้นมาย่อมมีญาติพี่น้อง อาจเกิดเป็น สัตว์นานาชนิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ทางใดทางหนึ่ง ด้วยเหตุนี้พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ปรารถนาที่จะ ใกล้ชิดกับสัตว์มีชีวิตทั้งหมดเหมือนหนึ่งว่าเป็นตัวเขาเองและปรารถนาที่จะปฏิบัติตามพุทธธรรม จึงไม่ ปรารถนาที่จะกินเนื้อสัตว์ แม้แต่รากษส (ยักษ์ร้าย, ผีเสื้อน้ำ) เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระตถาคตว่า ด้วยแก่นธรรมอันสูงส่ง เกิดความคิดที่จะคุ้มครองพระพุทธศาสนา และเกิดความรู้สึกสงสารยังงดเว้นการกิน เนื้อสัตว์, พระโพธิสัตว์จึงไม่ควรกินเนื้อเพื่อความรักอันบริสุทธิ์ เพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่สัตว์มีชีวิต ดังนั้น พระโพธิสัตว์ผู้กำลังฝึกตนเพื่อบรรลุกรุณาจึงควรงดเว้นจากการกินเนื้อสัตว์, เพราะการกินเนื้อสัตว์นั้น ทำให้สัตว์มีชีวิตทั้งหลายสะดุ้งกลัว เนื้อสัตว์ที่เหล่าคนพาลชอบ(กิน) เต็มไปด้วยกลิ่นเหม็นและการกิน เนื้อสัตว์นั้นทำให้คนมีชื่อเสียงไม่ดี ซึ่งทำให้บัณฑิตหลีกเลี่ยง โดยอาหารของบัณฑิตก็คือสิ่งที่พวกฤๅษีกิน เป็น อาหารที่ไม่ประกอบด้วยเนื้อและเลือด (พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ), 2553)

พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงใช้คำว่า “ห้ามกินสัตว์” แต่ตรัสว่า “การกินเนื้อสัตว์ไม่เหมาะสมพระภิกษุผู้ เป็นอนาคาริก” รวมทั้งผู้ปฏิบัติธรรมอื่นๆด้วย ดังนั้นโดยสรุปก็คือสำหรับผู้ปฏิบัติแล้ว ไม่ควรกินเนื้อสัตว์โดย สิ้นเชิง เช่น การกินสัตว์ เราไม่ได้ห้ามใครๆไว้เลย เราไม่ห้าม เราจะไม่ห้าม มหาหมติ เราจะบอกเธอ การกิน เนื้อสัตว์ไม่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุผู้เป็นอนาคาริก ด้วยเหตุ พระพุทธองค์ทรงห้ามการกินเนื้อสัตว์มี 4 ข้อ

1. เนื้อเป็นสิ่งที่เหล่าบัณฑิตไม่เห็นด้วย เนื้อนั้นมีกลิ่นน่าเกลียดชัง ทำให้เกิดเกียรติศัพท์อันเลวทราม เป็นอาหารของสัตว์กินเนื้อ มหาหมติ เราจึงกล่าวดังนี้ เนื้อนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกิน

2. เราห้ามไว้แล้วในสูตร เช่น หัสติกัษยสูตร มหาเมฆสูตร นิรวานสูตร อังลิมาติกาสสูตร และลังกาว ตารสูตร

3. การกินเนื้อสัตว์ อันเราห้ามไว้ทุกแห่งและทุกเวลา สำหรับบุคคลผู้ดำรงอยู่ในเมตตา พรหมวิหาร ธรรม เขาผู้กินเนื้อสัตว์ จะบังเกิดในภพเดียวกันกับสิงโต เสือ หมาป่า เป็นต้น

4. อย่ากินเนื้อสัตว์อันจะทำให้เกิดความหวาดสะดุ้งในหมู่ประชาชน เพราะการกินเนื้อสัตว์นั้นย่อม เป็นอุปสรรคต่อธรรมคือความหลุดพ้น การไม่กินเนื้อสัตว์นี้เป็นเครื่องหมายของบัณฑิต (พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ), 2553)

สมภาร พรหมทา (2540) กล่าวถึงพระพุทธองค์ทรงตรัสการบริโภคอาหารมังสวิรัตินี้ในลังกาวตารสูตร ว่า เนื้อหากำหนดให้พระโพธิสัตว์บริโภคอาหารเจ ประโยชน์ในด้านสุขภาพกายทำให้ร่างกายไม่ต้องบรรจุ ซากศพสัตว์อีกต่อไป ขับถ่ายของเสียออกได้เร็วไม่ตกค้างบูดเน่า ร่างกายสะอาดปลอดภัยจากเชื้อโรคและ สารพิษจากเนื้อสัตว์ ระบบขับถ่ายปกติ ระบบการไหลเวียนเลือดในร่างกายปกติ, ประโยชน์ด้านสุขภาพจิตทำ ให้จิตใจสงบเย็นเป็นสมาธิ ไม่วิตกกังวลเรื่องความเจ็บป่วย อยู่เย็นเป็นสุข และพระพุทธองค์ได้ตรัสอานิสงส์ ของการไม่กินเนื้อสัตว์ว่า เป็นที่รักใคร่ของบรรดาเทพพรหมตลอดจนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย สามารถตัดขาด ความอาฆาตต่อบารมณีย์หมัดเคียดแค้นในใจลงได้ มีอายุมั่นขวัญเย็น สามารถดำรงอยู่ในกระแสแห่งนิพพาน ไม่พลัดหลงตกลงสู่อบายภูมิ ท้นทีที่ละสังขารจากโลกนี้ จิตญาณจะมุ่งสู่สุคติภพ ดังนั้น เราไม่อาจทราบแน่ๆ



ภายในจักรวาลนี้ยังมีสิ่งที่มีชีวิตอื่นที่ฉลาดทัดเทียมหรือเกินกว่ามนุษย์หรือไม่แต่ภายในระบบสุริยะนี้ เพราะว่ามีสิ่งหนึ่งที่เราคควรตระหนักก็คือสัตว์นั้นอยู่ด้วยสัญชาตญาณในการดำรงชีพ คนต่างจากสัตว์ตรงที่คนมีทางเลือก และรู้จักเลือก ศีลธรรม เมตตาธรรม

พัฒน์ เพ็งผลา (2530) กล่าวถึงข้อปฏิบัติในการละเว้นการบริโภคเนื้อสัตว์ เพราะมีความเชื่อว่า การฆ่าสัตว์เหล่านี้มาเป็นอาหารเพื่อปะถังชีวิตก็จะเกิดสร้างอกุศลกรรมในวงจรวิภูสงสาร เวียนว่ายตายเกิดแบบไม่มีสิ้นสุด จึงเป็นที่มาของการบริโภคมังสวิรัตติ หากพิจารณาตามอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ คือ การห้ามกินเนื้อสัตว์ทุกชนิด และการหันมากินเจโดยมีเหตุผลในฐานะผู้ปรารถนาความหลุดพ้นในสัตว์ทั้งหลายเสมอด้วยตน โพธิสัตว์ยอมไม่ประสงค์จะเห็นชีวิตอื่นถูกทำลาย ทำให้ดวงจิตของสัตว์ไม่ได้พัฒนาต่อเนื่องในการเวียนว่ายตายเกิด สัตว์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับโพธิสัตว์อาจเคยเกิดเป็นญาติมิตรในอดีตของตน เพราะฉะนั้นในลังกาวตารสูตรจึงเห็นว่า พระโพธิสัตว์ยอมไม่กินเนื้อสัตว์ และยังห้ามกินของสดคาวและหัวหอมหัวกระเทียมเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกำหนดราคะกัณจิตไม่ให้เกิดสมาธิเป็นต้น

ดังนั้น สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมแล้ว ไม่ควรกินเนื้อสัตว์โดยสิ้นเชิง เช่น การกินเนื้อสัตว์ เราไม่ได้ห้ามใคร ๆ ไว้ เราไม่ห้าม เราจะไม่ห้าม เราจะบอกเธอ การกินเนื้อสัตว์ไม่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุ ผู้เป็นอนาคาริก เพราะเนื้อเป็นสิ่งที่เหล่าบัณฑิตไม่เห็นด้วย เนื้อนั้นมีกลิ่นน่าเกลียดชัง ทำให้เกิดเกียรติศัพทอันเลวทราม เป็นอาหารของสัตว์กินเนื้อ เนื้อนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกิน

### การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

มหายานมีทัศนะว่ามนุษย์มีพุทธภาวะและมีศักยภาพในการบรรลุพุทธภูมิเป็นพระพุทเจ้าได้ จากสาระสำคัญของสัทธัมปฐกปริกสูตร (Gene Reeves, 2008) ยืนยันความมีอยู่ของพุทธภาวะในสรรพสัตว์ทั้งหลาย แม้แต่ในคนชั่วช้า สัตว์เดรัจฉานก็มีพุทธภาวะและสามารถบรรลุถึงความเป็นพระพุทเจ้าได้ โดยเฉพาะเนื้อหาในบทที่ 10 ของพระสูตรนี้ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “สรรพสัตว์ทั้งหลายมีความสามารถที่จะกลายเป็นพระพุทเจ้าได้ ความสามารถนี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะในพระภิกษุ ภิกษุณี คฤหัสถ์ พระสาวกหรือพระโพธิสัตว์เท่านั้น แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน เช่น พญามังกร สัตว์ในเทพนิยาย เป็นต้น ก็มีเช่นเดียวกัน”

สุวรรณา สถาอนันท์ (2536) ได้กล่าวถึงศักยภาพที่จะบรรลุพุทธภาวะไว้ในหนังสือปรัชญาพุทธทาสกับมหายานธรรม สรุปใจความได้ว่า ธรรมชาติแห่งพุทธภาวะสามารถทำสรรพสัตว์เข้าถึงพุทธภาวะได้ และมีอยู่ทุกหนทุกแห่งทุกกาลเวลา พืชพันธุ์หรือเชื้อแห่งพุทธภาวะมีอยู่แล้วในความรู้สึกนึกคิด สัญชาตญาณ และสันดานของสัตว์ หรือจะเรียกว่าจิตก็ได้ เพราะในจิตตามธรรมชาตินี้จะมีเชื้อแห่งพุทธภาวะ ซึ่งได้รับการวิวัฒนาการทำให้ไปถึงภาวะแห่งความรู้ตื่นและเบิกบานหรือพุทธภาวะนั้น ซึ่งความรู้ตื่นนี้ ได้แก่ การรู้แจ้งด้วยปัญญาอันชอบว่า ความทุกข์ได้หมดสิ้นไปแล้ว ชาตินี้สิ้นแล้ว ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ความเกิดย่อมไม่มีอีกต่อไป อย่างนี้เรียกเบิกบานถึงที่สุดซึ่งจัดเป็นจุดหมายปลายทางที่แท้จริงของทุกชีวิต

มหายานยกหลักโพธิจิต สอนให้ทุกคนปรารถนาในโพธิญาณไม่ปรารถนาเพียงอรหัตตญาณเท่านั้น ได้ยกหลักพุทธการกธรรมคือหลักธรรมเพื่อความ เป็นพระพุทเจ้าซึ่งมีอยู่ในพระบาลีดั้งเดิม ยกขึ้นประกาศ



เป็นพิเศษ คือ หลักของพุทธบารมีเป็นหัวใจหลัก บุคคลผู้ตั้งมูลปณิธิปรารภนาพุทธภูมิผู้นั้นชื่อว่าโพธิจิต (อภิชาต โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, 2534)

พระโพธิสัตว์ จึงเป็นบุคคลที่มุ่งบำเพ็ญบารมีเพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เป็นการตั้งโพธิจิตบังเกิดขึ้นในตนและเป็นได้ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ปฏิบัติตามวิถีแห่งโพธิมรรคให้บริบูรณ์ เป็นผู้ที่มีปัญญานำความรู้แจ้งในพระสัจธรรมยังประโยชน์แก่ปวงสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ด้วยการยึดมั่นในหลักมหาเมตตากฎณาอย่างมั่นคง อุทิศตนเพื่อช่วยสรรพสัตว์ทั้งปวงให้ก้าวข้ามวิถีสงสารในที่สุด (พระศุภวัฒน์ สุขวาทมน (เกตุกระทีก), 2561)

พระโพธิสัตว์ตามแนวคิดของมหายานแบ่งตามลักษณะหลักปณิธานที่ตั้งไว้ในอุดมคติของการเป็นพระโพธิสัตว์อันปฎิญาเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์เป็นสำคัญมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ (วศิน อินทสระ, 2531)

1. มนุชิโพธิสัตว์ หมายถึง ท่านผู้ปฏิบัติตนเพื่อบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต เช่น อดีตประวัติของพระศากยมนิพุทธเจ้า ตั้งแต่ทรงปรารภนาพุทธภูมิมาจนถึงพระชาติสุดท้ายตอนเป็นสิทธัตถะโพธิสัตว์ ซึ่งพระโพธิสัตว์ประเภทนี้จะมีอยู่ในสภาพมนุษย์ทั่วไปซึ่งมีจำนวนมากมาย เพราะมหายานถือว่าใครก็ตามหากมีจิตใจประกอบด้วยความกรุณาปรานีอย่างสูงและพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ทรมานโดยมิได้คิดถึงความสุขส่วนตัวแล้วถือว่ามีฐานะเป็นโพธิสัตว์ เป็นนักเสียสละและนักอุดมการณ์ที่แท้จริงต่อการอุทิศชีวิตตัวเองเพื่อความสุขผู้อื่น

2. ฌานโพธิสัตว์ เป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งกำหนดไม่ได้ว่ามาเกิดในโลกมนุษย์เมื่อใด แต่เกิดขึ้นก่อนกาลแห่งพระศากยมนิพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เหล่านี้ท่านได้บรรลุพุทธภูมิแล้ว แต่ทรงมีความกรุณาในหมู่สัตว์ ทรงตั้งพระทัยไม่เข้าสู่พุทธเกษตร ประทับอยู่เพื่อโปรดสัตว์ในโลกนี้ต่อไป พระโพธิสัตว์ประเภทนี้เรียกว่า ฌานโพธิสัตว์หรือธยานิโพธิสัตว์

ฌานโพธิสัตว์จะมีลักษณะเป็นเหล่าเทพเจ้าผู้สถิตอยู่ในสรวงสวรรค์มีคุณลักษณะทางจิตเข้าสู่ภูมิธรรมขั้นสูงสุดและดำรงไว้ซึ่งพระโพธิญาณอย่างมั่นคงจึงมีสถานะที่สูงกว่าพระโพธิสัตว์ทั่วไปและมักจะมีภูมิหลังที่ยาวนาน เป็นพระโพธิสัตว์ที่สำเร็จเป็นพระโพธิสัตว์มาเนิ่นนานนับแต่สมัยพระอดีตพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ ด้วยเหตุนี้ โพธิสัตว์ประเภทนี้จะเป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชนมหายาน (พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, 2544, หน้า 247)

สุมาลี มหณรงค์ชัย (2546) ได้แบ่งตามวิถีการดำเนินชีวิตของพระโพธิสัตว์ ซึ่งพระโพธิสัตว์ที่ถือเพศเป็นบรรพชิต เรียกว่า เนกขัมโพธิสัตว์ ส่วนพระโพธิสัตว์ผู้ที่ดำเนินชีวิตตามวิถีของฆราวาสแต่ไม่ออกบวช เรียกว่า เคาโพธิสัตว์หรือฆราวาสโพธิสัตว์ ที่มีทั้งผู้ถือพรหมจรรย์ประพฤติดนเียงสมณะเรียกว่า ฆราวาสมนุญ และผู้ที่บริโภคกามคุณอยู่เรียกว่า ปุถุชนโพธิสัตว์

หลักการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนามหายานเน้นการสร้างบารมี 2 ส่วน (ประยงค์ แสนบุราณ, 2548) คือ

1. อาทิบารมี 6 อย่างมีทาน ศีล ขันติ วิริยะ ธ्यान (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งบารมีทั้ง 6 อย่าง เป็นคู่ปรับกิลเลส 3 กอง โดยทานกับศีลเป็นคู่ปรับกับโลภะ ขันติกับวิริยะเป็นคู่ปรับกับโทสะ และธ्यानกับปัญญาเป็นคู่ปรับกับโมหะ



2. ปรีโยสานบารมี ในคัมภีร์ทศกมุติได้เพิ่มบารมีอีก 4 ข้อ รวมกับอาทิบารมี 6 ข้อ เป็น 10 ข้อ คือ

- 1) อุปายบารมี การรู้จักกุศลโลบายในการบำเพ็ญแม้เพียงเล็กน้อยก็ได้อันสนองตอบแทนมากมาย ถือว่าเป็นวิธีดึงดูดความศรัทธาเริ่มแรกแล้วค่อยพัฒนาจิตมหาชนในภายหลัง
- 2) ปณิธานบารมี คือ ความตั้งใจอย่างมุ่งมั่น (อธิษฐาน) เพื่อให้ตนเองได้บรรลุพุทธภูมิ ซึ่งมาคู่กับวิริยะบารมี ถือว่าเป็นการสร้างบารมีเพื่อตนเองให้สำเร็จตามที่อธิษฐานไว้
- 3) พละบารมี คือ กำลังในการบำเพ็ญบารมี และมหายานมีการแบ่งพละบารมีออกเป็น 2 ส่วน มีจิตตมัยพละ เป็นกำลังแห่งความเข้าใจในธรรมตามเหตุผล และภาวนามัยพละ เป็นกำลังแห่งความเข้าใจตามที่บำเพ็ญอบรมมา
- 4) ญาณบารมี คือ ญาณหรือความรู้อันเกิดจากการบำเพ็ญบารมีที่กล่าวมาข้างต้นทั้งอาทิบารมีและปรีโยสานบารมี ล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญของพระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เพราะหากขาดการบำเพ็ญญาณบารมีนี้แล้วจะไม่มีปัจจัยอะไรที่จะเกื้อหนุนให้บรรลุได้

ดังนั้น การบำเพ็ญบารมี 6 ประการแรกนั้นถือเป็นบารมีหลักส่วนบารมีที่เหลือ 4 ประการหลังเป็นบารมีเสริม เมื่อรวมบารมีทั้งหมดเข้าด้วยกันต่างก็สนับสนุนกันและกัน จะเห็นได้ว่าบารมีแต่ละข้อจะมีความสัมพันธ์กันและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความสมบูรณ์ในการบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า ดังข้อความที่ปรากฏในลังกาวตารสูตร (D.T. Suzuki, 1978) ว่า “ความเป็นพระพุทธเจ้า จะบรรลุได้ก็ด้วยการบำเพ็ญบารมีธรรมทั้ง 6 ให้บริบูรณ์ บารมี 6 เหล่านี้ เป็นกัลยาณมิตรของพระโพธิสัตว์ เป็นครู เป็นทางเดิน เป็นแสงสว่าง เป็นคบเพลิง เป็นดวงประทีป เป็นที่พักพิง เป็นที่พึ่งพา เป็นที่พักผ่อน เป็นสิ่งบรรเทาทุกข์ เป็นเกาะ เป็นมารดา เป็นบิดา และช่วยให้พระโพธิสัตว์ได้เข้าใจตามความเป็นจริงจนได้ตรัสรู้ในที่สุด”

กระบวนการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เริ่มต้นขึ้นหลังจากตั้งปณิธาน คือ ความมั่นคงแน่วแน่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือความมุ่งมั่นตั้งใจจริง บำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์จนกว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์จะเริ่มตั้งมหาจุดปณิธาน 4 ประการตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ดังนั้น ปณิธาน 4 จะอยู่ในฐานะเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระโพธิสัตว์และเปรียบเสมือนสิ่งกระตุ้นความมุ่งมั่นอย่างอันแรงกล้าในการบำเพ็ญบารมีธรรมของผู้เป็นพระโพธิสัตว์

เมื่อสั่งสมบารมีตามวิถีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ดีแล้ว จิตของพระโพธิสัตว์ก็จะก้าวเข้าสู่ภาวะหรือฐานะอันเป็นฐานะของพระมหาสัตว์เรียกว่า ภูมิ ซึ่งภูมิพระโพธิสัตว์ หมายถึง ระดับคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ที่แสดงให้เห็นทราบว่า พระโพธิสัตว์พระองค์นั้นมั่นคงในพุทธภูมิแล้วหรือไม่ และภูมิของพระโพธิสัตว์มี 10 ประการ เรียกว่า ทศภูมิ เมื่อพระโพธิสัตว์ดำรงอยู่ในแต่ละภูมิแล้วเชื่อว่าจะไม่มีการทำความชั่วอีกเลย มีแต่ทำความดีหรืออาจมีความชั่วปะปนอยู่บ้าง (สุวิญ รักษิตย์, 25458) ภูมิพระโพธิสัตว์มี 10 ภูมิ (อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, 2534) ดังนี้

1. ปรมุทิตา คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญทานบารมีเป็นที่ตั้ง
2. วิมลลา คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญศีลบารมีเป็นที่ตั้ง
3. ปรมากริ คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญขันติบารมีเป็นที่ตั้ง พิจารณาสภาพแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย เพื่อช่วยเหล่าสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์
4. อริสมติ คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญวิริยะบารมีเป็นที่ตั้ง เพื่อขจัดความคิดผิดๆ ให้หมดสิ้นไป



5. สุพุทธขย คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญสมาธิบารมีเป็นที่ตั้ง
6. อภิมุข คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญปัญญาบารมีเป็นที่ตั้ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในปฏิจจสมุปบาท
7. ทุรงค คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญอุบายวิถี เพื่อเกิดความชำนาญในการสั่งสอนเหล่าสรรพสัตว์
8. อจล คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญปณิธาน
9. สาทุมตี คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญละบารมีเป็นที่สุด ถือว่ามีปรัชญาของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์เต็มที่ สามารถสั่งสอนธรรมและปลุกสรรพสัตว์ให้ตื่นจากอวิชชา
10. ธรรมเมฆ คือ เป็นภูมิที่พระโพธิสัตว์ได้มีการบำเพ็ญญาณบารมี เป็นภูมิสุดท้ายที่มีอำนาจ และลักษณะเช่นเดียวกับพุทธะ ทุกประการ

ภูมิ 10 สามารถแสดงการพัฒนาของพระโพธิสัตว์ได้ครบถ้วน ทั้งด้านการบำเพ็ญธรรมและผลของการบำเพ็ญ ได้แก่อำนาจและหน้าที่ในแต่ละภูมิ เมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญภูมิธรรมครบทั้ง 10 ประการแล้ว จะเป็นผู้มีคุณธรรมเทียบเท่ากับพระพุทธเจ้าและเหลือเพียงอีกชาติเดียวจะตรัสรู้สู่นุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโปรดสรรพสัตว์ต่อไป

สรุปได้ว่ามหายานมีทัศนะว่ามนุษย์มีพุทธภาวะและมีศักยภาพในการบรรลุพุทธภูมิเป็นพระพุทธเจ้าได้ ธรรมชาติแห่งพุทธภาวะสามารถทำสรรพสัตว์เข้าถึงพุทธภาวะได้และมีอยู่ทุกหนทุกแห่งทุกกาลเวลา มีอยู่ในความรู้สึกนึกคิด สัญชาตญาณและสันดานของสัตว์ หรือที่เรียกว่าจิต บุคคลผู้ตั้งมูลปณิธิปรารถนาพุทธภูมิผู้นั้นชื่อว่ามิโพธิจิต เป็นพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งบำเพ็ญบารมีเพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต การตั้งโพธิจิตบังเกิดขึ้นในตนและทำได้ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ปฏิบัติตามวิถีแห่งโพธิมรรคให้บริบูรณ์ เป็นผู้มีปัญญานำความรู้แจ้งในพระสัจธรรมยังประโยชน์แก่ปวงสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์

### จริยาพระโพธิสัตว์ในพรหมวิหารธรรม

การส่งเสริมให้มนุษย์มีเมตตากรุณาต่อสัตว์เป็นพื้นฐานสำคัญของจิตสำนึกอย่างหนึ่ง ซึ่งตรงกันกับหลักเมตตาต่อโลก ด้วยเชื่อว่าเป็นคุณสมบัติของคนดี หากแต่เมตตาคือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ผู้อื่นในที่นี้ขยายกว้างได้จนถึงโลกทั้งใบนี้ แม้เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ไม่ขยายกรอบความคิดมาถึง แต่คติ “เมตตาธรรมค้ำจุนโลก” (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2510) ความเมตตาต่อโลกจึงต้องเมตตาให้เขามีความสุขในความสมดุลของธรรมชาติ โลกมีความสุขมนุษย์ก็มีความสุขจึงเป็นสุขแท้, หากมนุษย์ขาดเมตตาต่อโลก คือเข้าไปจัดการโลกจนโลกขาดสมดุล ความปรารถนาที่ไม่สิ้นสุดทำให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ หรือแม้แต่จัดการต่อมนุษย์ด้วยกันเองอย่างที่ไม่ได้พิจารณาสมดุล สงครามและภาวะมลพิษของสิ่งแวดล้อมจึงเกิดขึ้น เป็นการมีความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น ไม่ใช่สุขแท้ ดังนั้น มนุษย์ทุกวันนี้จึงรู้สึกไม่มีความสุข กลัวสิ่งต่างๆ รอบตัวไปหมด, มนุษย์ถือเอาการได้ผลประโยชน์เป็นความสุข เขาก็ยอมทำทุกสิ่งเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ ในยุคสมัยใหม่มีแนวคิดประโยชน์นิยมที่ทำให้มนุษย์ใช้ยกอ้างแนวคิดประโยชน์นิยมมาเป็นฐานเพื่อให้ยอมรับว่ามนุษย์กระทำการต่างๆ ก็เพราะต้องการผลประโยชน์เป็นเรื่องปกติ เป็นสิ่งถูกต้อง อีกทั้งยังใช้เพื่อเน้น



ผลประโยชน์สูงสุด และแสวงหาความสุขให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ย้อนกลับมามองว่า หากคนฝึกตนให้มีเมตตา สัตว์ป่าก็ปลอดภัยใจคนก็เป็นสุข ถ้าเราพัฒนาคนไม่สำเร็จคนก็จะเป็นสัตว์ป่าที่ร้ายกว่าสัตว์ป่าทั้งหมด

ผู้บำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ต้องมีเป้าหมายที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากวัฏสงสาร เป็นผู้มีปัญญาอันบริสุทธิ์มองเห็นทุกคนทั้งตนเองและผู้อื่นล้วนเป็นอันเดียวกัน ประกอบด้วยความเมตตากรุณาอันมีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เรียกว่า อัปมาณหฤทัย หรืออปปัญญาหฤทัย คือ

1. เมตตา เป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ต้องมุ่งในการให้ความสุขแก่สรรพสัตว์โดยไม่เลือกหน้า ปรารถนาดีต่อสัตว์ทั้งปวงซึ่งเป็นความเมตตาที่เกิดจากจิตอันบริสุทธิ์
2. กรุณา เป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ต้องมุ่งปลดเปลื้องความทุกข์ของผู้อื่น ห่วงใจในทุกข์ของผู้อื่น
3. มุทิตา เป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์มีจิตยินดีในความมีความสุขของผู้อื่นเราก็แสดงความสุขกับผู้อื่นด้วยไม่ว่าเขาจะเป็นมิตรหรือศัตรู
4. อุเบกขา การรู้จักวางเฉย วางใจให้เป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว (อภิชาต โภธิประสิทธิศาสตร์, 2534)

พระพุทธศาสนาเถรวาทอธิบายการเจริญพรหมวิหารเป็นอปปมัญญา แผ่เมตตาเป็นต้นไปอย่างไร้ประมาณว่าเป็นปฏิปทาของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่จะสามารถบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ได้ด้วยมีอปปมัญญาทุกข้อเป็นพื้นฐาน โดยข้อมูลในพรหมวิหารนิเทศ ปริจเฉทที่ 9 แห่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555) กล่าวถึงขั้นตอนการเจริญพรหมวิหาร 4 มีกิจเบื้องต้นของการเจริญกัมมฐาน เช่น เลือกสถานที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ ละปليโพธ เลือกผู้ควรเป็นกัลยาณมิตรคืออาจารย์ แสวงหาธรรมที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติ เป็นต้น แล้วเริ่มต้นเจริญพรหมวิหารไปตามลำดับ

1. การเจริญเมตตาภาวนา เริ่มต้นด้วยการพิจารณาให้เห็นโทษของความโกรธ และผลดีของขันติ ความอดทนอย่างชัดเจนเสียก่อน เพราะการเจริญเมตตาพรหมวิหาร เพื่อจะละทิ้งความโกรธและให้บรรลุถึงซึ่งขันติความอดทนเป็นจุดหมายสำคัญ ในช่วงต้นห้ามเจริญเมตตาภาวนาไปในบุคคล 4 จำพวกก่อน คือ 1) คนที่เกลียดชัง 2) เพื่อนที่รักมาก 3) คนที่เป็นกลางๆ 4) คนที่เป็นคู่เวรกัน ส่วนเพศตรงข้ามห้ามเจริญเมตตาไปเจาะจงคนใดคนหนึ่ง และคนที่ตายแล้ว ห้ามเจริญเมตตา เพราะไม่สามารถทำสมาธิในเมตตาสมาบัติให้เกิดขึ้นได้

เริ่มต้นด้วยการเจริญเมตตาภาวนาไปในตนเองเป็นอันดับแรกก่อน จนกว่าเมตตาจิตในตนจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจน การเจริญเมตตาในตนเองขั้นแรกนี้ยังไม่สามารถทำจนเป็นสมาธิได้ แต่จะทำให้เห็นประโยชน์ในการทำให้ผู้อื่นมีความสุขด้วยการพิจารณาว่า เราเป็นผู้รักสุขเกลียดทุกข์ และต้องการมีชีวิต ไม่อยากตายเพียงใด แม้ผู้อื่นก็ฉันทันเหมือนกัน, ลำดับต่อมาเจริญเมตตาไปในคนที่รักหรือคนที่เคารพ และควรพยายามที่จะเจริญเมตตาโดยไม่จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะคนที่ตนรัก ทำจนเป็นสมาธิ (อปปนาสมาธิ - ขั้นที่จิตตั้งมั่นอย่างสนิทแน่วแน่) ให้ช้านานแล้วจึงข่มจิตที่มีภาวะรักมากนั้นให้ลดลงมาอยู่ในภาวะที่เป็นความรักอย่างธรรมดา, เจริญเมตตาไปในเพื่อนที่รักมากเป็นลำดับที่สาม ทำจนเป็นสมาธิให้ช้านานแล้วข่มจิตที่มีภาวะรักมากนั้นให้ลดลงมาอยู่ในภาวะที่เป็นความรักอย่างธรรมดา, ต่อด้วยเจริญเมตตาไปในคนที่เป็นกลางๆ ทำจนเป็นสมาธิให้ช้านาน, และเจริญเมตตาไปในคนที่เป็นคู่เวรกัน ทำจนเป็นสมาธิให้ช้านาน, แล้วพิจารณาไปจนกว่าจะมี



เมตตาสม่ำเสมอในบุคคลทั้งหมดรวมทั้งตนเองด้วย อย่างไม่กำหนดปริมาณหรือเจริญเมตตาแผ่ไปอย่างไม่มีประมาณ, เมตตาภาวนาบรรลุนานได้ตั้งแต่ฌานที่ 1 ถึงฌานที่ 3 ในจำนวนฌานทั้ง 4 ระดับ การที่เมตตาภาวนาไม่ถึงฌานที่ 4 ด้วยเมตตานี้เป็นฝ่ายโสมนัสเวทนา (ความเข้มข้น ปลื้มใจ สุขใจ) จึงไม่ถึงองค์ฌานที่ 4 ที่ประกอบด้วยอุเบกขาเวทนา

2. การเจริญกรุณาภาวนา เริ่มต้นด้วยการพิจารณาให้เห็นโทษของวิหิงสาคือการเบียดเบียนสัตว์ และข้อดีของกรุณาอย่างชัดเจนเสียก่อน เพราะการเจริญกรุณาพรหมวิหาร เพื่อจะละทิ้งการเบียดเบียนสัตว์ และให้บรรลุถึงซึ่งกรุณา เป็นจุดหมายสำคัญ เมื่อเริ่มฝึกสมาธิด้วยกรุณาภาวนาห้ามเจริญไปในบุคคล 5 จำพวกก่อน คือ 1) คนที่รัก 2) เพื่อนที่รักมาก 3) คนเป็นกลางๆ 4) คนที่เกลียดชัง 5) คนคู่แ้ว ส่วนเพศตรงข้ามห้ามเจริญกรุณาไปเจาะจงคนใดคนหนึ่ง และคนที่ตายแล้ว ห้ามเจริญกรุณา เพราะไม่สามารถทำสมาธิในกรุณาสมาบัติให้เกิดขึ้นได้ (เหมือนเมตตาภาวนา)

เริ่มต้นด้วยการเจริญกรุณาภาวนาไปในคนที่ประสบความสำเร็จลำบากและยังประกอบบาปกรรมทำชั่วอยู่เป็นอันดับแรกก่อน โดยภาวนาแต่ในใจเข้าไปเข้ามาจนกว่ากรุณาจิตในตนจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจน ถ้าไม่พบคนประเภทแรกนั้นให้เจริญกรุณาภาวนาในคนที่มีความสุข แต่ยังชอบประกอบบาปกรรมทำชั่วอยู่ โดยภาวนาแต่ในใจเข้าไปเข้ามาจนกว่ากรุณาจิตในตนจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจน, ลำดับต่อมาเจริญกรุณาไปในคนที่รักหรือคนที่เคารพ โดยเลือกยกเอาส่วนแห่งทุกข์ของคนที่เราที่ปรากฏเห็นอยู่ในชาติปัจจุบันหรือที่จะเกิดแก่เขาในชาติต่อไป แล้วจึงเจริญกรุณาให้เป็นไปในคนที่รัก ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ แล้วขมจิตที่มีภาวะกรุณามากนั้นให้ลดลงมาอยู่ในภาวะที่เป็นกรุณาอย่างธรรมดา, ต่อด้วยเจริญกรุณาไปในคนที่เป็นกลางๆ โดยเลือกยกเอาส่วนแห่งทุกข์ของคนเป็นกลาง ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ, เจริญกรุณาไปในคนที่เป็นคู่แ้วร่วมกัน โดยเลือกยกเอาส่วนแห่งทุกข์ของคนเป็นคู่แ้วกัน ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ, แล้วเพียรภาวนาไปจนกว่าจะมีกรุณาสม่ำเสมอในบุคคลทั้งหมดรวมทั้งตนเองด้วย อย่างไม่กำหนดปริมาณหรือเจริญกรุณาแผ่ไปอย่างไม่มีประมาณ, กรุณาภาวนาบรรลุนานได้ตั้งแต่ฌานที่ 1 ถึงฌานที่ 3 ในจำนวนฌานทั้ง 4 ระดับ ตามที่ได้แสดงมาแล้วในเมตตาภาวนาทุกประการ

3. การเจริญมุทิตาภาวนา ห้ามเจริญไปในบุคคล 3 จำพวกก่อน คือ 1) คนที่รัก 2) คนเป็นกลางๆ 3) คนคู่แ้ว ส่วนเพศตรงข้ามห้ามเจริญมุทิตาไปเจาะจงคนใดคนหนึ่ง และคนที่ตายแล้ว ห้ามเจริญมุทิตา เพราะไม่สามารถทำสมาธิในมุทิตาสมาบัติให้เกิดขึ้นได้ (เหมือนเมตตาภาวนา)

เริ่มต้นด้วยการเจริญมุทิตาภาวนาไปในเพื่อนที่รักมาก โดยนึกถึงสภาพที่มีความสมบูรณ์พูนสุข มีเครื่องบำรุงบำเรออย่างเพียบพร้อม เป็นอันดับแรกก่อน โดยภาวนาแต่ในใจเข้าไปเข้ามาจนกว่ามุทิตาจิตในตนจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจน ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ แล้วขมจิตที่มีภาวะมุทิตามากนั้นให้ลดลงมาอยู่ในภาวะที่เป็นมุทิตาอย่างธรรมดา, ลำดับต่อมาเจริญมุทิตาไปในคนที่รักหรือคนที่เคารพ โดยเลือกยกเอาส่วนที่เขาเคยมีความสมบูรณ์พูนสุขมาพิจารณา ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ, เจริญมุทิตาไปในคนเป็นกลางๆ ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ, ต่อด้วยเจริญมุทิตาไปในคนที่เป็นคู่แ้วกัน ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ, แล้วเพียรภาวนาไปจนกว่าจะมีมุทิตาสม่ำเสมอในบุคคลทั้งหมดรวมทั้งตนเองด้วย เหมือนอย่างการเจริญเมตตาภาวนาดังกล่าว



แล้วข้างต้น, มุทิตากาวนาบรรลุดังได้ตั้งแต่ตอนที่ 1 ถึงตอนที่ 3 ในจำนวนตอนที่ 4 ระดับ ตามที่ได้แสดงมาแล้วในเมตตากาวนาทุกประการ

4. การเจริญอุเบกขากาวนา จะต้องเป็นผู้ได้ปฏิบัติพรหมวิหาร 3 เบื้องต้นข้อใดข้อหนึ่ง จนได้บรรลุดังตอนที่ 3 มาแล้ว จึงจะลงมือเจริญกาวนาอุเบกขาพรหมวิหารเป็นผลสำเร็จ เพราะว่าอุเบกขาพรหมวิหารนี้เป็นสภาวะธรรมละเอียด สามารถให้บรรลุดังตอนที่ 4 ได้ โดยห้ามเจริญไปในบุคคล 3 จำพวกก่อน คือ 1) คนที่รัก 2) เพื่อนที่รักมาก 3) คนคู่เวร ส่วนคนต่างเพศห้ามเจริญอุเบกขาไปเจาะจงคนใดคนหนึ่ง และคนที่ตายแล้ว ห้ามเจริญอุเบกขา เพราะไม่สามารถทำสมาธิในอุเบกขาสมาบัติให้เกิดขึ้นได้ (เหมือนเมตตากาวนา)

เมื่อบุคคลต้องการจะเจริญอุเบกขากาวนา ต้องเข้าฌานในเมตตาหรือกรุณาหรือมูทิตาอย่างใดอย่างหนึ่งให้ถึงตอนที่ 3 ก่อน ออกจากตอนที่ 3 แล้วพิจารณาเห็นโทษของอารมณ์ในเมตตาหรือกรุณาหรือมูทิตาที่ยังหยาบอยู่ พร้อมกับเห็นคุณหรือข้อดีของอุเบกขากาวนาว่า เป็นสภาพที่ละเอียดสุขุม ประณีต ห่างไกลจากกิเลสมาก และมีผลอันกว้างใหญ่ไพศาลกว่าพรหมวิหาร 3 ข้างต้น, ลำดับต่อมาเจริญอุเบกขากาวนาไปในบุคคลกลางๆ เป็นอันดับแรกก่อน โดยวิธีมองในแง่ที่คนทุกคนรวมทั้งตนเองด้วยเป็นผู้มีกรรมเป็นของแห่งตน เป็นไปด้วยอำนาจกรรมและรับผลแห่งกรรมตามที่แต่ละคนทำเอง การวางใจไว้เป็นกลางเป็นหนทางที่พระอรุณเจ้าทั้งหลายดำเนินไปแล้ว ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ, ต่อด้วยเจริญอุเบกขากาวนาไปในคนที่รัก ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ, เจริญอุเบกขากาวนาไปในเพื่อนที่รักมาก ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ, แล้วเจริญอุเบกขากาวนาไปในคนที่คู่เวรกัน ทำจนเป็นสมาธิให้ชำนาญ, เพียรกาวนาไปจนกว่าจะมีอุเบกขาสมาเสมอกันในบุคคลทั้งหมดรวมทั้งตนเองด้วย เหมือนอย่างการเจริญเมตตากาวนาดังกล่าวแล้วข้างต้น จนสามารถทำฌาน 4 ในอุเบกขากาวนาให้สำเร็จได้

ด้วยพระโพธิสัตว์มีความตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์นับเป็นการกระทำที่ไม่คำนึงถึงความทุกข์ลำบากของตนเอง พระโพธิสัตว์จึงต้องมีหลักปฏิบัติที่เรียกว่า มหาปณิธาน 4 ประการ คือ

1. เราจักโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หมดสิ้น เราจะต้องปลดเปลื้องให้พ้นทุกข์ เทียบทุกข์ในหลักอริยสัจ 4 คือ กำหนดรู้ เมื่อเรารู้ว่าเราทุกข์ ก็ยอมต้องรู้แจ้งในความทุกข์ของคนอื่นด้วยเช่นกัน แต่พระโพธิสัตว์นั้นมีจิตที่ปรารถนาช่วยให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์ได้

2. เราทำลายกิเลสทั้งหลายให้หมดสิ้น เราจะต้องละทิ้งทำลายให้หมด และปรารถนาที่จะให้สรรพสัตว์ทำลายกิเลสเหล่านั้นด้วยเทียบกับสมุทัย คือ ตัณหาซึ่งเราต้องละ แต่พระโพธิสัตว์ถือว่านอกจากตัวเราจะทำลายกิเลสแล้ว จะต้องช่วยแนะนำให้สรรพสัตว์ทำลายกิเลสของเขาด้วย

3. เราจะต้องบรรลุดุธรรมทั้งหลายให้เจนจบ เราจักต้องเรียนรู้และทำการศึกษาปฏิบัติ เทียบกับมรรค คือ ต้องเจริญให้มีขึ้นเราจึงจะกำหนดรู้ทุกข์และสมุทัยได้ และจะต้องยังสรรพสัตว์ให้ศึกษาในพระธรรมด้วย

4. เราจะต้องบรรลุพุทธภูมิให้จงได้ เทียบกับนิโรธ คือ ทำให้แจ้งและจะต้องยังสรรพสัตว์ให้บรรลุดังด้วย (อภิขัย โพธิ์ประสิทธิศาสตร์, 2534)

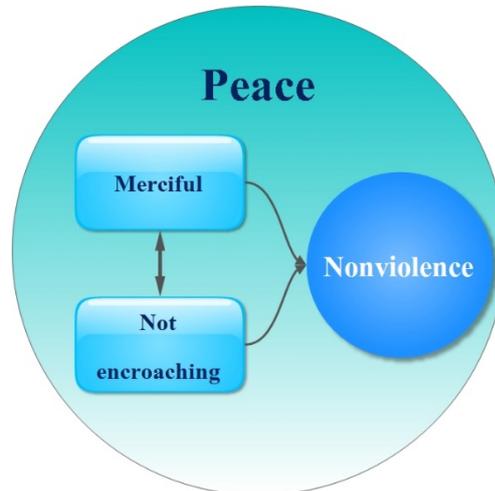
สรุปว่า ผู้บำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ต้องมีเป้าหมายที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากวัฏสงสารเป็นผู้มีปัญญาอันบริสุทธิ์ประกอบด้วยความเมตตากาวนาอันมีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดำเนิน







ให้เกิดความหวาดกลัวแก่สัตว์ทั้งหลาย, N – Nonviolence = อหิงสา คือ การเจริญเมตตาและกรุณาให้เกิดความสงบในจิตใจเพื่อแนะนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม, P – Peace = สันติสุข คือ เกิดสันติสุขหรือสันติภาพในสังคมตามแนวพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ลัทธิลัทธิลัทธิลัทธิลัทธิ แสดงเป็นรูปภาพได้ดังนี้



ภาพที่ 1 MODEL : MNNP

### เอกสารอ้างอิง

- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (2553). *คัมภีร์มหายานลัทธิลัทธิลัทธิลัทธิลัทธิ*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2552). *คัมภีร์ลัทธิลัทธิลัทธิลัทธิลัทธิ*: หนังสือร้องทุกข์ของสัตว์เดรัจฉาน. กรุงเทพฯ: บุญศิริ.
- พัฒน์ เฟื่องผลา. (2530). *การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก* (รายงานวิจัย). ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2555). *วิสุทธิมคคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ทฺติโย ภาโค*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมภาร พรหมทา. (2540). *พุทธศาสนามหายานนิกายหลัก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2510). *พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2534). *พระพุทธศาสนามหายาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

# ภูมิปัญญาผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล

## Wisdom of Hand woven Sea mud dyed fabric



ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา

Sitaphat Sirichatdaycha

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Thailand

Email: sitaphat.sir@mcu.ac.th

Received February 25, 2021; Revised March 15, 2021; Accepted May 20, 2021

### บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอพัฒนาการและกระบวนการทำผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มาจากการผสมผสานทุนทางสังคม อันได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล และทุนทางวัฒนธรรม อันได้แก่ ภูมิปัญญาในการย้อมสี โดยผู้เขียนได้ทำการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมและการลงพื้นที่จังหวัดระยอง เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและกระบวนการทำผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรม ที่สืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เนื่องจากการนำทรัพยากรธรรมชาติไปผสมผสานกับภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ส่งผลให้เกิดเป็นสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยและรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้

**คำสำคัญ:** ภูมิปัญญา; ผ้าทอมือ; โคลนทะเล

### Abstract

This article aims to present the development and process of making the sea-mud dyed handwoven cloth, which is a cultural heritage from the combination of social capital: marine natural resources and cultural capital--wisdom of dyeing. The author conducted the study by collecting data from literature reviews and field trips in Rayong province. In order to collect information about the development and making process handwoven fabrics dyed with sea mud. This is regarded as a valuable knowledge of cultural heritage inherited from generation to generation since it is the combination of natural resources and wisdom which inherited from



ancestors. As a result, it becomes the environmentally friendly product and the adaptation to modernization as well as the suitability for social change.

**Keywords:** Wisdom; Handwoven Cloth; Sea Mud

## บทนำ

ทะเลเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งทั้งหลาย เป็นผู้ปรับสมดุลทางธรรมชาติ หากเราไม่ช่วยกันดูแลรักษา ทะเลแล้ว ทะเลที่สวยงามและมีประโยชน์มากมายมหาศาลจะแปรเปลี่ยนเป็นทะเลแห่งความแปรปรวนและ โทศร้าย ดังนั้นเราจึงควรช่วยกันดูแลรักษาให้ทะเลคงอยู่ต่อไป

จังหวัดระยองเป็นจังหวัดที่มีชายฝั่งติดกับทะเลอ่าวไทยซึ่งถือว่าเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางด้าน สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ชาวระยองมีภาษาเป็นของตนเองที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน และสืบเนื่องจากการที่มีชายฝั่งดินโคลนทะเลส่งผลให้มีการค้นพบประโยชน์จากโคลนทะเล แล้วนำมารวมเข้ากับทุนทาง วัฒนธรรมอย่างเครื่องนุ่มห่ม ซึ่งก่อให้เกิดผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล ต้องยอมรับว่าประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ ความเป็นมายาวนาน หลายศตวรรษมีการสร้างสรรค์ทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญา ซึ่งภูมิปัญญาเป็นพลังที่มีอำนาจที่ต้องการต่อสู้กับเศรษฐกิจทุนนิยม (เสรี พงษ์ พิศ, 2536) และเป็นสินค้าที่ได้สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาในครัวเรือน ซึ่งมีความ น่าสนใจเพราะเป็นการผสมผสานความเป็นท้องถิ่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ของจังหวัดที่ติดชายฝั่งทะเล ด้วยการ เลือกใช้โคลนทะเล ซึ่งโคลนทะเลจึงกลายเป็นสินทรัพย์จากท้องทะเล ลีลาฝ้ายเป็นแบรนด์ท้องถิ่นในเขต เศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ที่สร้างสรรค์ผ้าฝ้ายหมักโคลนด้วยสัจธรรมชาติ ซึ่งลีลาฝ้ายได้เลือกนำโคลน ทะเลที่ได้มาจากปากคลองบ้านปลา ซึ่งเป็นโคลนบริสุทธิ์ สีเทาเนียน เนื้อละเอียด ไม่มีเม็ดดินหรือทรายปะปน ไม่มีกลิ่น และมีคุณสมบัติช่วยดูแลและฟื้นฟูผิวพรรณตามธรรมชาติ มาเป็นวัตถุดิบตั้งต้นในการหมักผ้าฝ้าย และผ้าไหมที่ทอจากเส้นใยไหมที่ชาวบ้านเลี้ยง จากนั้นจึงนำมาหมักด้วยโคลนทะเลที่มีความพิเศษ อันเป็น กรรมวิธีที่มีมาแต่โบราณ เพื่อรักษาเนื้อผ้า โดยเนื้อผ้าที่ผ่านการหมักโคลนจะมีคุณลักษณะพิเศษคือจะทิ้งตัว ไม่หดหรือยุบเมื่อนำมาซัก นอกจากนี้ผ้าที่ผ่านการหมักด้วยโคลนจะได้สีสันทึบที่แปลกตา เมื่อนำไปย้อมสีก็จะได้ ผ้าที่มีสีสดมากขึ้นเพราะโคลนช่วยจับสีทำให้สีเข้มขึ้นและติดทนนาน พร้อมให้นำไปตัดเย็บ และผสมผสานกับ เทคนิคการทออื่น ๆ โดยสามารถออกแบบตัดเย็บด้วยดีไซน์ที่โดดเด่นของตัวผ้า ผสมผสานกับแฟชั่นสมัยใหม่ ให้แปลกตาไม่ซ้ำใครในรูปแบบตามสมัยนิยม ทั้งยังสวมใส่สบาย ดูแลง่าย และสะท้อนตัวตนของผู้สวมใส่ได้ เป็นอย่างดี (สิงหา พวงอ้อ, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) ที่มีการผสมผสานองค์ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการ โดยต้องการเพิ่มขีด ความสามารถให้ประเทศในเวทีโลก จากแนวโน้มการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในยุคปัจจุบัน (สำนักงานนโยบายและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562) ส่งผลให้สินค้าที่มาจาก ธรรมชาติได้รับการนิยมนมากขึ้น



ดังนั้นเราควรส่งเสริมสินค้าที่มาจากธรรมชาติ เพื่อเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในสมัยพุทธกาลใช้หลักธรรมคำสอนมุ่งให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยกล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นรากเหง้าของสังคมเป็นมรดกตกทอดและพัฒนาคุณค่าที่มี (ธนากร สังเขป, 2556) ซึ่งคำว่า รากเหง้า หมายถึง ภูมิปัญญา วัฒนธรรม (ธนากร สังเขป 2556) ซึ่งหากพัฒนาจากรากเหง้าให้สอดคล้องกับบริบทโลกที่กำลังเปลี่ยนไป จะช่วยส่งเสริมให้ภูมิปัญญาผ้าทอมือย้อมโคลนทะเลที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้มีประสิทธิภาพ รวมไปถึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

### ประวัติของการทอผ้าและการย้อมผ้า

ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างมาจากความรู้ ความคิด ความเชื่อ และสามารถสืบทอดประยุกต์จากประสบการณ์ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2541) ที่สะสมสู่ลูกหลาน การทอผ้าเป็นศิลปะที่มีกรรมวิธีและเทคนิคต่าง ๆ ที่หลากหลายซึ่งเป็นความสามารถของบุคคลตั้งแต่กระบวนการการปลูกฝ้ายไปจนถึงการทำเส้นฝ้ายและการทอผ้า รวมไปถึงการย้อมสี

ในปี 2560 กนกกาญจน์ วิชาศิลป์ ได้กล่าวถึงการย้อมสีผ้านั้น มนุษย์เริ่มการย้อมสีผ้าจากธรรมชาติมายาวนานถึง 6,000 ปีมาแล้ว ซึ่งการย้อมผ้ามีการเลือกใช้สีอยู่ 2 ชนิด อันได้แก่ สีที่ได้จากธรรมชาติตามแบบภูมิปัญญาโบราณ ซึ่งได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุต่าง ๆ สามารถนำมาย้อมร้อนและย้อมเย็น และสีที่ได้จากวิธีการสังเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเวลาผ่านไปสีจะซีดลง แต่สีธรรมชาตินั้น ยังคงสภาพเดิม และในบางชนิดเมื่อระยะเวลาผ่านไปกลับลักษณะสีเข้มขึ้น สีที่ได้จากธรรมชาติของไทยส่วนมากมาจากต้นไม้ เปลือก แก่น ราก ดอก ใบและผล ซึ่งปัจจุบันมีการตื่นตัวเกี่ยวกับอันตราย จากการใช้สีสังเคราะห์ ทำให้หันมาสนใจการใช้สีธรรมชาติ โดยถือเป็นการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การย้อมสีธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เกือบจะสูญหายไป พร้อมกับการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอซึ่งใช้สารเคมีในการย้อม แต่ในประเทศไทยยังมีผู้สืบสานและพัฒนาองค์ความรู้ในการย้อมสีธรรมชาติให้เป็นที่ยอมรับของสังคมกันอย่างแพร่หลายทั้งในระดับบุคคลระดับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและสถาบันการศึกษา

ในปี 2551 ปาเจรา พัฒนถาบุตร ได้กล่าวถึงการย้อมสีสิ่งทอ และการสร้างลวดลายด้วยวิธีการย้อม ผู้ผลิตส่วนใหญ่นิยมย้อมด้วยสีสังเคราะห์เนื่องจากย้อมง่าย สีสีสวยสดใส ลวดลายชัดเจน มีคุณสมบัติคงทนต่อสารเคมี และสภาวะ ต่าง ๆ ได้ค่อนข้างดีแต่ก็มักก่อให้เกิดมลภาวะที่มีผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งการย้อมสีธรรมชาติเป็นการลดการใช้สารเคมี ที่ทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายในระบบทางเดินหายใจ โรคมะเร็งโรคผิวหนังที่เกิดจากการสะสมของสารเคมีจากการย้อมผ้า และจากข้อมูลที่มีการบันทึกไว้จำนวนผู้ป่วยจากการได้รับสารอันตรายจากภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรม เพิ่มขึ้นมาจาก 1,868 คน ในปี พ.ศ. 2551 คน และ 1,926 คนในปีพ.ศ. 2552 (สำนักงานนโยบายและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554) การใช้สีย้อมจากวัสดุธรรมชาติเป็นวิธีที่ปลอดภัยและยังเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนอีกด้วย การย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันต้องยอมรับว่ากระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการมุ่งเน้นให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาของโลก ทำให้การย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติได้รับความสนใจ และมีการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ ที่ไม่เป็นพิษและไม่



ก่อให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม เคนสีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติเหล่านี้ มีความสวยงามเฉพาะตัว แตกต่างจากสีที่จัดจ้านของสีย้อมเคมีหรือสีสังเคราะห์ โดยในภาคเหนือ จะนิยมย้อมสี ธรรมชาติกับฝ้ายทอมือ ภาคอีสานจะมีการย้อมทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นเครื่องนุ่งห่ม เช่น ผ้าซิ่น และเพื่อตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า (วรรณ ดอนชัย, 2548)

สำหรับการย้อมผ้าโคลนทะเล ซึ่งเป็นสีที่ได้จากการย้อมจะมีสีสันทึบแปลกตา เมื่อนำไปย้อมสีก็จะได้ผ้าที่มีสีสดมากขึ้นเพราะโคลนช่วยจับสีทำให้สีเข้มขึ้นและติดทนนาน พร้อมให้นำไปตัดเย็บ และผสมผสานกับเทคนิคการทออื่น ๆ โดยสามารถออกแบบตัดเย็บด้วยดีไซน์ที่โดดเด่นของตัวผ้า ผสมผสานกับแฟชั่นสมัยใหม่ ให้แปลกตาไม่ซ้ำใครในรูปแบบตามสมัยนิยม สร้างความสวยงาม ให้แก่ผลงาน ทำให้ผลิตภัณฑ์เกิดกระแสความนิยม เพิ่มยอดการจำหน่าย ส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น สร้างให้เป็นชุมชนที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม แบบดูแลซึ่งกันและกันของคนกับทะเล

### ความเป็นมาของผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล

จากการเติบโตมากับคุณแม่ที่มีความสามารถในด้านการตัดเย็บรวมไปถึงการย้อมผ้าที่ถ่ายทอดมาจากคุณยาย ทำให้คุณสิงหา พวงอ้อได้นำวิธีการย้อมผ้าแบบดั้งเดิมมาพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากคุณแม่ สร้างสรรค์เป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนาสินค้าที่ตนเองคุ้นเคยให้เป็นสินค้าที่แปลกใหม่ สามารถสร้างมูลค่าและยังสามารถช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมจากการลดการใช้สารเคมีที่นิยมกันมากในปัจจุบัน จนกระทั่งพัฒนาเป็นผ้าทอมือย้อมโคลนทะเลซึ่งใช้สีจากธรรมชาติที่มาจากโคลน ซึ่งโคลนทะเลบริเวณชายหาดพลานันเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่าจากการที่น้ำจืดพัดพาแร่ธาตุต่าง ๆ และสารอินทรีย์มากมายไหลปะปนลงมาที่ดินโคลน ส่งผลให้ดินโคลนบริเวณนี้มีคุณสมบัติเหมาะสมการทำผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล และเนื่องจากโคลนมีคุณสมบัติช่วยระบายความร้อน ส่งผลให้ผ้าทอมือเนื้อนิ่มเป็นพิเศษ จากความอ่อนนุ่มที่ซึมเข้าสู่ผืนผ้า หากกล่าวถึงคุณสมบัติของโคลนจะพบได้ว่าสามารถคืนความชุ่มชื้นให้แก่ผิว โดยพบว่าในโรงพยาบาลและศูนย์ธรรมชาติบำบัดต่าง ๆ ทั่วโลก ได้นำโคลนไปใช้รักษาโรคผิวหนัง และยังถูกใช้เป็นส่วนผสมหลักในผลิตภัณฑ์ความงามต่าง ๆ ด้วยคุณสมบัติพิเศษที่เป็นตัวดูดซับชั้นยอด จึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับที่จะใช้ในการดูดซับสารพิษจากมลภาวะที่ต้องเผชิญในแต่ละวัน นอกจากนี้โคลนยังอุดมไปด้วยแร่ธาตุสำคัญต่าง ๆ ได้แก่ ซิลิกาที่ช่วยให้ผิวชุ่มชื้น สังกะสีมีสรรพคุณในการบำบัด แมกนีเซียมช่วยต้านอาการแพ้ และรักษาอาการอักเสบของผิวหนัง กระตุ้นการไหลเวียนโลหิต ตลอดจนช่วยเปิดรูขุมขนให้ผิวดูดซึมสารอาหารที่มีประโยชน์ได้ดียิ่งขึ้น และจากความเค็มอ่อน ๆ ที่ส่งผลให้สีของผ้าคงทนมากขึ้น จากคุณสมบัติที่กล่าวมานั้น ทำให้คุณสิงหาได้นำผ้าทอมือย้อมโคลนทะเลมาตัดเย็บเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งออกแบบโดยช่างผู้เชี่ยวชาญ เพื่อผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปสำหรับคนทุกเพศทุกวัย ที่มีอัตลักษณ์ที่แตกต่าง น่าจดจำ โดยนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นคือโคลนทะเลสีเทาคล้ายสีนิล และอาจเปรียบเหมือนสีเกร็ดของม้านิลมังกรในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านที่โด่งดังจากผลงานของสุนทรภู่ ทำให้สามารถต่อยอดเป็นทุนทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาการย้อมสีธรรมชาติ โดยการใช้สร้างลวดลายจากใบไม้ในท้องถิ่น อันได้แก่ ใบหูกวาง ใบสักทอง เป็นต้น



ภาพที่ 1.1 ภาพผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล

### กระบวนการทำผ้าทอมือย้อมโคลนทะเลและการทำลวดลาย

กระบวนการทำผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล

สำหรับกระบวนการในการทำผ้าทอมือย้อมโคลนทะเลนั้น เรามีการนำวัตถุดิบที่มาจากธรรมชาติอันได้แก่ ใบไม้ชนิดต่าง ๆ และส่วนผสมที่สำคัญ คือ โคลนทะเล โดยขั้นตอนมีดังต่อไปนี้

ขั้นตอนแรก หาโคลนทะเลบริเวณปากน้ำตำบลพลา ซึ่งจะมีต้นโกงกางและพืชพันธุ์หลากหลายชนิด จะเลือกใช้โคลนในช่วงเวลาที่น้ำลง ซึ่งโคลนที่สามารถนำมาใช้ในการหมักผ้าได้จะต้องเป็นโคลนที่ได้มาจากบริเวณใต้ต้นไม้ หรือใต้เงาไม้เนื่องจากเป็นโคลนที่ผ่านการทับถมจากใบไม้ ซึ่งผิวที่สองของโคลนจะมีความเข้มข้นและเนื้อโคลนจะมีความละเอียด



ภาพที่ 1.2 การหาโคลนบริเวณปากน้ำ

ขั้นตอนที่สอง นำโคลนที่ได้มากรองให้เหลือแต่เนื้อโคลนที่มีความละเอียด



ภาพที่ 1.3 การกรองโคลนทะเล



ขั้นตอนที่สาม นำเส้นด้ายที่เตรียมไว้สำหรับทอเป็นผืนผ้า เช่น ฝ้าย ไหม หมักไว้อย่างน้อย 6-7 ชั่วโมงแล้วนำไปผึ่งให้แห้ง (ซึ่งขั้นตอนนี้สามารถหมักได้แม้ว่าจะจะเป็นผ้าที่ทอมาแล้วทั้งผืน)



ภาพที่ 1.4 การหมักเส้นด้าย

ขั้นตอนที่สี่ การย้อมร้อนเป็นเทคนิคเฉพาะ ด้วยการย้อมจากสีที่ได้จากธรรมชาติจากเปลือกไม้ ซึ่งใช้อัตราส่วนผสมแต่ละชนิดแตกต่างกันทำให้ผ้าที่ผ่านการย้อมนั้น ได้โทนสีที่มีอัตลักษณ์เฉพาะในขั้นตอนการย้อมร้อนต้องใช้ไฟและความร้อนที่คงที่กับผ้าที่ย้อม ซึ่งใช้ระยะเวลาประมาณ 20 ถึง 30 นาทีต่อการย้อม



ภาพที่ 1.5 การย้อมร้อนด้วยสีธรรมชาติ

ขั้นตอนสุดท้าย หลังจากการย้อมนำผ้าที่ผึ่งหมาด ๆ แล้วนำไปแช่น้ำโคลนอีกรอบหนึ่งแล้วนำไปซักตากให้แปรรูปต่อไป



ภาพที่ 1.6 การแช่น้ำโคลน



## กระบวนการทำลวดลาย

สำหรับกระบวนการในการทำลวดลายบนผ้าทอมือย้อมโคลนทะเลนั้น เรามีการนำวัตถุดิบที่มาจากธรรมชาติ อันได้แก่ ใบไม้ชนิดต่าง ๆ โดยขั้นตอนมีดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง นำผ้าทอมือ แช่ในน้ำโคลนทะเล 1-2 ชั่วโมง



ภาพที่ 1.7 การแช่น้ำโคลน

ขั้นตอนที่สอง เตรียมวัตถุดิบของใบไม้สด ที่ต้องการ ได้แก่ ใบหูกวาง ใบยูคาลิปตัส หรือ ใบไม้ที่พบในท้องถิ่น



ภาพที่ 1.8 การวางใบไม้สดเพื่อสร้างลวดลายบนผืนผ้า

ขั้นตอนที่สาม บิดผ้าให้หมาด ๆ นำใบไม้มาวางและม้วนทับ



ภาพที่ 1.9 การม้วนทับผืนผ้า



ขั้นตอนที่สี่ นำน้ำโคลนทะเล ที่พักตกตะกอนแล้ว มาต้มในไฟอ่อน ๆ



ภาพที่ 1.10 การต้มผืนผ้าที่ต้องการสร้างลวดลาย

ขั้นตอนสุดท้าย นำผ้าทอมือลงไปต้มไฟอ่อน ๆ ประมาณ 2-3 ชั่วโมง แล้วพักทิ้งไว้ ประมาณ 2-3 วัน จากนั้นแกะดูลวดลายที่ได้จากการสร้างลวดลาย



ภาพที่ 1.11 ลวดลายที่เกิดจากการหมักโคลน

### การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล

ทางลีลาฝ้ายได้นำผ้าที่ผ่านการย้อมโคลนทะเล มาสร้างสรรค์ผลงาน จากช่างที่มีความเชี่ยวชาญรวมไปถึงกลุ่มแม่บ้านเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน และยังได้รับรางวัลที่การันตรีคุณภาพ อันได้แก่ ภาพผ้านิลพัก ลาย ตะวัน ซึ่งได้รับรางวัลรองชนะเลิศงาน OTOP จังหวัดระยอง



ภาพที่ 1.12 ภาพผ้านิลพัก ลาย ตะวัน



ในปัจจุบันจากผลกระทบของโควิดที่เกิดขึ้น ทางลีลาฝ้ายได้คิดค้น กลยุทธ์จากการตัดเสื้อผ้า มาเป็นการตัดหน้ากากอนามัย ซึ่งสอดคล้องกับภาวะโรคระบาดในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการรับมือกับปัญหาที่เกิดจากภาวะโรคระบาดได้อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลงในสังคม



ภาพที่ 1.13 ภาพหน้ากากอนามัยที่เกิดจากผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล

## สรุป

ในปัจจุบันผ้าทอมือย้อมโคลนทะเลของแบรนด์ ลีลาฝ้าย ซึ่งได้คิดค้นการใช้โคลนทะเลอันมีสรรพคุณมากมาย ที่มาจากปากคลองบ้านปลาซึ่งเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ พบโคลนบริสุทธิ์ สีเทาเนียน เนื้อละเอียด ไม่มีเม็ดดินหรือทรายปะปน ไม่มีกลิ่น และมีคุณสมบัติช่วยดูแลและฟื้นฟูผิวพรรณตามธรรมชาติ มาเป็นวัตถุดิบตั้งต้นในการหมักผ้าฝ้ายและผ้าไหมที่ทอจากเส้นใยไหมที่ชาวบ้านเลี้ยง จากนั้นจึงนำมาหมักด้วยโคลนทะเลที่มีความพิเศษ อันเป็นกรรมวิธีที่มีมาแต่โบราณ เพื่อรักษาเนื้อผ้า โดยเนื้อผ้าที่ผ่านการหมักโคลนจะมีคุณลักษณะพิเศษคือจะทิ้งตัว ไม่หดหรือยุ่ยเมื่อนำมาซัก นอกจากนี้ผ้าที่ผ่านการหมักด้วยโคลนจะมีสีที่แปลกตา เมื่อนำไปย้อมสีก็จะได้ผ้าที่มีสีสดมากขึ้นเพราะโคลนช่วยจับสีทำให้สีเข้มขึ้นและติดทนนาน พร้อมให้นำไปตัดเย็บ และผสมผสานกับเทคนิคการทออื่น ๆ โดยสามารถออกแบบตัดเย็บด้วยดีไซน์ที่โดดเด่นของตัวผ้า ผสมผสานกับแฟชั่นสมัยใหม่ให้แปลกตาไม่ซ้ำใครในรูปแบบตามสมัยนิยม ทั้งยังสวมใส่สบาย ดูแลง่าย และสะท้อนตัวตนของผู้สวมใส่ได้เป็นอย่างดี แต่ก็ยังไม่เป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง อาจเป็นเพราะผู้บริโภคยังไม่ทราบถึงคุณสมบัติที่หลากหลาย อันได้แก่ ในด้านความเชื่อที่เชื่อว่า เมื่อสวมใส่แล้วจะไม่มีโรคร้ายไข้เจ็บ รวมถึงสามารถดึงดูดทรัพย์ได้ เพราะในผ้าหมักโคลนทะเลมีเกลือผสมอยู่ด้วย ในความเชื่อเกี่ยวกับเกลือถือว่า เกลือเป็นสิ่งที่ดึงดูดทรัพย์โชคลาภเข้าบ้านได้และยังปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายได้ ซึ่งผ้าทอมือย้อมโคลนทะเล หากได้รับการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานราชการที่ส่งเสริมในด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม จะส่งผลให้ผ้าทอมือย้อมโคลนทะเลซึ่งเป็น “สินทรัพย์จากท้องทะเล” ที่มีคุณค่าและสามารถสร้างสรรค์สินค้าของไทยให้สามารถแข่งขันกับต่างประเทศ โดยแบรนด์ “ลีลาฝ้าย” อ.บ้านฉาง จ.ระยอง ในขณะที่สังคมกำลังเผชิญกับโรคระบาด ซึ่งลีลาฝ้ายสามารถรับมือต่อสถานการณ์โรคระบาด โดยการสามารถปรับตัวและสร้างสรรค์สินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการในสถานการณ์นั้น ๆ ได้อย่างดี ซึ่งถือว่าเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดสร้างสรรค์ โดยนำภูมิปัญญาที่ได้รับ



การสืบทอดจากครอบครัวมาต่อยอดสร้างสรรค์อาชีพที่มีคุณค่า พัฒนาองค์ความรู้ รวมไปถึงพัฒนารูปแบบสินค้า และยังคงอัตลักษณ์ที่เกิดจากโคลนทะเล ซึ่งเป็นการรวมทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่มีในชุมชนอีกด้วย

### ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษาการเพิ่มศักยภาพทางวัฒนธรรมที่มีอยู่หลากหลายมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีและองค์ความรู้สมัยใหม่ โดยการสร้างอัตลักษณ์ และความแตกต่างให้กับสินค้าผ่านการเล่าเรื่อง (Story Telling) สร้างความสนใจ สร้างความพึงพอใจอย่างยั่งยืนกับผู้บริโภค

### เอกสารอ้างอิง

- กนกกาญจน์ วิชาศิลป์. (2560). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายอ้อมครามเพื่อขยายตลาดไปยังลูกค้ากลุ่มใหม่: กรณีศึกษากลุ่ม ทอผ้าฝ้ายอ้อมคราม อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร. *วารสารแก่นเกษตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 45 (ฉบับพิเศษ 1).
- ธนากร สังเขป. (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาเจรา พัฒนถาบุตร. (2551). *กระบวนการอ้อมสีธรรมชาติ*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรรณ ตอนชัย. (2548). *องค์ความรู้เรื่องสีอ้อมธรรมชาติ*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สิงหา พวงอ้อ. (19 มีนาคม 2562). *ผ้าฝ้ายหมักโคลนทะเล ร้านสีลาฝ้าย อ.บ้านฉาง จ. ระยองภูมิปัญญาแห่ง EEC*. สืบค้นเมื่อ 13 มีนาคม 2564, จาก <https://hr.tcdc.or.th/th/Articles/Detail//ผ้าฝ้ายหมักโคลนทะเล-ร้านสีลาฝ้าย>.
- เสรี พงษ์พิศ.(2536). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, มูลนิธิหมู่บ้าน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สำนักงานนโยบายและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). *รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานนโยบายและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). *รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2562*. กรุงเทพฯ.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2541). *แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี, คณะครูศาสตร์, สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.